

leto 2023, 28. ročník, 9 €, arch.sk

Porota k Cene ARCH: Víťazný návrh je precedens pre ďalšie samosprávy, ako kvalitnou architektúrou budov poskytnúť celospoločenský prínos

ARCH

o
architektúre
a inej
kultúre

Flexibilita

Variabilita

Krišťáľovo čistá fasáda

Nová prírodná fasádna omietka

Vytvárame trendy, ktoré vás posúvajú vpred.

Baumit CrystalTop, novinka sezóny 23 z laboratórií Baumit, je jedinečná prírodná fasádna omietka na minerálnom základe. Spolu s aktivačným náterom **Baumit CrystalActivator**, vďaka inovatívnemu **Crystal efektu** vytvára pevne uzavretý systém s kryštáľicky tvrdým povrchom, výnimočne odolným voči znečisteniu.

Tento jedinečný Baumit systém prináša vašej fasáde dlhotrvajúcu krásu, žiarivý vzhľad, čistotu a jeho ekologické zloženie je ďalším krokom k našej udržateľnej budúcnosti.

- **Prírodná a paropriepustná**
- **Odolná voči prachu a zašednutiu**
- **Extrémne trvanlivá**

Kde je verejná architektúra?

Architektúra na Slovensku si razí úspešnú cestu. Masívne sa stavia, používajú sa moderné materiály, konštrukcie a technológie, architektonické ateliéry a kancelárie majú dosť práce, niektoré realizujú dokonca aj v zahraničí. Cítime sa moderní a in, trúfame si na medzinárodné vody. Otázka je, či pre medzinárodné vody stačí diapazón obytných, administratívnych budov a komerčných interiérov, uverejnenie na zahraničnom webovom portáli a nominácia na nejakú domácu architektonickú cenu. Nemalo by v skutočnosti ísť o čosi viac?!

Otázka architektúry v prospech verejnosti tlie pod povrchom súčasného architektonického mainstreamu. Na Slovensku zúfalo chýbajú nemocnice, školy, škôlky, polikliniky, špecializované pracoviská, doliečovacie zariadenia, divadlá, múzeá, koncertné siene, archívy, galérie, knižnice, komunitné centrá, kúpaliská, plavárne, štadióny, správne budovy, stanice, terminály, nájomné byty, domy seniorov a ďalšie verejné budovy. Opierame sa o verejné budovy, ktoré navrhli a postavili ešte za prvej ČSR a za socialistického štátu, nové nestavíme. Za posledných tridsať rokov sa toho z verejných zdrojov postavilo, čo sa architektúry týka, zúfalo málo. Dokončenie SND, rekonštrukcia Reduty, Kunsthalle v Košiciach, budova ministerstva zahraničných vecí, plaváreň v Trebišove, SNG? Ďalšie projekty z verejných zdrojov existujú, no prešli bez referenčných rovin, ktorými sú medzinárodné verejné architektonické súťaže. Niektoré projekty štedro a priamo dotoval štát, je však otázne, podľa akého kľúča. Vo verejnej architektúre sa permanentne prístípkári.

V horizonte posledného desaťročia mestá, obce a samosprávne kraje síce zvýšili svoju aktivitu a snažia sa získavať granty a eurofondy, snažia sa budovať, rekonštruovať a zveľaďovať to, čo majú a čo potrebujú. No netreba zabudnúť, že sami volení predstavitelia dlhé roky participovali na súčasnom stave, keďže predávali majetky pôvodne delimitované štátom na obce (pozemky a nehnuteľnosti) súkromníkom za výhodné ceny a povoľovali im postaviť čokoľvek. Sami nič nestavali, ak teda neberieme za top architektonické investície opravy výtlokov a zatepľovanie. Pozitívny precedensom v snahách byť investorom kvalitnej architektúry je Mestský úrad v Leopoldove pri procese výstavby od súťaže až po realizáciu víťazného návrhu vlastnej správnej budovy. Trvalo to takmer desaťročie. No boli aj prebiehajú iné projekty komornejšieho rázu a v menších mestách a obciach. Väčšinou sú to osamotené projekty, nie vždy majú za sebou oporu z architektonickej súťaže. No čo je najhoršie, stále ich nie je dosť.

Prevažná časť architektúry bola vybudovaná zo súkromných zdrojov, a preto jej cieľom je v prvom rade finančný profit investora. Na tom by nemalo byť nič zlé, žijeme v kapitalizme, za predpokladu, ak sa demokraticky vytvárajú podmienky a stavia architektúra z verejných zdrojov. Jej podoba má byť výsledkom víťazných návrhov z medzinárodných verejných súťaží a na tom základe existuje protipól v podobe verejných budov. Na Slovensku taký protipól súkromnej architektúre chýba.

Ročenky sú obligátnym spôsobom, ako poskytnúť prehľad nejakej oblasti. Formát ročenky architektúry patrí k skvelým prostriedkom na prezentáciu architektúry a dizajnu. Štandardne tento typ publikácie prináša spektrum mimoriadnych architektonických diel, vybraných mienkotvorným zostavovateľom, ktorým býva osobnosť a zvyčajne aktívny architekt. Ďalej sa tu zvyčajne nachádza prehľad udalostí, súťaží, výstav, podujatí, vydaných kníh o architektúre a rôznych informácií, ktoré vytvárajú rámec dianí v architektúre v danej krajine v danom roku. Často býva súčasťou syntetický text o kľúčových témach minulého obdobia, rozhovory s významnými architektmi či so zostavovateľom. Tento model si osvojili vyspelé krajiny a ich architektonické komunity. Napriek pokusu v rokoch 2016 – 2020 vytvoriť edíciu slovenských ročeniek, boli vydané len tri, nasledujúce roky ostali nepokryté. Slovenské prostredie formát ročenky neoslovil.

České architektonické prostredie stavia na systematickosť a vzťahu ku knihám. Ročenky českej architektúry sú obľúbeným čítaním, prierezom, ako sa vyvíja architektúra v Česku. Od roku 1989 vyšlo v Česku 24 ročeniek. Prvá sumarizovala prvé desaťročie rokov 1989 – 1999 a zostavovateľmi boli kapacity Pavel Halík a Petr Kratochvíl. Odvtedy v Česku vydávajú ročenku každý rok. Zostavovateľmi ročeniek boli architekti Petr Peličák, dokonca dvakrát, Markéta Cajthamlová, Jaroslav Wertig, Jan Šépka, Michal Kuzemenský, Zdeněk Fránek, Jakub Cígler, Petr Hájek, Pavla Melková a ďalšie osobnosti. Dvadsaťu piatu ročenku zostavuje Pavel Nasadil.

Pred pár dňami sa mi dostala do ruky ročenka Česká architektura 2021 – 2022, jej zostavovateľom bol architekt Ondřej Chybík, ktorý v rozhovore konštatuje, že v Česku pribúda verejná architektúra. Rozhovor je nazvaný: Konečne víc staveb za veřejné peníze! Prezentovaný výber tvorí 32 architektonických diel. Zaujímavým zistením je, že polovicu z tohto počtu tvorí architektúra verejných stavieb. Nájdem tu rozšírenie radnice, pavilón na výstavisku, dve komunitné centrá, športovú halu, galérii je až šesť, altánok mestskej knižnice, knižnicu a spolkové centrum, technologické centrum UMPRUM v Prahe, Umeleckopriemyselné múzeum v Brne a i. Chybík v rozhovore povedal, že chcel dať viac priestoru stavbám, ktoré sú verejne prístupné a majú presah väčší než bývanie jednej rodiny. Rovnako upozornil na nevyhnutnosť efektívneho nakladania s peniazmi, ktorú cítiť zo stavieb. Architekti sa snažia peniaze využiť veľmi účelne tak, aby dosiahli kvalitný výsledok. Aj vďaka tomuto prístupu ide o triedzu architektúru. Zaujímavým postrehom je, že len niečo vyše šesťnásť budov, teda šesť budov z celkového počtu, sa nachádza v hlavnom meste Prahe, dve sú na severe republiky, štyri v okolí Pardubic a väčšina diel leží na Morave a v južných Čechách a pri vyznačení na mape lemuje spodnú hranicu Česka.

Slovensko teda vlastnú ročenku nemá, ale tento český výber možno merať poslednými nomináciami na cenu CE ZA AR 2022 alebo 2023. V roku 2022 bolo 24 nominantov, z nich možno tri diela chápať ako verejnú architektúru. Mestská plaváreň v Trebišove, bunky v kaštieli Coburgovcov v Jelšave a Komunitné centrum Búda v Žiari nad Hronom. Nominácií na ocenenie CE ZA AR 2023 je len dvadsať a iba päť možno považovať za verejné budovy. Neuveriteľné až humorné je však zistenie, že rekonštrukcia a dostavba SNG, ktorá bola top štátnou investíciou a bezpochyby je kultúrnou verejnou budovou, a urgentný príjem v Bojniciach, ktorý je zas nemocničnou verejnou budovou, boli zaradené medzi Fenomény architektúry. Zatiaľ čo pri bunkách v kaštieli Coburgovcov v Jelšave v CE ZA AR 2022 bol fenomén architektúry jasný, veď išlo o mimoriadne originálny architektonický aj participatívny koncept. Sú pre tento ročník niektoré verejné občianske stavby na Slovensku úkazom?!

Svetové osobnosti architektúry sa zaoberali rôznymi témami v prospech ľudstva. Kde by sme boli bez Le Corbusiera, Aalta, Eamsa, Sizu, Zumthora, Aravenu a mnohých ďalších? Aj naši architekti Harminc, Belluš, Jurkovič, Weinwurm sa zaoberali problémami spoločnosti. V rôznych obdobiach 20. storočia riešili naliehavé aj rozporuplné architektonické témy. U nás v súčasnosti tento trend absentuje.

„Dobrá architektúra je spoločenská nutnosť. (...) dobrá architektúra znamená kvalitné urbánne a obytné prostredie, (...) kvalitu životného štýlu, dobrá architektúra nie je vecou jednotlivca, ale vecou celej spoločnosti. Sú krajiny, kde architektúra zohráva už dvetisíc rokov dôležitú úlohu,“ napísali v článku Dobrá architektúra nie je luxusný tovar Štefan Šlachta a Peter Bouda (Vydavateľstvo SAS, Bratislava, 2009). Vyspelé demokratické krajiny považujú architektúru za významnú súčasť vlastnej kultúry, jej tvorbu z verejných zdrojov systematicky podporujú. Architektúru podporujú aj naši susedia, krajiny V4 Poľsko, Maďarsko a Česko. Slovensko nie. Naša škoda preto nie je ani tak ďalšia chýbajúca ročenka, ako skôr chýbajúca architektúra. Verejná architektúra.

**Editoriál:
Kde je verejná
architektúra?**

Irena Dorotjaková

**Kultivovaný koncept
– rodinný dom
v Záhorských sadoch**

„Na začiatku plánov bol rozľahlý pozemok na okraji Bratislavy a výhľad na les. No v tejto urbanizujúcej sa časti Bratislavy sa počas procesu tvorby domu prejavil intenzívnejší rozvoj,“ píše Irena Dorotjaková.

**Premena údolia
letného kina Jemnice**

Prostredie údolia, zakliesnené v historickej časti mesta, medzi parkmi a s kulisou vysokých stromov ponúka nesmierny potenciál na vytvorenie inšpirujúceho a reprezentatívneho spoločensko-kultúrneho priestoru.

↓ Galéria – vec verejná. Ambivalentná SNG získala nový plášť, výhľad aj perspektívu (str. 4)

**Galéria – vec verejná.
Ambivalentná SNG
získala nový plášť,
výhľad aj perspektívu**

„Adorovaná aj zatracovaná – Slovensko má po vyše dvadsiatich rokoch novú národnú galériu. Cesta k nej bola zložitá, drahá a proces výstavby siahodlhý,“ píše Irena Dorotjaková.

**Stav núdze v slovenskej
architektúre?**

Publikácia SOS A (Správa o slovenskej architektúre) prichádza so súborom statí o súčasnom stave slovenského architektonického prostredia, o vybraných javoch a problémoch.

**Umelecké dielo pre
Park na Karlově v Prahe**

Cielom je vytvoriť kvalitný pobytový priestor, ktorý bude mať výraznú estetickú hodnotu.

↓ Nejkrásnější v celé České republice? Sídliště Ďáblice! (str. 18)

**Nejkrásnější v celé
České republice?
Sídliště Ďáblice!**

„Sídliště, postavené v 60. a 70. letech 20. století, se vyznačuje vynikajícím urbanistickým řešením celého obytného souboru, kombinujícím pestrou skladbu různých typů bytových domů s občanskou vybaveností, jež byla od počátku promyšleně koncipována,“ píše Josef Platil.

Zameraní na súťaže

Inšpirujte sa prehľadom najzaujímavejších súťaží, ktoré aktuálne prebiehajú na Slovensku a v Českej republike.

**Mestská knižnica
a verejné priestranstvo,
areál bývalého
cukrovaru, Břeclav**

V súčasnosti je areál bývalého cukrovaru vrátane objektu Veľkej tržnice prakticky bez využitia, je aj poslednou rozsiahlou plochou, ktorá môže významne obohatiť vybavenosť mesta verejnou infraštruktúrou.

↓ PLATO Gallery of Contemporary Art (str. 24)

26

PLATO Gallery of Contemporary Art

The project came about as a result of a competition to turn a dilapidated old slaughterhouse in the Czech city of Ostrava into the PLATO Gallery of Contemporary Art.

83

Urbanistický návrh Trnava – ŠTVRTĚ

Vedenie Trnavy má víziu postupne budovať novú kvalitu mesta, ktoré bude plnohodnotne pripravené napĺňať potreby života v 21. storočí.

↓ Kultivovaný koncept – rodinný dom v Záhorských sadoch (str. 62)

32—61

CENA ARCH 2023 – Špeciál

Všetko, čo potrebujete vedieť o Cene ARCH.

84

Revitalizácia areálu pre Ústav pamäti národa

Z doteraz nevyužívaných budov na štátnych pozemkoch na rozhraní mestských častí Ružinov, Staré Mesto a Nové Mesto má vzniknúť reprezentatívne sídlo ústavu aj s verejnými priestormi pre návštevníkov.

↓ Stav núdze v slovenskej architektúre? (str. 74)

34

Cenu ARCH 2023 získal Mestský úrad v Leopoldove od zerozero

„Cena ARCH má pre náš magazín veľkú hodnotu. Patrí k tradičným architektonickým oceneniam na slovenskej architektonickej scéne. Vyjadruje podporu práci architektov a architektiek a kvalitnej slovenskej architektúre,“ píše Klára Gajdošová.

↓ Mestská knižnica a verejné priestranstvo, areál bývalého cukrovaru, Břeclav (str. 90)

Galéria — — vec verejná.

Ambivalentná SNG získala nový plášť, výhľad aj perspektívu

FOTO: MARTIN DEKO
VIZUALIZÁCIE: JÁN KRÍŽIK
FOTO, ARCHÍVNE FOTO,
VIZUALIZÁCIE: ARCHÍV SNG

Adorovaná aj zatracovaná — Slovensko má po vyše dvadsiatich rokoch novú národnú galériu. Cesta k nej bola zložitá, drahá a proces výstavby siahodlhý. Pri technických možnostiach v 21. storočí a príkladoch promptnej výstavby v súkromnom sektore je to paradox. „Maratónci v architektúre“, bardi slovenskej architektúry Martin Kusý a Pavol Paňák, majú po národnom divadle za sebou ďalšiu celoživotnú peripetiu. S tým rozdielom, že nejde o novostavbu, ale o rekonštrukciu diela zo sedemdesiatych rokov 20. storočia.

Väčšina jasá, niektorí vyčkávali, iní kritizujú, galéria je konečne otvorená. Po počiatkovej predvianočnej mediálnej pompe už niekoľko mesiacov v roku 2023 slúži v režime štyri dni v týždni. Galéria sa postupne naplňa výstavami, aktivitami a najmä návštevníkmi, dokonca tu prechodne na tri dni v týždni prichýlili vyho- rené Kino Lumiére. Aj keď zrejme na výstavné hviezdne entrées si v priestoroch galérie ešte predsa len počkáme. Galéria na úvod prichystala expozície. Ich cieľom je spríjemniť objavovanie priestorov novej budovy a ich prostredníctvom pootvoriť dvere do pripravovaných stálych expozícií, ktoré postupne sprístupnia. Výstava *Monumentálky* umožňuje vidieť sochy a diela úžitkového umenia zo zbierok SNG na rôz- nych miestach. Výstava *Prolog* vedie novými priestormi návštevníkov cez diela starého, moderného aj súčasného umenia vo vzájomných dialógoch a prekvapivých vzťahoch naprieč dvanástimi tematickými výstavnými situáciami.

SNG – o inštitúcii a budove

Slovenská národná galéria predstavuje celo- národnú umenovednú inštitúciu, ktorej úlohou je rozvíjať sa v intencióch odbornej a širokej verejnosti. Táto zbierkotvorná inštitúcia získava umelecké diela akvizíciami a daro- vaním. Chráni ich a interpretuje v domácom i medzinárodnom kontexte. Od rozhodnutia Slovenskej národnej rady zriadiť na Slovensku Slovenskú národnú galériu uplynulo 29. júla v tomto roku presne 75 rokov.

Kancelária SNG začala svoju činnosť 14. feb- ruára 1950 s dvomi administratívnymi zamest- nancami a so základným inventárom. V júni predniesol Vladimír Novotný z pražskej Národ- nej galérie svoju koncepciu novej inštitúcie a 2. októbra 1950 sa stal prvým riaditeľom galérie. Karol Vaculík sa stal najprv vedúcim oddelenia starého umenia galérie a od roka 1952 na nasledujúcich 18 rokov jej riaditeľom. K decembru 1950 mala SNG 506 obrazov, plas- tík, kresieb a grafík. Od roku 1954 bola samo- statnou rozpočtovou organizáciou a v januári 1956 získala status vedeckého pracoviska.

Na prelome rokov 1950 – 1951 získala priestory bývalých Vodných kasární, ktoré sú najstaršou časťou areálu. Štvorkrídlová baroková dispo- zícia vznikla pôvodne z rozhodnutia Uhorskej kráľovskej stavebnej komory, zrejme podľa projektov G. B. Martinelliho a F. A. Hillebrandta. Po roku 1940 sa zbúrало celé južné krídlo paláca a vznikol otvorený trojkrídlový útvar. V rokoch 1950 – 1955 sa Vodné kasárne s menšími interiérovými úpravami adaptovali na galerijné účely. Autormi rekonštrukcie boli architekti František Florians a Karol Rosmányi a 9. mája 1955 sa otvorila SNG verejnosti.

V roku 1953 mala SNG k dispozícii štyri výstavné miestnosti s rozlohou 355 m². Priestory býva- lých Vodných kasární kapacitne nevyhovovali potrebám galérie, preto otázka dobudovania SNG a rozšírenia výstavných priestorov vznikla dosť skoro po otvorení. Emil Belluš už v roku 1957 predložil podnety na rekonštrukciu objektu, ktoré vyústili do vypísania súťaže na prestavbu galérie. V roku 1963 Zväz slovenských architektov v Bratislave (predchodca Spolku architektov Slovenska) vypísal študijnú úlohu na architektonicko-urbanistické riešenie novostavby a adaptáciu SNG. Na riešení úlohy sa zúčastnili štyri autorské kolektívy: Vladimíra

Dedečka, Eugena Kramára, Jaroslava Frágnera a Milana Beňušku. Komisia vyhodnotila ako najlepšiu návrh Vladimíra Dedečka, no architekt ho musel na základe viacerých posúdení prepracovať. Posledný variant výškovo aj hmotovo odlišil jednotlivé objekty a podlažia. Požiadavku na odkrytie priehľadu do nádvorja a na Vodné kasárne vyriešil architekt zdvihnutím nábrežného krídla budovy tak, že stavbu na stĺpoch vystriedala odvážna mostná konštruk- cia, navrhnutá v spolupráci s inžiniermi Mostární Brezno. Na unikátnom premostení participovali aj Pamiatkostav Žilina, Priemstav Bratislava a Stavoinustria Bratislava.

Nový areál mal teda výstavnú budovu v pre- mostení, administratívnu budovu, amfiteáter a knižnicu. Koncept sa však nerealizoval celý, nezburali sa dva domy z bloku. Nová SNG slávnostne sprístupnila svoje priestory a stále expozície 1. marca 1977. Rekonštrukciou a dostavbou bývalých Vodných kasární rozší- rila galéria rozlohu výstavnej plochy z 1162 m² v starej budove na 3 328 m², z toho bolo na stále expozície určených 2 737 m² a 591 m² na prechodné.

Časom pribúdali v SNG zbierky aj pracoviská. V roku 1979 vznikla zbierka scénografie, v roku 1980 bol zriadený Archív výtvarného umenia SNG. Ústredná rada múzeí a galérií v Bratislave vydala 3. 9. 1980 Štatút SNG, v ktorom rozdelila inštitúciu na úsek riaditeľa, umenovedný úsek, úsek vedecko-technických a ekonomických informácií, dielne a laboratóriá a ekonomic- ko-prevádzkový úsek. V roku 1986 vznikla v SNG zbierka architektúry.

V rokoch 1991 – 1994 sa podľa návrhu Jána Bahnu rekonštruovali Vodné kasárne. Na druhom poschodí sa čiastočne znížil podhľad, v expozíciách sa vymenili koberce za parkety a na chodbách za umelý kameň, zmenilo sa osvetlenie a členenie zasklenia oblúkov na chodbách a realizovalo sa prepojenie s Esterházyho palácom. Samotná rekonštrukcia Esterházyho paláca sa uskutočnila v rokoch 2004 – 2005.

Siahodlhý proces rekonštrukcie

V roku 2001 Slovenská národná galéria (SNG) usporiadala verejnú diskusiu o uzavretí Dedeč- kovho južného krídla v havarijnom stave a o jeho možnej rekonštrukcii. Na základe technických dôvodov dala vtedajšia riaditeľka Katarína Baj- curová 31. marca 2001 premostenie zatvoriť. Vo verejnej diskusii o osude galérie a premostenia zaznela aj úvaha prof. Štefana Šlachtu, v tom období rektora VŠVU, o odstránení premos- tenia. Pre denník *Sme* povedal: „*Pristavbu Slovenskej národnej galérie v Bratislave, v ktorej praskajú sklá a pracuje ocelová konštrukcia, nemožno ďalej používať na vystavovanie obra- zov. (...) Zatiaľ nie je vypracovaný nijaký projekt budúcej galérie. Roky sa hovorí, že pristavbu treba rozobrať, ale nikto nepovedal, čo potom. Výstavné plochy a depozity je potrebné nahradíť, no hovoriť o likvidácii starého objektu bez toho, aby sa hovorilo, ako bude vyzerat' nový, nie je správne, už mala byť dávno vypí- saná súťaž.*“ Novú galériu si vedel predstaviť na Pribinovej ulici a bol presvedčený, že do štyroch-piatich rokov by nová budova národnej galérie mohla stáť. Búrlivá verejná diskusia sa skončila petíciou členov Spolku architektov Slovenska za zachovanie premostenia.

V roku 2002 sa uskutočnila prvá architektonická súťaž na rekonštrukciu, modernizáciu a dostavbu areálu Slovenskej národnej galérie v Bratislave. Okolo tejto súťaže bol veľký rozruch. O súťaži napísal v roku 2003 Štefan Šlachta príspevok do č. 40 týždenníka Domino fórum pod názvom: *A čo teraz?* Približuje v ňom okolnosti aj priebeh súťaže, ktorá nakoniec skončila fiaskom. Šlachta píše, že príprava podmienok, ktoré sa menili a dopĺňali, trvala prídlho, súťažiaci mali v pomere k dĺžke prípravy podmienok nezvyčajne krátky čas na vypracovanie návrhov. Nešťastný bol aj výber členov poroty v zložení: prof. Gustav Peichl (architekt, Viedeň), arch. Jan Tabor (architekt, Viedeň) a prof. Milan Knížák (riaditeľ NG, Praha). Píše: „*Sú to bezpochyby silné osobnosti, ale ich názory sa diametrálne rozchádzajú, a preto bolo zrejme, že zhoda bude ťažká.*“ Prekvapením bolo i to, že porota z 38 rozsiahlych návrhov len za 10 hodín hodnotenia vybrala nakoniec ex aequo dve prvé ceny. Ďalším prekvapením bolo, že člen poroty Jan Tabor sa nakoniec dištancoval od rozhodnutia poroty. Dôsledkom bolo predĺženie procesu rekonštrukcie. Šlachta píše, že to bol „*priam medzinárodný škandál*“. A pokračuje: „*Kto je zaň zodpovedný? Vedenie SNG, ministerstvo kultúry, slovenskí architekti? Prehrali všetci. Aj neprofesionalita by mala mať svoje hranice.*“

Trvalo tri ďalšie roky, kým v roku 2005 SNG vyhlásila druhú architektonickú súťaž návrhov. Predmetom bola rekonštrukcia a modernizácia areálu SNG v Bratislave. Vyhodnotenie návrhov sa uskutočnilo od 11. do 12. júla 2005. Porota zasadala v zložení: prof. Gustáv Peichl, predseda poroty (Viedeň, Rakúsko), členovia poroty: Petr Pelčák (Brno, Česká republika), Andrej Hrausky (Lublana, Slovinsko), Peter Vítko (Bratislava), Peter Moravčík (Bratislava), Katarína Bajcurová (SNG), Andrej Zmeček (MK SR), Martin Mašek (MK SR). Záujemcovia si tentoraz vyzdvihli 24 súťažných podkladov, no do súťaže sa prihlásilo 9 uchádzačov, z nich dva návrhy vylúčili pre formálne nedostatky. Táto súťaž nakoniec priniesla jednoznačného víťaza. Po posúdení návrhov porota rozhodla a víťazmi sa stali ARCHITEKTI BKPŠ, autori: Martin Kusý, Pavol Paňák, spolupráca: M. Kusá, V. Kusá, J. Paňáková, M. Kusý ml., R. Kereškényi. V druhom polroku 2005 prebiehalo projektové rozpracovanie víťazného návrhu, urobila sa etapizácia a logistika prípravy stavby.

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 284 z 21. marca 2007 k návrhu nového projektu rekonštrukcie, modernizácie a dostavby areálu Slovenskej národnej galérie v Bratislave sa schválili rozpočtové náklady na stavbu vo výške 1,037 miliardy slovenských korún vrátane DPH v cenovej úrovni z roku 2005. Náklady na kultúrny stánok sa nakoniec vyšplhali na 79 miliónov eur a jeho obnova sa predĺžila o sedem rokov. Vlastne celý proces realizácie trval 17 rokov.

Červená opacha verzus adorovaná moderna
Dedečkova architektúra nenecháva ľudí ľahostajnými už vyše 40 rokov. Odsudzovaná bola ako megalomanská socialistická monumentálna normalizačná architektúra a chválená ako unikát. Na jednej strane geometrická kompozícia a odvážne skulpturálne hmoty, na druhej strane necitlivé či kontrastné zasadenie do existujúcej štruktúry.

Aj u širokej verejnosti a návštevníkov Bratislavy vyvolávala nová SNG rozpaky a pochybnosti o jednoznačnosti funkcie. Úsmevná príhoda niekedy z 80. rokov 20. storočia hovorí o tom, ako sprievodkyňa po Bratislave ukazovala mesto skupine zahraničných turistov. Keď prechádzali po nábřeží pozdĺž budovy SNG pýtali sa, prečo máme v centre mesta umiestnené krematórium. Cudzincom červená farba premostenia v kombinácii s vyvýšeným trávnikom, v tom čase bez sôch, pripomínala rozptyľovú lúku.

O monumentálnej architektúre 60. rokov 20. storočia, ku ktorej patrí Slovenský rozhlas, Matica slovenská, komplex Slovenskej televízie a dostavba SNG, napísal prof. Matuš Dulla v stati *Architektúra na Slovensku 1939 – 1989* (ŠLACHTA, Štefan a STILLER Adolf (eds.): *Architektúra Slovenska. Impulzy a reflexie*, Verlag/Architektur Slowakei. Impulse und Reflexion, katalóg k rovnomennej výstave, Verlag Anton Pustet, 2003) na strane 148: „*Zmes drsného štrukturalizmu, ktorá vtlačila pečať spomenu-tým dielam, bola príťažlivá v tom, že infiltrovala do konzervatívnej, normalizačnej stability západnú neskorú modernu. Nie vždy sa, pravda, dalo odlíšiť, či je drsná reč architektúry jazykom štýlu doby alebo či sa ňou prihovára ťažkopádna a hrubá stavebná výroba, ktorú architekti len šikovným manévrom zapojili do výtvarnej výpovede svojich diel.*“ Neskôr v publikácii *Architektúra na Slovensku* (Slovart, 2002) Dulla a Moravčíková na stranách 226 – 227 o tejto architektúre píše: „*Všade sa siahalo k neskoromodernistickým kompoziciám. (...) U Dedečka, ako to sám povedal, veľká mierka stavebného diela priamo ovplyvňuje kvalitu architektúry. Nečudo, že sa po roku 1989 stali jeho stavby predmetom ostrej kritiky. Odhladla od ich smelej, abstraktnej krásy a videla v nich symboly prekonaného režimu.*“

Areál vznikol ako mimoriadny koncept (hoci neúplný), mal výraznú odvážnu modernú formu s nebývalou konštrukciou – premostenia a podnes je jedinou galériou takéhoto rozsahu na Slovensku. Uskakovaný trakt premostenia so sochárskou plasticitou, s úctyhodným 74-metrovým rozponom mal kovové fealové opláštenie, ktoré mu dodávalo industriálny punc a pocit dočasnej intervencie. Navyše tá agresívna červená. Práve premostenie je najkontroverznejšou, ale aj najadorovanejšou časťou. Ani architekti nemali k SNG jednotný vzťah a pozitívny názor o nej vyjadrovala skôr len hŕstka. Dnes ju považujeme za klenot neskoréj moderny, ale vyslúžila si všakové pomenovania ako červená opacha, monštrum, haraburda.

Kladný vzťah ku galérii a jej konceptu premostenia a adorácia tu neboli

odjakživa a už vôbec nie masovo. Pozitívne konotácie jej prisúdil až posledný vývoj, ktorý rozhodujúco ovplyvnilo niekoľko aktivít. Profesor Imro Vaško a Marián Zervan spolu s kolegami a so študentmi na Katedre architektonickej tvorby VŠVU v Bratislave spolupracovali na projekte *Paralelný modernizmus* a zaoberali sa dielom Vladimíra Dedečka vlastne medzi prvými, potom diplomová práca Petra Szalaya na tému Dedečkovej architektúry, ktorú mu zadala doc. Dana Bořutová v roku 2005, podnety Herty Hernaus a najmä vklad Moniky Mitášovej, ktorá zorganizovala pri príležitosti 80. narodenín architekta Vladimíra Dedečka v roku 2009 sériu prednášok a dočasnú inštaláciu o Dedečkovom diele v premostení SNG. Inštalácia priniesla architektonické analýzy a fotografické interpretácie Dedečkovho diela, za ktorými stál Ateliér architektúry Benjamína Brádňanského a Víta Haladu v spolupráci s Katedrou fotografie VŠVU, ateliérom fotografie Filipa Vanča a s fotografkou Illou van Oijen. V neposlednom rade mala na pochopení architektovej diela podiel monografia Moniky Mitášovej o Vladimírovi Dedečkovi, vydaná v roku 2014 aj film zo série Ikony.

Na otázku, ako vidí, že budova vyvolávala negatívne emócie, Martin Kusý odpovedal: „*Ludia frflali a potom boli ľudia, ktorí tvrdili, že toto je architektúra tretieho tisícročia. Myslím si, že je to pozitívne, keď vec nie je podávaná len jednostranne. A to, ako to bude teraz*“, sa podľa neho „*preklápa na opačnú stranu*“.

Rekonštrukcia budovy, keď ešte autor pôvodnej budovy žije

O vzťahu a spolupráci s architektom Dedečkom Martin Kusý povedal: „*Zo začiatku, keď sme*

dostali toto zadanie a začali sme projektovať, sme sa začali o tom s Vladimírom Dedečkom rozprávať, potom sa z nás stali kamaráti, potom sme si potykali a potom nám odkázal svoje autorské práva na všetky svoje architektúry. A jediný, čo je na tom smutné, je to, že sa toho nedožil. Spolupráca s ním bola neuveriteľne konštruktívna. Nemyslím, že v jeho generácii má kolegu, ktorý by vedel tak moderne, chápano a inšpiratívne pristúpiť k svojmu dielu. Mal som z toho obrovskú radosť.“

Pavol Paňák zdôraznil, že bolo zložitejšie pracovať s architektúrou 20. storočia, slovami: „*Tak ako jestvujú návody, ako pracovať s gotickou alebo barokovou architektúrou, neexistujú žiadne návody, ako sa správať k povojnovej architektúre neskorej moderny. Aj to bola výborná výzva a vzťah s Dedečkom nám v rôznych rozhodnutiach veľmi pomohol.“*

Aká je architektúra novej SNG?

Svetlá, moderná, priestraná, plná oblúkov a stupňov. Geometrická moderna zvonku komplikovaná a červeno-biela, zvnútra s čistými líniami a bielymi plochami, s množstvom schodísk, priehľadov, zákutí a prekvapení. Dokonalú stenu alebo biely roh zvýrazňuje umelecké dielo či obnažený fragment, čo poskytuje úplne nový pocit. Rekonštrukcia okrem obnovy a modernizácie priniesla integrovanie novodobých vymožeností a technológií. Priniesla aj repliky pôvodných detailov a prvkov. Niektoré detaily sa repasovali podľa Dedečkových návrhov, no z novodobých trvanlivejších materiálov. Napríklad strop v priestoroch kinosály alebo masívne drevená zábradlia, príznačné pre architektúru 70. rokov. Rúčku na zábradlí v auditóriu tvorí kovová pásnica, no potiahnutá kožou. Je príjemná na dotyk a v priebehu rokov používania v nej vraj zakotví DNA všetkých, ktorí sa jej dotkli. Autori rôznym spôsobom znovu použili alebo recyklovali pôvodné materiály, napríklad do podláh sa dávala drvína z pôvodného kameňa, travertínové platne sa použili v parčíku na Paulínyho ulici, niektoré steny ostali osekané na lícové murivo a priestory narábajú s kombináciou bielej omietky a terakotového povrchu.

Nové materiály a to, čo vidieť na každom kroku, poskytujú veľa vnemov a zvýrazňujú interiér, ale dôležité sú koncepčné zásahy, ktoré SNG transformovali zo 70. rokov 20. storočia do

nového storočia. Jedným z nich je otvorenie barokového krídla, čím vznikol priestraný foyer, kde si možno kúpiť vstupenky, posediť a kúpiť umenovednú literatúru. Veľkolepým jednoramenným schodiskom možno vystúpiť na prvé poschodie a pokračovať do expozície či do auditória alebo si sadnúť na kávu. Pozitívna smerom dozadu je perforácia do exteriéru, vďaka čomu možno prejsť aj vonkajškom do častí galérie na Riečnej a Paulínyho ulice. Novým detailom na arkádových chodbách bývalých Vodných kasární sú napravo v oblúkoch namontované sieťky, ktoré síce zabraňujú skleníkovému efektu, ale výhľad menia na tieňohru.

Zastrešený amfiteáter poskytuje nový veľkolepý multifunkčný priestor na stĺpoch, využiteľný rozmanito a podľa okolností. Prof. Imro Vaško, dnes pôsobiaci na VŠUP v Prahe, na amfiteáter zareagoval: „*Je veľká strata nahradenie pôvodného amfiteátra anonymnou prestrešenou halou s nosnými stĺpmi na schodišti odporujúcimi inžinierskej odvahe Dedečka v premostení. Pôvodné átrium bolo architektonicky najzaujímavejším verejným priestorom SNG a veľmi by svedčalo charakteru dnešnej doby.“*

Vďaka perforácii vysunutých ozubených bokov kvádra premostenia oknami sa otvára panoráma mesta na východnej aj západnej strane, ktoré pôvodná Dedečkova koncepcia neponúkala. Presvetlenie výstavných priestorov v premostení hodnotí prof. Vaško takto: „*Mrzí ma narušenie monumentálnosti a dobrého svetla kaskádovitých galérií prierazmi lúčov ostrého južného slnka zo sprístupnených fasádnych vyhlíadok.“*

Hmote premostenia pomohlo opláštenie, ktorého štvorcový perforovaný raster nahradil už čoraz viac degradovaný FeAl, ale aj to, že súčasná architektúra pracuje viac s kovovými obkladmi, a tak sa zdá prirodzenejší než voľakedy. Zaujímavý je strakatý červený kubus zadnej časti presvitajúci cez Riečnu ulicu.

Pravdupovediac, galérie a objemu premostenia by prospel ešte veľkorysý vonkajší verejný rozptylový priestor, prípadne prepojený s nábrežím, no také čosi nie je reálne, kým tadiaľ vedie dopravná tepna a kým mesto nezreviduje celé nábrežie Dunaja. Po rekonštrukcii však prišlo k pokusu otvoriť sa vonkajšku aj vďaka

odstráneniu veľkých bariérových plôch trávnikov a štruktúry travertínových kvetináčov z pôvodnej koncepcie. Tie nahradili nízke rastre oplotená a sklenené zábradlia, ale bariéra sa celkom nestratila. Napriek tomu sa po prejdení pomyslenej čiary popod premostenie a po vyhnutí sa otvorenej jame do suterénu návštevník ocitne v prekvapujúcej intimite nádvorí so starými stromami, s plastikami, so sedením a slnečníkmi. Bariérou je len to sklenené zábradlie, ktoré chráni návštevníkov pred prepadnutím do otvorenej suterénnej jamy, kde sú umiestnené menšie prednáškové miestnosti

Ešte v decembri 2022 vyjadril na sociálnych sieťach jeden z kritických postojov k rekonštrukcii prof. Imro Vaško, „*k aktuálnemu spoločenskému nadšeniu z otvorenia galérie“*. Píše: „*Nasvietené eventy pre VIP vybranú spoločnosť priateľov SNG veľmi svedčali televíznym médiám, nočnej predvianočnej Bratislave, ale aj samotnej architektúre galérie. Denná prechádzka po sprístupnenej SNG však popri množstve zaujímavých momentov, nových výhľadoch zo štvorcových a pásových okien, ktoré do areálu vniesli architekti Martin Kusý a Pavol Paňák a ich kolegovia, vyvoláva rozpaky a musím povedať, že sa im nepodarilo nadviazať na génia Dedečka a potenciál jeho architektúry. Akoby sa odkaz Dedečka scvrkol len na červenú a bielu v recyklovanom obklade novostavieb. Paradoxom je prezentácia knižných publikácií pri otvorení, kde sa ponúkajú knižky s červeným otáznikom a bielo-červeným typografickým obalom sprievodcu SNG a na druhej strane analytické priestorové diagramy ateliéru n/a v publikácii Dedeček, ktoré nenašli inšpiráciu a pochopenie u architektov rekonštrukcie.“*

Do galérie sa chodí v prvom rade za umením. Zrekonštruované priestory lákajú. Keďže ide o novú architektúru, navyše verejnú a kultúrnu, jej priestory sú v kurze. Medializácia, sedemnášročný proces, všetko vyvoláva zvedavosť, navyše sú tu ročníky, ktoré v tejto galérii ešte nikdy neboli. No iba rôzne výstavy preveria, aký koncept a podmienky naozaj priniesla rekonštrukcia galérie pre inštalovanie a prezentáciu umenia. Slovami jedného z autorov rekonštrukcie Pavla Paňáka: „*Do galérie sa chodí pre zážitok istého druhu, to je jej zmysel. A keď je jej priestor dobrým pozadím, to je asi najdôležitejšie.“*

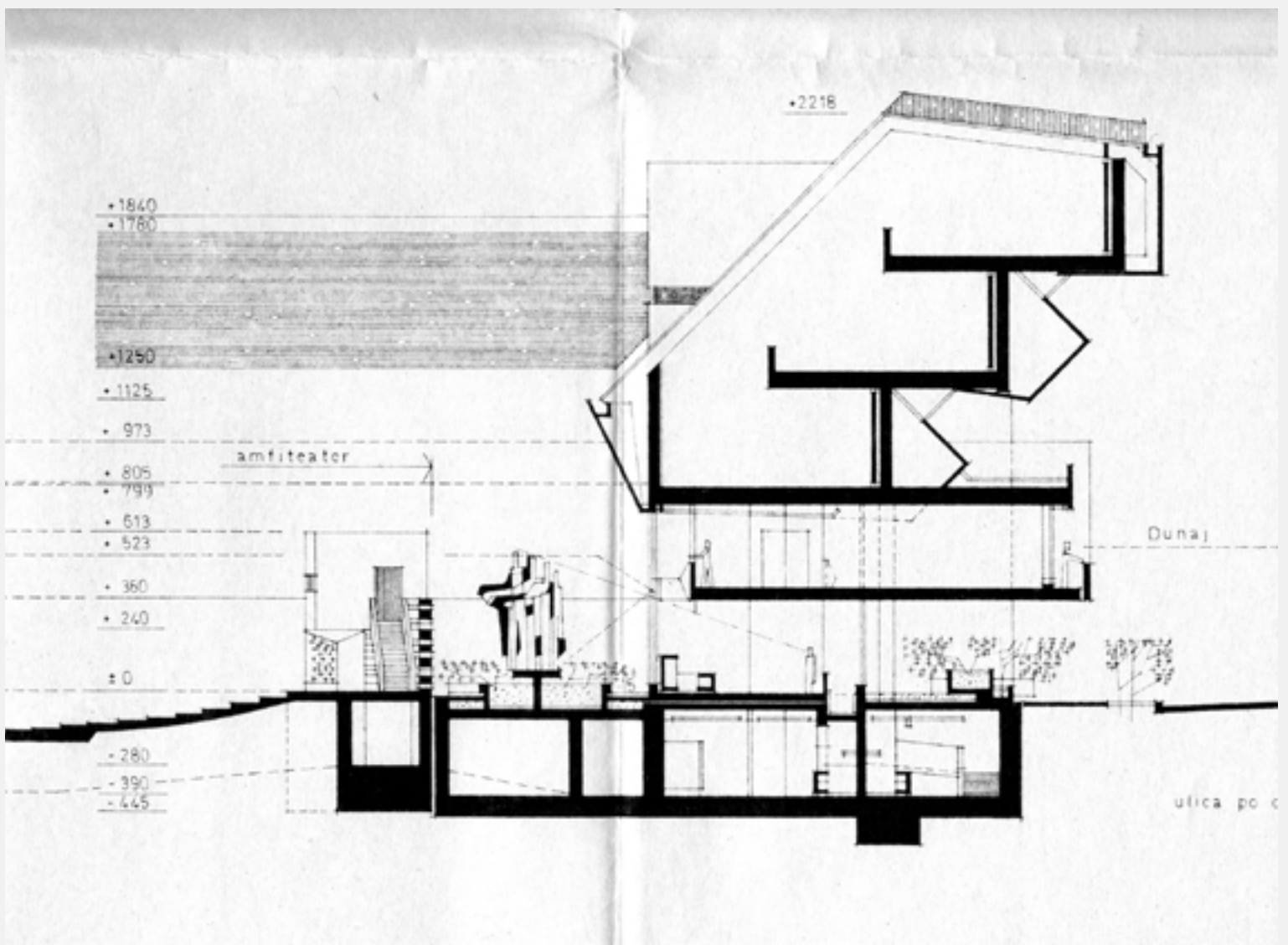
↓ Foto: Šimon Lupták

Nejkrásnější v celé České republice?

Sídlště Ďáblice! Sídlště, kam můžete jít na procházku

TEXT: JOSEF PLATIL
KNIHA: SÍDLIŠTĚ ĎÁBLICE: ARCHITEKTURA PRO LIDI
AUTORI: SPOLEK PŘÁTEL SÍDLIŠTĚ ĎÁBLICE
FOTO: ČTK

Modernistické sídlště Ďáblice je pro přelom 60. a 70. let typické i netypické zároveň. Typické je použitím běžných panelových soustav, netypické pak svou lapidární urbanistickou kompozicí – zdánlivě jednoduchou, a přitom výrazově velmi silnou – dále do detailu promyšleným a důsledně realizovaným autorským řešením bytových i nebytových objektů, komplexností sadových úprav a převážně interiérovým užitím výtvarných děl.

Víte, které sídliště patří mezi to nejhodnotnější a nejkrásnější v celé České republice? Je to sídliště Ďáblice, které blíže představuje kniha Sídlíště Ďáblice: Architektura pro lidi. Kniha vznikla z popudu nadšenců, kteří v Ďáblicích či v jejich okolí žijí a oceňují je pro jejich přetrvávající kvalitu. Založili Spolek přátel sídliště Ďáblice, jehož cílem je propagace tohoto jedinečného urbanistického souboru a zvyšování architektonického a kulturně-historického povědomí o něm. Ke spolupráci na knize byli přizváni odborníci v oboru historie umění, architektury, památkové péče, krajinné architektury a také potomci hlavního architekta Viktora Tučka.

Sídliště, postavené v 60. a 70. letech 20. století, se vyznačuje vynikajícím urbanistickým řešením celého obytného souboru, kombinujícím pestrou skladbu různých typů bytových domů s občanskou vybaveností, jež byla od počátku promyšleně koncipována. Unikátní složku urbanistického konceptu pak představuje krajinné řešení celého souboru, kterému dominuje rozlehlý centrální park. Neomyslitelnou součástí tvoří také pietní území Kobylické střelnice, citlivě zakomponované do celku sídliště.

Do knihy jsou zakomponovány vzpomínky pamětníků výstavby a prvního zabydlování sídliště, sesbírané formou rozhovorů a zachycující subjektivní pohled jednotlivých osob. Cílem je zaznamenat, jak sídliště vnímali ti, kdo tam vyrůstali a vychovávali své děti.

Od doby svého dokončení v polovině 70. let patří sídliště v Praze-Ďáblicích k nejužnavanějším výkonům daného urbanisticko-architektonického typu v naší zemi. Ve výstavbě sídliště v Čechách, respektive v Praze se stalo stejným vrcholem, za jaký se na Moravě pokládá brněnská Lesná.

Sídliště leží na náhorní plošině nedaleko nejvyššího pražského kopce Ládví. Tamní rovný terén, odlišný od polohy Lesné, přitahoval pozornost pražských urbanistů od 40. let 20. století. O dvě dekády později se v Praze i jiných československých městech začala panelová sídliště horečně budovat, aby se naplnil ambiciózní státní plán výstavby 1,2 milionu bytů do roku 1970 – a řada přišla i na Ďáblice. Na jejich urbanistický návrh vypsali v roce 1963 veřejnou soutěž tehdejší Útvar hlavního architekta města Prahy, vedený veteránem meziválečné avantgardy Jiřím Voženílkem.

Vítězné soutěže, tým Jiřího Novotného a Vlastimila Durdíka, využili rovinatý terén k rozvinutí pravoúhlé kompoziční soustavy, v níž se kolmo k sobě stavějí dva základní směry orientace bytových domů i objektů občanského vybavení. Bytové domy v Ďáblicích jsou opravdu panelové. Od stereotypních a monotónních paneláků, jaké známe z běžné panelové výstavby, se však v mnoha ohledech vzdalují. Pod vedením hlavního architekta sídliště Viktora Tučka dokázali jejich autoři využít příznivé vlastnosti panelové stavebnice T 08 B. Kromě rozlišení mezi veřejnými a intimními prostory a kromě nadprůměrně kvalitního ztvárnění panelových staveb se účinek ěáblického sídliště zakládá na kontrastu mezi vyšší hladinou deskových i bodových bytových domů a nižší hladinou objektů občanského vybavení. Druhé zmíněné, pavilony s obchody a službami, se v posledních letech staly předmětem zájmu developerů, kteří v nich vidí pouhé parcely

pro výstavbu obytných mrakodrapů. Snahy poškodit původní kompozici ěáblického sídliště obytnými mrakodrapy či jinými nevhodnými prvky však narážejí na houževnatý odpor místních občanských iniciativ, jež se právem obávají, že zvýšení kapacity sídliště o stovky nových bytů zhorší tamní prostředí pro život. Obyvatelé ěáblic – stejně jako obyvatelé brněnské Lesné – dokonce usilují, aby se jejich obytný celek stal kulturní památkou.

Vznik sídliště

Sídliště ěáblice nevzniklo jednoduše ani rychle – jeho příprava trvala roky a podílela se na ní řada špičkových architektů své doby. Myšlenka na vybudování zcela nové části Prahy se poprvé objevila kolem roku 1958. Řídce zastavěná terasa, oddělená od vltavského údolí poměrně ostrým terénním hřbetem, představovala zcela logickou volbu pro další prostorový rozvoj metropole. Směrný územní plán hl. m. Prahy, dokončený roku 1961 a schválený 22. dubna 1964 usnesením vlády, danou oblast jasně vymezil jako čtyři vzájemně provázané, ale samostatně uvažované urbanistické celky: Bohnice, Kobylice, ěáblice a Prosek. Hlavním projektantem zmíněného konceptu rozvoje se stal Jiří Novotný a zpracovatelskou organizací byl Útvar hlavního architekta hl. m. Prahy (ÚHA HMP) a jeho Ateliér územního plánu. Pro některé části Severního Města vypsala Rada národního výboru hl. m. Prahy (obdoba dnešního magistrátu) postupně urbanistické soutěže a jako první se začal roku 1961 řešit Prosek, následovaný ěáblicemi.

Vývoj návrhu sídliště ěáblice

Soutěž byla obelána dvaceti návrhy, k udělení I. ceny však nedošlo – pouze dvou II. zvýšených cen, III. ceny a deseti odměn. Z uvedeného lze dovozovat, že soutěže neměla jednoznačný výsledek (jako v případě Proseku) a že následné kroky v přípravě měly být komplikovanější.

Každý z oceněných návrhů přinesl trochu jinou koncepci zástavby, avšak základní elementy tvořily v souladu s dobovými trendy deskové panelové domy. Ani jeden soutěžní návrh se nakonec nerealizoval, ale v dalších fázích projektu se témata a principy kombinovaly z více návrhů a jednotlivé autorské týmy se spojovaly.

Vítězný tým hned po soutěži vyhotovil první verzi podrobného územního plánu, který ovšem přinesl oproti soutěžní verzi několik změn – zejména v dopravním řešení a také v detailu struktury zástavby severní části území pod ěáblickým hájem ve formě drobnějších bodových domů. Dané inovace se staly základem pro další verze návrhu.

Zajímavé je, že i tým oceněný III. cenou pokračoval v práci na zpodrobnění svého návrhu. Ten se vyznačoval zejména absencí severní větve páteřní komunikace (dnes ulice Žerno-secká), ale také skládáním deskových domů do sestav připomínajících superbloky, které se později proměnily v poznávací znamení sídliště ěáblice. Je zřejmé, že minimálně uvedenou myšlenku autoři v dalších fázích převzali.

Urbanistické řešení, jež se následně až na pár detailů skutečně realizovalo, vycházelo z návrhu z roku 1966, vytvořeného pod vedením Josefa Poláka a Vojtěcha Šaldy. Ti se soutěže zúčastnili i v roce 1962, avšak s úplně odlišným návrhem.

Nakonec tedy spojili síly s původním týmem Jiřího Novotného a Vlastimila Durdíka.

Plán již operoval se superbloky, trojicí věžových dominant v centrální části a pětící za Střelnickou ulicí. Umístění objektů vybavenosti víceméně odpovídalo dnešku, jen centrální část, dopravní řešení a návrh parku se mírně lišily. Projekt byl rozpracován do velkých podrobností zejména s ohledem na technickou infrastrukturu a obsahoval také časový plán výstavby s rozdělením území na šest dílů s předpokládaným dokončením do roku 1977. Z dnešního pohledu je neuvěřitelné, že s výjimkou kulturního domu, dokončeného až v roce 1983, se uvedený plán podařilo dodržet. Návrh obsahoval i podrobné řešení typických čtrnácti-podlažních deskových obytných domů, jež měly stát na nohách s volným parterem (podobně jako domy na sídlišti Petřiny nebo hotelový dům na Invalidovně) a zahrnovat mezonetové byty.

Další změnu v autorském týmu znamenal příchod Viktora Tučka roku 1967, přizvaného do finální fáze projektu na základě zkušenosti z výstavby sídlišť a budov v Ústí nad Labem, kde působil od roku 1954. Na projektu sídliště ěáblice následně pracoval až do jeho dokončení v polovině 80. let.

Na rozdíl od většiny velkých československých sídlišť se u ěáblic podařilo zachovat koncept celkového urbanistického řešení takřka beze zbytku. V průběhu stavby nedošlo k významným odchylkám od promyšleného plánu, jenž definoval jasnou strukturu území, jeho dopravní řešení s obsluhou vnějšími komunikacemi a neprůjezdným středem, velkorysý centrální park propojený s pietním územím bývalé střelnice i rozmístění objektů občanské vybavenosti, jako jsou nákupní centra, školy a školky, zastávky MHD apod.

Stavbu sídliště zahájila příprava technické a dopravní infrastruktury roku 1968. Výstavba obytných domů i vybavenosti začala v roce 1969 a realizovala se v šesti etapách do roku 1975, občanskou vybavenost se povedlo dokončit v roce 1978. Většina domů je založena na vrтанých pilotách kvůli méně únosnému podloží, páteřní rozvody inženýrských sítí jsou vedeny ve sdružených kolektorech a domy se vytápějí dálkově.

Jako dominantní konstrukční systém posloužil modernizovaný T 08 B s příčnými nosnými stěnami o tloušťce 200 mm a s konstrukčním rozponem 6 m, umožňujícím větší variabilitu dispozic než jeho předchůdci. I přes použití unifikované stavební technologie se však podařilo takřka všem budovám na sídlišti vtisknout jedinečnou architektonickou podobu pomocí chytrých a inovativních detailů. U dvacíti- a patnáctipodlažních deskových domů se jedná zejména o otevření parteru centrální části sídliště zdvižením deskových domů na převyššené monolitické podnože bez bytů, pouze se vstupními vestibuly a prolomenými průchody navazujícími na cestní síť. Dále jde o propsání vertikálních konstrukčních prvků na fasády a užití vysokého řádu, propojení střešních nástaveb a výtahových šachet společnou konzolovou střechou a pohledově jednotné ukončení jejich siluety, užití dekorativních čtverců z červené mozaiky na zábradlích prostorných lodžii apod.

Kompozici deskových domů doplňuje volně rozmístěná trojice osmnáctipodlažních věžových domů s kaskádovitě rozšířenou podnoží, dále řada pěti dvanáctipodlažních domů nad usedlostí Mazanka a zejména 31 šestipodlažních bodových domů v ploše za Žernoseckou ulicí, které tvoří přechod mezi monumentálními prostory sídliště a volnou přírodou Ďáblického háje.

Urbanismus a architektura sídliště

„Pražská sídliště, ostatně jakákoliv jiná také, krásou zrovna nehýří. Ale když se zeptáte, které z nich je tím nejhezčím, zazní v odpovědích nejčastěji slovo Ďáblice,“ uvedl Petr Rampír v článku „Urbanismus nestačí pouze uznávat: S Viktorem Tučkem o Ďáblicích, životním prostředí a problematice výstavby sídlišť vůbec“ z roku 1980. Sídlíště Ďáblice se vyznačuje vynikajícím urbanistickým řešením celého souboru, kombinujícím pestrou a vysoce kvalitní architekturu několika typů bytových domů s citlivě zakomponovanými objekty občanské vybavenosti.

Urbanistický koncept Ďáblic

Všechny tři soubory pražského Severního Města – tedy Prosek, Ďáblice a Bohnice – využívají stejný urbanistický prvek, a sice podélnou parkovou osu. Na Proseku je intenzivně upravena zhruba polovina zeleného pásu, od obytných domů ji však z jedné strany odděluje dopravní tepna a z druhé průjezdná sídlištní komunikace. Bohnicemi lze projít od východu na západ od Čimického háje až k hradišti Na Farkách. Cesta přerušovaná komunikacemi vede mimoúrovňově po schodišti nákupního centra či po rampě podél garáží a skrz zeleň se vinou jen její menší úseky – zbytek vede podél komunikací, a osa je tedy téměř utajená. Naopak u Ďáblického sídliště tvoří promyšlený

základ celé koncepce široký parkově upravený pás zeleně, nerušený dopravou. Slouží bezbariérovému přístupu do školských a kulturních zařízení a spojuje nákupní centra na východním, západním i jižním okraji. Navazuje na uliční síť zástavby a neslouží pouze sídlišti samému, ale propojuje soubor se Střížkovem a Kobylisy, které parkově upravené plochy postrádají.

Kompozici Ďáblického sídliště utváří několik pásů, v nichž byl použit stejný typ domu. Severní pás pod lesem zahrnuje 31 stejných šestipodlažních bodových domů, největší střední pás pak 20 stejných dvanácti- až patnáctipodlažních deskových domů. Všechny dvanáctipodlažní domy severně od centrální parkové osy jsou uspořádány do dvojic, dvanácti- a patnáctipodlažní domy jižně od parku formují čtveřice, v nichž jsou nižší domy orientovány v ose východ-západ, vyšší potom sever-jih. Centrum středního pásu i celého sídliště zpodzdálí vymezuje trojice osmnáctipodlažních věžových objektů s terasovou podnoží. Šikmý jižní pás zahrnuje pět štíhlých věžových domů o jedenácti podlažích.

Denní pohyb rezidentů po sídlišti zamýšleli autoři koncepce patrně následovně: Při návratu ze zaměstnání půjdou obyvatelé od zastávek MHD přes nákupní centra, kde vyzvednou věci z čistírny či opravy nebo pořídí malý nákup, vezmou děti ze školky či jeslí, načež zamíří bohatou sítí cest k domovu. Větší děti přijdou parkem ze školy domů samy. Pak mohli všichni na sídlišti podle věku a zájmu využít nepřehrnuté množství ploch k procházkám, hrám, sportu i rekreaci, navštívit knihovnu, kino, některou z akcí v kulturním domě nebo zajít do restaurace, cukrárny, vinárny či pivnice.

Koncepce autorského řešení bytových domů měla několik úrovní. Ta urbanistická pracovala s většími skupinami stejných autorsky řešených domů. V architektonické rovině dostaly všechny domy svébytný charakter, odpovídající jejich poloze a významu v souboru. Veškeré objekty, i ty nejosobitější, vznikly z běžných typových panelových soustav T 08 B, T 06 B a VVÚ-ETA. Tučkův tým využil jejich možnosti na maximum, což představovalo nejen umění, ale i výsadu, jíž se autorům dalších sídlišť především technokratické fáze nedostávalo. Podobně jako na experimentálním sídlišti Invalidovna využívali autoři méně omezující typizaci prvkovou oproti té později převládající objemové. Všechny druhy domů jsou řešené invenčně, přičemž náročněji navržené vysoké deskové domy, oba typy domů věžových, terasový a pavlačový dům mají architektonizované veškeré fasády. Dvacítka deskových domů má otočenou jižní, respektive západní koncovou sekci, dům v Třeбенické má otočené obě. Klidná plná zeď obohacuje průčelí o prvek asymetrie a velkou svislou plochu, štíty se do veřejného prostoru obracejí okny a lodžiami.

Skladba domů je přes nevelké množství typů pestrá, čemuž napomáhají i drobné odlišnosti mezi domy téhož typu vyplývající z pozice v souboru, terénní konfigurace, počtu sekcí či míry exponovanosti – tzn. že domy téhož typu a konstrukce záměrně nebyly zcela stejné. Rozdílnost typů představuje jednu z mnoha hodnot souboru. Některé prvky spíše technického charakteru jsou naopak úspěšně jednotné: Například schodiště jsou ve všech domech s výjimkou věžových s kaskádovou podnoží řešena jako přímá jednoramenná.

Byty dáblického sídliště se projektovaly ve vyšším standardu, než bylo tehdy zvykem. Kromě obvyklého vybavení v podobě vestavěných kuchyňských linek, spíží a šatních skříní mají větší podlahovou plochu a zděná jádra. Podlahy i stěny kuchyní, koupelen a toalet pokrývají keramické obklady, v některých typech bytů se nachází také samostatná šatna či komora. Deskové a věžové domy mají hlubší lodžie, terasový dům a domy výškové mají navržené a realizované terasy na plochých střeších. Byty jsou díky malé hloubce traktů velmi světlé, pokoje nabízejí praktické proporce. U větších bytů se šířka obývacího pokoje dělí s kuchyní o společný šestimetrový modul, v jehož rámci je poměrně snadné obývacího přírodně zvětšit. K bytům náležejí také komory v suterénu či patrech.

Garsonky a dvougarsonky zahrnují kuchyňský kout (u dvougarsonek velkoryse dimenzovaný), s nímž se musejí spokojit i prostřední byty v bodových domech, zatímco všechny ostatní mají kuchyň s přirozeným osvětlením. V deskových domech se nacházejí větší kuchyně s jídelním koutem, v bodových a věžových domech menší kuchyně s přirozeným osvětlením. Koupelny jsou v deskových domech průchozí, typické je otočné umyvadlo ve tvaru sférického trojúhelníku nad vanou. Sídliště se od počátku projektovalo jako dálkově vytápěné.

Obyvatelům měly sloužit také střešní terasy. Střechy na všech věžových a dvacítko deskových domů byly navrženy jako pochozí a měly se využívat k rekreaci a hrám i k sušení prádla. Atiky přesahující střechu o 120 cm tvořily terasám bezpečné zábradlí. Za socialismu však bohužel neexistoval podnik, který by dokázal udělat ploché střechy kvalitně, takže do nich i po opakovaných opravách zatékalo a dlažbu postupně překrylo několik vrstev izolačních pásů.

Vysoké deskové domy aneb ikony Ďáblic

Synonymem dáblického sídliště se staly dvanáctipodlažní a patnáctipodlažní deskové domy od Viléma Hesse se svislým rastrem lizén, červenými čtverci lodžii, ustupujícím prvním a posledním podlažím a volně prostupným parterem. Viktor Tuček je ve starší literatuře uváděn jako spoluautor, na výkresech z let 1969 i 1970 však jeho jméno nenajdeme – jeho spoluautorství bylo patrně především ideové. V kolonce „úsekový projektant“ pak opakovaně figuruje jméno J. Schneider.

Parter je zásadně nebytový, většina domů je průchozích pasážemi širokými 9 m, které propojují prostory mezi objekty a nabízejí průhledy do zeleně. Parter je průchozí rovněž pod štíty, které jsou vynášeny mohutnými pilíři, vytvářejícími prostor připomínající podlouhý. Monolitické průvlakly jsou přiznané, jejich čela v šestimetrovém rastru vystupují z fasády. Vstupní podlaží ustupuje o 1,2 m za líc těch obytných. Fasáda vykonzolovaná nad ustupující parter tvoří přesah kryjící vstupy a zčásti i chodník, vedoucí ryze městským způsobem při průčelí domu. Popsaný prvek Tuček nazýval „kryté ochozy“.

Do domů se vstupuje vestibuly, které jsou neobvykle velkoryse nejen na česká sídliště. Vstupní haly o půdorysu 5 × 5,6 m mají konstrukční výšku 4,5 m, jejich stěny i stropy jsou stejně jako pilíře s průvlakly monolitické. Haly se vzdušným schodištěm jsou z obou stran celoplošně prosklené, skleněné stěny i dveře mají

ocelohliníkové rámy ve čtvrtině výšky předělené hliníkovým pásem, dveře jsou pak opatřeny madlem v identickém designu. Stejnou šířku má i poutec mezi dveřmi a nadsvětlíkem. Vchodové dveře jsou asymetrické dvoukřídle, prosklená stěna s minimálním hliníkovým soklem se dělí na dvě tabule. Výška soklu odpovídá výšce okopového plechu dveří. Mezi dveřmi a skleněnou stěnou se nachází pilíř s domovními zvonky, obložený zvenci i zevnitř svislými pískovcovými pásky. Z haly je přístupná telefonní hovorna a úklidová místnost. Novou myšlenkou pro hromadnou bytovou výstavbu se stalo umístění výtvarných děl do vstupních vestibulů bytových domů. V parteru, obloženém břidlicovými deskami o rozměrech 15 × 30 cm, našly místo kočárkárny, kolárny, klubovny a další nebytové prostory i polootevřené výklenky na kontejnery.

Deskové domy sestávají z několika typových sekcí: řadové, řadové dilatační, koncové s lodžii ve štítu a koncové se štítem bez lodžii, jen s francouzským oknem. Domovní bloky mají různou délku od šesti do dvanácti sekcí. V typickém podlaží se nacházejí tři byty: dva pro čtyři osoby a jeden pro dvě. Druhé a desáté podlaží zahrnuje pouze dva byty, neboť při chodbách spojujících vždy dva sousední deskové domy jsou situovány komory. Největší byty bychom našli v sekcích s lodžii ve štítu.

Architektonické členění deskových domů vycházelo ze snahy o svébytný výraz souboru. V kontrastu k běžným typovým objektům bylo proto zvoleno vertikální členění průčelí. Výška domů v kombinaci s velmi malou hloubkou traktu posiluje vnímání subtilnosti a fyzicky zažívanou „deskovitost“. Základ plastického členění nejpůsobivějších jižních či západních fasád tvoří kromě ustupujícího prvního a posledního podlaží hluboké bytové lodžie sdružené do dvojic: Průčelí dynamizují nejen svou hloubkou, ale i výrazným vsazením bočních stěn. Monolitický parter zrcadlí rozpon konstrukční soustavy. Na průvlakly vystupující vždy po 6 m nasedají střední nosné stěny lodžii, rytmus doplňují lizény, díky nimž nosné zdi jakoby vystupují z fasád nad prosklenými vestibuly. Vertikalitu umocňují plné zdi koncových sekcí s lodžii ve štítech, rámuující dlouhé fasády. Na severních či východních schodišťových průčelích tvoří vertikály kromě plných zdí koncových sekcí pouze přisazené hospodářské lodžie, jejichž přesah kryje zadní vstupy.

Jak již zaznělo, dáblické deskové domy jsou velmi štíhlé. Vysazení stěn z fasády tak není jen architektonicky působivé, ale přispívá i ke statickému ztužení úzkých a vysokých staveb. Statické řešení si podle Tučkových slov vyžádalo atypické spoje stěnových panelů. Výrobu daných prvků zajistila Prefa Praha, náročnější montáž průčelí provedly Montované stavby Praha. Realizaci tak překvapivě uskutečnily podniky, které se v následujících letech staly synonymem nepružnosti panelové výstavby. Severní a východní štíty jsou prolomeny francouzskými okny s asymetricky členěnými ocelovými rámy. Jižní a západní lodžiové štíty mají hladké stěny v prodloužení fasády a do štítu se obracejí dvěma poli bytových lodžii a polem oken; vše je pak rámováno vystupujícími stěnovými panely a lizénami. Deskové domy zakončuje ustupující podlaží, které ukrývá strojovny výtahů, domovní prádelny, máčírny a sušárny propojené vykonzolovanou střešní deskou. Střechy se koncipovaly jako pochozí.

Poznávací znamení dáblického sídliště tvoří červené skleněné mozaikové čtverce na zábradlí všech lodžii deskových domů. Barevnost domů byla původně červeno-černo-bílá s hnědými štíty: Měly bílé fasádní panely, černá zábradlí s červenou mozaikou, černé meziokenní vložky, štíhlé černé ocelové rámy vstupních hal a francouzských oken kombinované s hliníkem, černé rámy oken a okenní křídla v barvě slonové kosti. Hnědoběžová barevnost na fotografiích z 80. let, zachycená rovněž v Tučkově knize o sídlišti, nepředstavovala úplně první podobu fasád. Na nepublikovaných snímcích, převážně ze soukromých archivů, jsou vidět bílé fasády potřísněné vymývající se černou barvou meziokenních vložek. Štítlé zdi i boční stěny vykonzolovaných hospodářských lodžii měly nástřik tmavě hnědým Ceramitem. Po špatné zkušenosti s černou a bílou byly fasády opatřeny nástřikem v barvě srnčí hnědi: Parapetní panely a lizény byly béžové, meziokenní vložky, ustupující první a poslední podlaží středně hnědé. Velká část domů při opravách a zateplování dodržela původní vzhled (nejen barvy, ale i princip jejich rozvržení na jednotlivé prvky), část zachovala princip, některé se odchýlily od obojího ke zjevné škodě celku. Domy jsou díky péči společenství vlastníků ve velmi dobré kondici.

Sídliště vybočující z řady

Modernistické sídliště Ďáblice je pro přelom 60. a 70. let typické i netypické zároveň. Typické je použití běžných panelových soustav, netypické pak svou lapidární urbanistickou kompozicí – zdánlivě jednoduchou, a přitom výrazově velmi silnou – dále do detailu promyšleným a důsledně realizovaným autorským řešením bytových i nebytových objektů, komplexností sadových úprav a převážně interiérovým užitím výtvarných děl. Stalo se tím, čím se podle modernistické vize měla stát všechna sídliště: živou městskou čtvrtí s vysokou hustotou zástavby, službami a pracovními příležitostmi, bezpečně odděleným peším a automobilovým provozem, kultivovaným prostředím – to vše obklopeno parkovou zelení a protkáno bohatou sítí cest.

V Ďáblicích není ojedinělé jen umístění výtvarných děl v domovních vestibulech a silně akcentovaný městský charakter celého souboru; pozoruhodný aspekt tamního souboru tvoří především důraz na velký rozsah nadstandardně řešených domů. Autorské objekty se jako akcent navrhovaly na většině kvalitních sídlišť u nás i ve světě. Ačkoliv „atypická řešení odlišují jednotlivá sídliště a nabourávají vžitou představu o jejich uniformitě“, samotné krystalické věžové domy či terasový dům s pavlačovým křídlem sídliště Ďáblice jedinečným nedělají. Kromě velkorysé koncepce zelených ploch a moderní občanské vybavenosti, evokující městské prostředí, jej činí výjimečným především dvacítko deskových domů s průchozím parterem a jejich vzájemná kompoziční provázanost. Věžové domy, jako jediné v Česku zhmotňující inspiraci Habitem, celé dílo už jen korunují.

Viktor Tuček považoval nadprůměrnou kvalitu bytových domů navržených jeho ateliérem pro Ďáblice za téměř samozřejmou a nepřipisoval si za ni velké zásluhy. Mnohem větší uspokojení vyjadřoval nad úspěšnou realizací objektů občanské vybavenosti, vytvořením dobrého

obytného prostředí s městskými kvalitami, technickým řešením sítí a optimálním sledem prací. Kvality obytného prostředí si cenil nejvíc, těšil se z ohlasu zahraničních delegací a také z toho, že se obyvatelé sídliště i lidé z širokého okolí po souboru a tamních obchodních ulicích rádi procházejí.

Občanská vybavenost se v hromadné bytové výstavbě vnímala jako prostředek architektonického oživení a jedno z mála míst pro autorovou tvorbu. U mnoha sídlišť byla popsána šance promarněna, takže jsou zmíněné objekty banální; u všech kvalitních sídlišť se jim však věnovala značná pozornost. Jednotlivé objekty dáblické občanské vybavenosti představují velmi dobrou, nikoliv výjimečnou architekturu. Výjimečnými je dělá jejich komplexnost, vzájemné propojení a jednotný styl rozvinutý ve variacích v celém souboru.

K obvyklým bolestem sídlišť patřilo zpoždění prakticky všech složek obytného prostředí kromě samotného bydlení. Zcela chyběly nebo se teprve dodatečně budovaly objekty občanské vybavenosti, chodníky, zeleň. Sídliště Ďáblice se spolu s brněnskou Lesnou řadí mezi těch několik málo, jež se autorům podařilo realizovat bez popsáných závad. Nejdříve se budovaly školy a školky, chodníky vznikaly zároveň s domy, zeleň se zakládala bezprostředně po dostavbě. Revolučně – a pro sídliště též výjimečně – bylo rozhodnuto vést v Ďáblicích všechny sítě v kolektorech pod deskovými domy centrální části souboru. Okrskové objekty obchodů a služeb se budovaly souběžně s bytovými domy, obchodní dům, nákupní ulice a objekty náměstí se realizovaly postupně, jako poslední započala stavba kulturního domu.

Architektura občanské vybavenosti

Plán výstavby bytů se v Československu stejně jako v jiných socialistických zemích nedařilo plnit, ale zároveň nebylo možné se ze závazku vyvléct, protože příslib bydlení byl důležitý pro sociální smír. Spolu s průmyslem mělo bydlení největší prioritu a na některých věcech stát často šetřil – takže ve většině případů byla obětována právě občanská vybavenost. Za socialismu patřilo k běžné praxi začít ji stavět až po dokončení bytů nebo ji pro nedostatek prostředků vypustit úplně.

O snaze zajistit dáblickému sídlišti včasnou realizaci občanské vybavenosti a snížit na minimum riziko případného vypuštění některého z objektů svědčí kromě ohlasů v dobovém tisku i letopočty na výkresové dokumentaci.

Objekty vybavenosti se projektovaly od roku 1967, v následujícím roce byla jejich výstavba zahájena a v témže roce se teprve započalo s projekcí bytových domů. Ďáblické objekty vybavenosti jsou neokázalé, ale vysoce funkční, vytvářejí příjemné prostředí. Celým souborem se prolíná motiv výškového kontrastu, v němž vybavenost plní roli podnože vysokých bytových domů. Opakuje se motiv podloubí, průchodů, náměstí a útulných zákoutí. Obytné prostředí je utvářeno velmi důsledně do drobných detailů. Například trafostanice důmyslně posloužily jako závětrí pergol doprovázejících dětská hřiště, vstupy do objektů jsou kryty různými způsoby, přitom vždy nenásilně a elegantně, stejně jako je tomu u „vznášejících se“ markýz lékárny, spořitelny a pošty.

Všechny objekty občanské vybavenosti by měly být ve své funkci, hmotě a architektonickém výrazu obnoveny podle původního konceptu. Jejich prohlášení za kulturní památky (příp. občanské vybavenosti sídliště jako souboru staveb) může přinést potřebnou finanční injekci a deklarovat veřejný zájem na ochraně jednoho z nejpromyšlenějších modernistických souborů Evropy. Nenechme se zmást zanedbaným vzhledem řady objektů vybavenosti – podobně jako mnohým památkám lze i této architektuře vdechnout řádnou péčí nový život.

Proč a jak chránit sídliště Ďáblice

Ambiciózní modernistický soubor dokládá humanistický étos 60. let a technologické možnosti doby. Jeho koncepce a kvalita svým významem přesahují naši republiku. Silueta sídliště ani urbanistický koncept nebyly dosud vážně narušeny, žádný objekt kromě kina nebyl odstraněn ani zcela přestavěn. Silné autorské řešení bytových domů se podařilo zachovat i přes zateplení mnohých fasád, občanská vybavenost pavilonových forem stále vytváří příjemný městský parter, soubor svým nezaměnitelným charakterem vyniká dokonce po letech úprav a dílčích zásahů. Přestože se dáblické typy domů stavěly z panelů, povedlo se docílit nebývalé plasticity výrazu. Kreativitou v zacházení s typovými panelovými soustavami navázali autoři na experimentální přístup tvůrců sídliště Invalidovna.

Pro ucelený soubor obsahující všechny prvky plnohodnotné městské čtvrti je vhodná plošná ochrana formou památkové zóny či rezervace. Památkový zákon umožňuje též ochranu areálu či souboru staveb, která je optimální právě pro obytné soubory. Jako ideální se jeví plošná ochrana v rozsahu realizovaného zastavovacího plánu.

Status zóny by chránil prostorové a hmotové uspořádání souboru, usměrňoval by zásahy do vzhledu průčelí domů, veřejných prostranství, parkových i zelených ploch a reguloval by případnou novou výstavbu. Chráněna by měla být nejen hmota domů a charakter jejich fasád, ale také domovní parter včetně vstupních hal a průchodů, jeho prostupnost a kvalita – což by se snaže realizovalo při prohlášení sídliště za památkový soubor. I v rámci památkové zóny by pak měl být chráněn soubor architektonicky, technicky, umělecky a krajinařsky pozoruhodných staveb, objektů či jejich částí (pohledové dominanty, ikonické stavby a umělecká díla, nejucelenější parková nebo prostorová úprava), které se dochovaly víceméně v původním stavu s minimem úprav. Aby mohly být u vybraných staveb opravdu účinně chráněny i jedinečné prvky interiéru a parteru (vstupní haly a průchody), jeví se u architektonicky náročněji pojatých objektů jako nejúčelnější ochrana jednotlivých budov, respektive jejich souboru formou kulturní památky. Jako soubor staveb by proto měly být chráněny věžové domy a dvacítky domů deskových, které jsou pro charakter souboru, jeho siluetu i parter zásadní. Z objektů občanské vybavenosti představuje jednoznačného adepta na památkovou ochranu Kulturní dům Ládví, s téměř intaktně dochovaným exteriérem i interiérem včetně výtvarných děl. Hodnotný je též soubor objektů občanské vybavenosti s interiérovými výtvarnými díly a městotvornými prvky parteru.

Další publikace

Kromě výše zmíněné knihy vznikla také mapa výtvarných děl nazvaná „Umělecká díla na Sídlíšti Ďáblice“, dále publikace „Sídlíště Ďáblice: sociodemografická studie“ z roku 2019 a dokument „Územní studie Sídlíště Ďáblice“, zveřejněný letos v květnu. „Hlavním úkolem studie bylo nastínit možnosti rozvoje Sídlíště Ďáblice zejména z pohledu veřejného prostoru, zachování a doplnění adekvátní vybavenosti a drobných urbanistických zásahů při respektování a zachování stávajících hodnot. Studie bude sloužit jako podklad pro rozhodování v území a zpracování plánu revitalizace. Klíčový pro nás byl názor místních obyvatel. Velmi si vážím toho, že jsme na úpravě studie pracovali spolu s městskou částí, a právě se zástupci z řad místních, byť cesta k cíli nebyla jednoduchá. Na pražské poměry jde o celkem unikátní příklad společné dohody, jak by místo mělo být chráněno a rozvíjeno do budoucna,“ uvedl náměstek pražského primátora pro územní rozvoj Petr Hlaváček.

O autorovi: Spolek přátel sídliště Ďáblice

Spolek vznikl v roce 2017 za účelem podpory kulturního a architektonického povědomí veřejnosti o sídlíšti Ďáblice a jeho okolí. Hlavní poslání spolku spočívá v osvětě veřejnosti v oblasti architektury, urbanismu a veřejného prostoru.

C

E

A

R

2

O

N

A

C

H

2

3

Cenu ARCH 2023 získal Mestský úrad v Leopoldove od zerozero

TEXT: KLÁRA GAJDOŠOVÁ, IRENA DOROTJAKOVÁ
FOTO: ADAM JAKUBÍK

Cena ARCH má pre náš magazín veľkú hodnotu. Patrí k tradičným architektonickým oceneniam na slovenskej architektonickej scéne. Vyjadruje podporu práci architektov a architektiek a kvalitnej slovenskej architektúre. Laureátmi Ceny ARCH 2023 sa stali autori – architekti Irakli Eristavi, Pavol Šilla a Juraj Červený zo zerozero s návrhom Mestského úradu v Leopoldove.

Cena ARCH je pre náš magazín srdcovkou, máme za sebou slávnostný večer a naše dojmy a radosť z kvalitnej slovenskej architektúry ešte vždy cítiť vo vzduchu.

„Pre Nakladateľstvi FORUM má Cena ARCH nenahraditeľnú rolu. Sme hrdí, že môžeme byť v rámci Ceny ARCH, ale aj magazínu ARCH partnermi pre architektov, že môžeme vyzdvihnúť a oceniť najlepšie diela zo slovenskej architektonickej scény a zároveň venovať dielam mediálny priestor,“ hovorí konateľka Nakladateľstvi FORUM Anna Zavadilová.

„Osobne verím tomu, že najdôležitejšie zo všetkého je, keď architekti cítia, že ich práca má zmysel. A tento pocit chceme cenou aj tvorbou v magazíne sprostredkovať všetkým architektom aj čitateľom,“ dodáva Anna s úsmevom.

Vo štvrtok 22. júla sa teplota vzduchu šplhala ku kritickým 35 stupňom Celzia. Ani pálava a dusno však neodradili hostí, ktorí sa postupne schádzali v nádherných historických priestoroch nádvorja Galérie mesta Bratislavy, kde sa konal slávnostný večer pri príležitosti vyhlásenia laureáta Ceny ARCH 2023. Záštitu nad tohtoročným

podujatím prevzal primátor mesta Bratislavy Matúš Vallo. Pre neodkladné pracovné povinnosti sa však na ňom osobne zúčastniť nemohol. Podujatie ale poctila svojou návštevou prvá námestníčka primátora Tatiana Kratochvílová.

„Vzhľadom na to, že udeľujeme cenu za najlepšie architektonické dielo, veľmi starostlivo vyberáme priestory, v ktorých sa slávnostné odovzdávanie Ceny ARCH bude konať. Sme radi, že už od minulého ročníka spolupracujeme s Galériou mesta Bratislavy v Mirbachovom paláci, kde celá udalosť prebieha. Vďaka novootvorenému priestoru, konkrétne kaviarni Emil, sme mohli vyhlásenie Ceny ARCH uskutočniť práve tu a som presvedčená, že aj tento priestor je v plnom súlade s tým, čo Cena ARCH predstavuje: otvorenosť, priblíženie architektúry, sviežosť projektov aj nových myšlienok – to je naša vízia,“ približuje Anna Zavadilová.

Dodáva, že aj preto sa prvýkrát ešte minulý rok zmenila forma vyhlásenia Ceny ARCH, keď sa z veľmi formálneho, slávnostného večera posunuli k uvoľnenejšej, menej formálnej atmosfére, ktorá presnejšie napĺňa vízie vydavateľstva.

„Preto sme v tomto novom koncepte, trúfam si povedať, že úspešne, pokračovali aj pri tohtoročnej Cene ARCH,“ dopĺňa riaditeľka.

Cena ARCH podporuje architektúru ako súčasť kultúry

Atmosféra bola i tento rok od začiatku priateľská a bezprostredná, organizátori, hostia aj architekti sa tešili, že po náročných covidových rokoch sa môže už tradičné oceňovanie kvalitnej slovenskej architektúry konať opäť naživo. Architektúra je významnou súčasťou kultúry, je jej zrkadlom i spolutvorcom. Hovoriť o architektúre, tam, kde ju môžeme naozaj vnímať, je príjemné. Architektúru treba zažiť, vidieť, užívať, spoznávať, objavovať, opatrovať a chrániť, dávať jej šancu na dlhý život a tú veľmi dobrú treba náležite aj osláviť. A oslavovali sme ju i tento rok, už po dvadsiaty piaty raz. Večerom sprevádzal hostí architekt Igor Teplan. Po úvode večera, privítaní hostí a poďakovaní organizátorom i partnerom odovzdal prítomným dôležité posolstvo.

„Cena ARCH je jedna z architektonických cien na architektonickej scéne na Slovensku, ktorá sa udeľuje jednému vybranému dielu predstavenému a zverejnenému v časopise ARCH za posledný rok. Udeľuje

sa od roku 1998, bola ustanovená zakladateľom časopisu ARCH Martinom Maškom a odovzdáva sa každoročne," uviedol v začiatku večera hostí do kontextu architekt Igor Teplan.

„Cieľom Ceny ARCH je vyzdvihnúť architektonickú kvalitu slovenskej tvorby, ktorá výrazne ovplyvňuje domáci kultúrno-spoločenský rozvoj a prispieva k nemu, rovnako ako k zviditeľneniu slovenskej architektúry v zahraničí. Medzi nami architektmi sa veľa diskutuje o architektonických cenách, ktoré sú na Slovensku. Riešime, či je ich málo alebo veľa. Osobne podporím každý dobrý počín, ktorý slovenskú architektúru zviditeľňuje v širokej verejnosti a utvrdzuje ju v tom, že aj architektúra je súčasťou kultúry. Dokonca, dovoľm si tvrdiť, architektúra je fundamentálnym pilierom kultúry nielen na Slovensku, ale v každom národe, ktorý sa hlási ku kultúrnym národom,“ zdôraznil počas večera dôležitosť architektúry Igor Teplan.

Architektúra vytvára kultúrne hodnoty a predovšetkým by mala kultúru pestovať. Preto sú organizátori veľmi radi, že práve Cenu ARCH, ako aj časopis ARCH podporuje Fond na podporu umenia.

„Veľmi si vážime, s akou prestížou ju architekti a odborná verejnosť vnímajú, a robíme všetko pre to, aby sme aj naďalej zostali verní svojim hodnotám a mohli pracovať na tom, v čo veríme. V tomto nám výrazne pomáhajú aj naši partneri a Fond na podporu umenia, ktorým týmto veľmi ďakujem,“ povedala pre magazín ARCH Anna Zavadilová.

Od roku 2006 sa udeľuje Cena ARCH ako umelecký artefakt, navrhnutý akademickým sochárom Jozefom Hoborom.

Nominovaných diel bolo deväť

Časopis ARCH v priebehu roka pozorne monitoruje dianie na slovenskej architektonickej scéne a prináša spektrum najnovších a najzaujímavejších architektonických diel a udalostí z architektúry.

Okrem toho časopis ARCH prezentuje komplexný záber informácií o architektonických súťažiach, realizáciách, prehliadkach, nových knihách a výstavách. Poskytuje relevantné informácie nielen o výsledku – architektonickom diele, ale aj o práci architektov, ich myslení, o procese navrhovania.

Pre Cenu ARCH sú najdôležitejšie najnovšie architektonické diela, zrecenzované, resp.

predstavené, komentované, rozoberané v časopise za obdobie posledného roka.

Výber nominácií realizovaných architektonických diel sa vzťahuje na diela publikované (recenzované, predstavené, komentované) v časopise ARCH v uplynulom roku. V porovnaní s inými architektonickými cenami sa medzi uchádzačov o cenu nemožno prihlásiť.

„Našou misiou je, aby priestor dostali tie diela, ktoré sú výnimočné, či už prvotným nápadom, projektom, realizáciou, alebo nasledujúcim využitím v rámci spoločnosti či krajiny,“ približuje konateľka Anna Zavadilová.

Nominácie na Cenu ARCH spájajú základné požiadavky na architektonické diela, akými sú krása, funkčnosť, stavebná a technická úroveň riešenia. Dôraz sa kladie aj na vzťah diela k aktuálnym trendom v európskej architektúre, schopnosť slovenského prostredia reagovať na tieto vplyvy a nachádzať originálne autentické riešenia.

V tomto ročníku boli na Cenu ARCH 2023 nominované nasledujúce diela →

Rekonštrukcia Slovenskej národnej galérie v Bratislave

Architekti BKPŠ

Architekti Martin Kusý a Pavol Paňák mali neľahkú úlohu, stáli za návrhom rekonštrukcie budovy významného slovenského architekta Vladimíra Dedečka. Novému návrhu sa podarilo udržať vynikajúcu úroveň pôvodnej architektúry, s intervenciami autorov rekonštrukcie tvorí symbiotický celok. Mnoho pôvodných konštrukcií sa zaujímavým spôsobom využíva v iných kontextoch a konšteláciách, čo pôvodné dielo pozdvihlo na súčasnú kvalitu.

„Ľudia z národnej galérie okamžite pochopili, o čo nám ide, a myslím si, že nám v zámere fandili. Bolo v tom vzájomné porozumenie.

To bolo super,“ vyjadril sa pre magazín ARCH v uplynulom roku Pavol Paňák.

Autori rekonštrukcie úzko spolupracovali s autorom budovy galérie Vladimírom Dedečkom. Obaja to vnímajú ako šťastie.

„Vlado sa zachoval mimoriadne veľkoryso. Predtým sme sa s ním až tak nepoznali a po súťaži sme sa spriatelili. Navštevovali sme ho, často sme sa zhovárali o stavbe, o svojom zámere a všeobecne o mnohom, o architektúre, o dejepise. Myslím si, že došlo k vzájomnému porozumeniu a on nebol v pozícii úzkostlivého strážcu. Veril nám, ako do toho

budeme vstupovať. Videl to naznačené a dúfam, že by bol spokojný,“ pokračuje Pavol Paňák.

„Až v posledných týždňoch začala stavba dávať von všetko, čo bolo na papieri. Aj s odstupom rokov si myslím, že sa nám to podarilo pochopiť a pridať sa k Dedečkovi. Myslím si, že v mladšom veku by sme to naozaj až takto urobiť nevedeli, asi by sme nemali také pochopenie a úctu k práci staršieho kolegu, o to viac, že my architekti sme zbytočne súťaživí,“ doplnil ho kolega Martin Kusý.

Názov	Rekonštrukcia SNG
Adresa	Riečna 1, Bratislava
Autori	Architekti BKPŠ – Martin Kusý, Pavol Paňák
Investor	SNG
Projekt	2006 – 2013
Realizácia	1/2016 – leto 2022
Hrubá podlahová plocha	27 911 m ²
Čistá výstavná plocha	5 385 m ²
Čistá depozitárna plocha	1 844 m ²

Mestský úrad v Leopoldove

zerozero

Autormi návrhu Mestského úradu v Leopoldove sú architekti Irakli Eristavi, Pavol Šilla a Juraj Červený. Hoci bola stavba financovaná z verejných zdrojov, vidieť na nej mnoho odvahy, zároveň nepôsobí nízkonákladovo. Stavba je charakteristická určitou monumentalitou niektorých priestorov, svadobnej siene alebo zasadacej miestnosti. Klenby, práca s nepriamym svetlom alebo veľká nástenná reliéfná mapa mesta sú pridanými hodnotami.

„Zadávateľa sme presvedčili, že presne toto potrebujú. Zasadaciu sme niekoľkokrát presúvali, kým sa ocitla v dispozícii na tomto mieste. V súťažnom návrhu bola integrovaná do sobášnej siene, siahala cez dve podlažia, nemala klenbu. Princípom bolo vytvoriť určitý nezameniteľný charakter priestorov, ktoré sú významovo nadradené. Aby boli zaujímavé aj po rokoch, keď sa zariadenie interiéru môže zmeniť. Zasadaciu sme zámerne postavili bez okien so svetlíkom, aby sa úradníci sústredili na

rokovanie alebo na prezentáciu a nepozerali sa von, keď sa tam riešia vážne veci. Reliéf prišiel ako náhradné riešenie miesto tapisérie, nakoniec ho však z finančných dôvodov neurobili štukatérsky, ako sme chceli. To sa týka aj štátneho znaku a erbu Leopoldova v sobášnej sieni,“ vyjadril sa v minulom roku pre magazín ARCH Irakli Eristavi.

Názov	Mestský úrad v Leopoldove
Adresa	Hlohovecká cesta 104/2, Leopoldov
Autori	zerozero – Irakli Eristavi, Pavol Šilla, Juraj Červený
Spolupráca	Martin Ratkoš (stavebné riešenie), Vladimír Durbák a Viliam Hrubovčák (statika)
Investor	Mesto Leopoldov
Projekt	2015 – 2018
Realizácia	2019 – 2022
Plocha riešeného územia	1988,50 m ²
Plocha verejného priestoru	1229,37 m ²
Zastavaná plocha rekonštrukcie	306,13 m ²
Zastavaná plocha novostavby	428,93 m ²
Úžitková plocha rekonštrukcie	266,52 m ²
Úžitková plocha novostavby	845,67 m ²

Obytný dom Nová Dunajská v Bratislave *JRKVC*

Nová Dunajská je dielom architektov Petra Jurkoviča, Marcela Dzurilla a Kristíny Tomanovej. Obytný dom je nový, pritom pôsobí akoby na ulici stál odjakživa. Takmer si ho nevšimnete, a v tom spočíva jeho veľká sila.

„Dom nadväzuje na okolitú zástavbu, komunikuje aj s domom oproti so skoro identickou omietkou, ktorý vznikol v druhej polovici 20. storočia. Aj sme to tak nazvali, že je to vlastne rekonštrukcia, hoci nie je,“ vysvetlil vlani pre magazín ARCH architekt Peter Jurkovič.

Na mieste predtým stál trojpodlažný dom. Ten asanovali, prieluku autori využili na stavbu nového obytného bloku.

„Pozemok sme potom využili v maximálnej možnej miere vzhľadom na možnosti daného regulačného bloku. Vôbec nebola téma, ako pracovať s vnútroblokom, skôr ako narábať s ulicou ako takou. Dom sme navrhli na mieste pôvodnej stavby, ktorá bola v jednej línii so susednými, vo dvore bola ešte prístavba, ktorá sa takisto asanovala.

Dom sme rozšírili čiastočne aj na miesto jej plochy, aby bol hlbší a efektívnejší. Zvyšný priestor, ktorý sa po nej uvoľnil, sa využil ako spoločná záhrada a ako predzáhradky bytov na druhom nadzemnom podlaží. V suteréne sa na celej ploche pôdorysu urobilo podzemné parkovanie,“ doplnil Peter Jurkovič.

Názov	Bytový dom Nová Dunajská
Adresa	Dunajská ulica 29, Bratislava
Autori	ateliér architektúry a dizajnu JRKVC – Peter Jurkovič, Marcel Dzurilla, Kristína Tomanová
Investor	Boax, s. r. o.
Realizácia	2017 – 2018
Pozemok	778 m ²
Zastavaná plocha	464 m ²
Úžitková plocha	2 306 m ²

Vila Bôrik v Žiline

PLURAL

Autormi návrhu vily na Bôriku sú Martin Jančok, Michal Janák, Zuzana Kovaľová a Ruslan Dimov. Časť mesta, v ktorej je vila situovaná, tvoria prevažne rodinné domy na pomerne malých pozemkoch so záhradami.

„Pri prvej obhliadke nás asi najviac zaujalo, že za domami sa ukrýva kontinuálna záhradná krajina, ktorá pôsobí súvislo aj napriek parcelácii. Pozemky sú poväčšine oddelené priehľadnými plotmi z pletiva, susedia si navzájom vidia do záhrad. Toto prostredie má charakter niečoho polosúkromného, spoločného. To sa však postupne mení. Keďže ide o vyhľadávanú obytnú štvrť,

neďaleko centra mesta, dnes v nej stavajú prevažne ľudia, ktorí si to môžu dovoliť. Majú väčšie priestorové nároky a ich domy zvyčajne objemovo výrazne prerastajú pôvodný typ zástavby v lokalite. Preto často zaberajú veľkú časť svojho pozemku a ukrajujú tak zo spoločnej záhradnej krajiny. Aj zadanie pre nás predpokladalo väčší objem domu. Nechceli sme sa dať chytiť do rovnakej pasce. Snažili sme sa zorganizovať daný program tak, aby sme dom horizontálne neroztiahli po celom pozemku. Prešli sme viacerými verziami, dokonca sme chvíľu uvažovali aj o rozdelení domu na dva objemy. Nakoniec sme ho rozvrstviли vertikálne do

troch podlaží, z ktorých jedno sme ukryli pod zem. Takto je výsledný objekt v súlade s priestorovo–objemovým rámcom prevládajúcej zástavby a v plnej miere si ponecháva pôvodnú záhradu,“ priblížil v uplynulom roku pre magazín ARCH Martin Jančok.

Podľa jeho slov Vilu Bôrik možno vnímať ako priestorovú koláž rôznych situácií a momentov. Do jedného celku zahŕňa viacero špeciálnych priestorových zážitkov. Dom ponúka viacero priestorov, ktoré sú otvorené, iné zas poskytujú väčšiu mieru intimity.

Názov	Vila Bôrik
Adresa	Žilina–Bôrik
Autori	PLURAL – Martin Jančok, Michal Janák, Zuzana Kovaľová, Ruslan Dimov
Spolupráca	Michal Marcinov (krajinná architektúra), Katarína Kyselová (statika), Samuel Šimonovič (oceľové konštrukcie)
Investor	súkromný
Projekt	2017 – 2019
Realizácia	2019 – 2021
Úžitková plocha	260 m ²
Náklady	800 000 €

Ateliér maliara Daniela Fischera v Devínskej Novej Vsi *Peter Stec*

Autorom návrhu ateliéru je architekt Peter Stec. Prístavbu ateliéru tvorí jednoduchý objem v zlatom reze, ktorý je presvetlený difúznym svetlom a priamo prepojený so záhradou. S existujúcim domom prepája ateliér translucenčný kryštál vstupného priestoru s miestom na parkovanie a uskladnenie pláten.

„Po viacročnom neúspešnom hľadaní pracovného priestoru – ateliéru mimo domu – bol úplne na počiatku impulz mojej manželky, že pravdepodobne optimálnym riešením pre mňa alebo pre nás bude postaviť jednoduchý kváder v záhrade. Tá sa manželke už i tak zdala priveľká. Pôvodný dom je umiestnený pozdĺž ulice, prístavbu ateliéru sme nadviazali rovnako, spolu sú prepojené

cez nový vstupný priestor,“ prezradil vlni pre magazín ARCH maliar Daniel Fischer.

Vysvetlil, že proporcia ateliéru je odvodená vzhľadom na zastavanosť a predovšetkým orientáciu na svetové strany, má expozíciu takmer len na sever.

„Pre mňa je nevyhnutná vysoká miera sústredenia a pri práci potrebujem čo najkonštantnejšiu svetelnú intenzitu, priame slnko či prírýchle pohyby mrakov sú veľmi nepríjemné rušivé vplyvy, ktoré spôsobujú obrovské kvalitatívne zmeny vo vnímaní farieb. Vnútorň priestor ateliéru má rozmery 7,8 x 4,7 metra, strop je vysoký tri metre, čo je na moju prácu optimálne i vzhľadom na skúsenosť z doterajšieho

ateliéru vedľa v dome, kde chýbalo do troch metrov len pár centimetrov. Steny aj strop prístavby sú betónové. Dôležité boli elektroinštalácie, ktoré som musel dopredu anticipovať a presne zamerať. Tieto štúdiové monitory sú aktívne, rovnako aj subbas, a sú tu ešte viaceré, geréty a nakoniec tento diskretný vysielateľ na bezdrôtové slúchadlá, keď sa potrebujem izolovať od okolitých rušivých zvukov alebo hlukov spôsobovaných najmä bezohľadnými susedmi. Slúchadlá majú integrovaný, noise cancel systém, vďaka čomu sa skutočne môžem úplne ponoriť do iného sveta,“ zdôraznil maliar.

Stavba je zrastená s prostredím, nachádza sa v nej veľa opätovne použitých materiálov.

Názov	Ateliér Daniela Fischera
Adresa	Záveterná 7, Bratislava-Devínska Nová Ves
Autor	Peter Stec
Investor	Daniel Fischer s manželkou
Projekt	2019 – 2021
Realizácia	2021 – 2022
Pozemok	274 m ²
Zastavaná plocha	58 m ² (+ 30 m ² kryštál)
Úžitková plocha	45 m ²
Obstavaný priestor	215 m ³ (+ 150 m ³ kryštál)

Rodinný dom v Perneku

Ján Studený

Autorom návrhu rodinného domu je Ján Studený. Zámerom bolo urobiť jednoduchý dom, ktorý využíva terénne danosti pozemku a splyva s prostredím. Môže tak poskytnúť bývanie čo najväčšie spojenie s okolitou prírodou.

„Pôdorys domu je navrhnutý v tvare rovnoramenného lichobežníka, zrkadliaceho jeho pozdĺžny profil. Spodný obytný priestor je voľný, nedelený. Je to multifunkčná miestnosť, kde sa jedáva,

ale robiť sa tam dajú aj iné činnosti ako premietanie, odohrávať sa tam môžu súkromnejšie aj spoločenskejšie činnosti, ktoré ten priestor prijíma a v zásade sa tomu vždy nejako mierne prispôsobí,“ povedal o návrhu minulý rok pre magazín ARCH Ján Studený.

Všetky obytné miestnosti sú orientované k lesu, dom komunikuje s okolím sklenou stenou južným smerom. Majitelia domu chovajú domáce zvieratá a pestujú plodiny.

„Skôr než v záhrade si vlastne v lese, v otvorenej prírode, máme ju hneď cez okno. Sme na to zvyknutí a máme to radi. Nemáme televíziu, miesto nej máme prírodu. Pozeráš sa na ňu cez okno, môžeš si ho otvoriť a cítiť ju, láka ťa do nej ísť. Deti trávajú oveľa viac času vonku, skáču na trampolíne, hrajú sa so zvieratami, lezú po stromoch, robia si bunkre. Proste žijeme s prírodou, sme s ňou spätí,“ prezradila vlni pre ARCH Soňa Studená, jedna z investorov realizácie.

Názov	Rodinný dom v Perneku
Adresa	Pernek
Autor	Ján Studený
Spolupráca	Daniel Silva, Maroš Batora
Investori	Soňa Studená, Pavol Močovský
Projekt	2009 – 2014
Pozemok	1500 m ²
Zastavaná plocha	120 m ²
Úžitková plocha	200 m ²
Obstavaný priestor	440 m ²
Náklady	200 000 €

Interiér kaviarne Grão & stôl v DNA

Alan Prekop

Autorom interiéru kaviarne Grão a stola v DNA je Alan Prekop. Ako vlni pre magazín ARCH objasnil, základ, z ktorého pri tvorbe interiéru kaviarne vychádzali, bol rozpočet aj slovo „hue“, ktoré označovalo pôvodný názov kaviarne. V preklade znamená farebné spektrum.

„Od toho sa viac-menej odvíja všetko ostatné. Dominantným prvkom je svetidlo, do ktorého je prevtelený celý koncept farebného spektra. Všetky ostatné prvky sme ladili k nemu. Rozpočet neumožňoval do väčšej miery pracovať so stenami alebo s podlahou, preto sme chceli, aby celý priestor získal neutralitu a do popredia vyšiel akcent osvetlenia. Svetidlo je naprogramované tak, že sa mení počas dňa, ale reaguje aj na širšiu situáciu. Napríklad v súvislosti s vojnou na Ukrajine svietilo ako ukrajinská vlajka, po vražde na Zámočkej ako dúhové farebné spektrum. Nové priechy, ktoré tam vznikli, sme nijako nezarovnávali, snažili sme sa ich nechať rozbité. Stena obložená termofóliou je výsledkom úvahy, ako oddeliť dve prevádzky, bar a zázemie. Navyše, tento materiál odráža

svetlo. Obmedzený rozpočet sme nebrali ako nevýhodu, práve naopak, podnietil našu kreativitu. Na bar so sedením sa použil navrstvený styrodur, ktorému sme dotvorili štruktúru. Sú nastriekané neutrálnou pieskovou farbou, ktorá je vlastne farbou pôvodnej omietky, ktorá sa objavila, keď sme oškriabali steny. Bar aj sedenie sú zároveň nalakované, lesklý povrch tiež trochu odráža svetlo. Každý jeden prvok v tomto priestore má dopĺňať elementárnu hodnotu svetla, všetko má byť v symbióze,“ vysvetlil vlni Alan Prekop.

V prípade druhého projektu, okrúhleho stola v DNA, spolupracoval Alan Prekop so Zheni (pseudonym Evgeniie Kazarezovej. Je o tom, ako poňať salón krásy inak.

„Konkrétne ide o dve funkcie, ktoré nie sú na Slovensku pre hygienu veľmi ľahko zlučiteľné. Vo svete to však funguje. Majiteľka tejto prevádzky chcela priniesť koncept spojenia bistra so salónom krásy aj sem. Na prvom podlaží je zlúčené bistro a manikúra. Stôl je manikúrový, reprezentuje dominantnú funkciu priestoru a zároveň je v jeho centre. Okolo

neho je bar a recepcia. Na druhom nadzemnom podlaží je kaderníctvo,“ pokračuje.

V centre stola je kruhový výrez, sú v ňom miesta pre manikérky a okolo sedia, naopak, klientky.

„So Zheni sme o čosi skôr vytvorili podobné stoly pre optiku IOKO, kde sú hlinené omietky. Vtedy som si povedal, že by bolo fajn, keby bol hlavný displej, kde sú umiestnené okuliare, tiež z hlíny. Konštrukciu stola takisto tvorí MDF doska, na ktorú sa nanieslo štyristo kilogramov hlíny, ktorou sme ho domodelovali do tvaru, o ktorom sme si povedali, že je správny. Veľmi sa mi páči štruktúra Zheniných produktov. Každý jeden má inú, vlastnú štruktúru, čo ich robí výnimočnými. Po IOKO sme si povedali, že spolu urobíme ešte niečo ďalšie, a prišlo na tento manikúrový stôl. Každý, kto k nemu príde, by mal pocítiť, že nesedí za obyčajným dreveným laminátovým stolom, ale za nejakým umeleckým predmetom,“ dodal Alan Prekop.

Názov	Grão	DNA Eurovea
Adresa	Jesenského 12, Bratislava-Staré Mesto	Pribinova 1, Bratislava-Ružinov
Autor	Alan Prekop	Alan Prekop
Spolupráca	Ctrl space, Tangle	(stôl) Zheni
Investori	Tomáš Chalupa, Martin Chalupa	Karolína Volková
Projekt	2021	2022
Realizácia plocha	2022	2022
Úžitková plocha	30 m ²	320 m ²
Náklady	10 000 €	

Loft, Bratislava

GutGut

Autormi návrhu bytu sú architekti Števo Polakovič, Lukáš Kordík, Samuel Zeman a Jana Benková.

„Loft dobre ilustruje spôsob, akým pracujeme. Z trojizbáka pevne vymedzeného stenami sa stal úplne otvorený priestor, kde ani jedna priečka nie je dotiahnutá až po vrch. Polohy pôvodných vybraných priečok sme naznačili na drevenej parketovej podlahe iným vzorom. Nechali sme pôvodnú polohu dverí, ktoré sa v tom otvorenom priestore stali akýmiisi portálmi a naznačujú, ako byt

predtým fungoval. Teraz už žije vlastným životom,“ vysvetlil uplynulý rok v magazíne ARCH Števo Polakovič.

Autori dostali na prvý pohľad jednoduché zadanie. V byte mal byť priestor na počítač, gramofón a obrazy. Všetko ostatné bola pre nich v podstate voľná disciplína.

„K tomu sa pridala veľká dôvera klienta, ktorý prakticky nezasahoval do procesu navrhovania. Loft je o materiálovej ľahkosti a úprimnosti, strohosti a účelnosti. A zároveň

o otvorenosti, hravosti a rozvolnenosti. Loft nie je len o jednej šikmej funkčnej polotransparentnej stene, ktorá ho rozdeľuje a súčasne spája. Loft je kolážou dvoch priestorov, toho pôvodného a nového. Tieto postupy podľa mňa nájdete vo viacerých našich projektoch,“ doplnil pre ARCH Lukáš Kordík.

Vstupnému priestoru dominuje okrúhly stôl od sochára Richarda Senešiho. Je atypický s dierou uprostred.

Názov	Loft
Adresa	Živnostenská, Bratislava
Autori	GutGut – Lukáš Kordík, Števo Polakovič, Samuel Zeman, Jana Benková
Investor	súkromný
Projekt	2014
Realizácia	2014 – 2015
Podlahová plocha	108 m ²

Kultúrny priestor Pink Whale, Bratislava *Lubo Šoška a kol.*

Autorom návrhu verejného priestoru Pink Whale na Nábřeží arm. gen. L. Svobodu v Bratislave je Lubo Šoška a kol. Loď na Dunaji je zrkadlom kreativity a slobody architektúry.

„Naším cieľom bolo vytvoriť priestor pre seba, kam by sme chceli chodiť. To, že je to na lodi, je viac-menej náhoda, ale umožňuje nám to robiť si viac-menej, čo chceme, experimentovať, hrať sa. Keďže lode nepatria pod stavebnú legislatívu, samozrejme, musíme dodržiavať určité bezpečnostné veci, je to veľký experiment. Skúšame či

už recykláciu materiálov, alebo netradičné postupy. Ako napríklad trávu na lodi. Všetci nám hovorili, že je to nezmysel, že to nebude fungovať, ale povedali sme si, keď to nebude fungovať, tak to zmeníme. A funguje to, ľudia sa tu cítia príjemne. Samozrejme, má to aj technické zdôvodnenie z hľadiska izolácie a prehrievania priestoru,“ priblížil vlni pre ARCH magazín Lubo Šoška.

Pink Whale odzrkadľuje hru s priestorom, autori museli obracať každé euro, v hre teda bola aj výrazná recyklácia materiálov.

„Časť materiálu, napríklad na strieborné pódium, tu bola. Bol to materiál, s ktorým sme nechceli pracovať v interiéri, pretože už mal svoje za sebou, potrebovali sme sa cezeň dostať k technickým inštaláciám. Jednak nám prišlo ľúto dávať peniaze za odvoz na skládku a jednak sme potrebovali vyriešiť zastrešenie pódia. Nosiť sem nový materiál sa nám javilo nezmyselné,“ vysvetlil Lubo Šoška.

Názov	PINK WHALE
Adresa	Nábřeží armádneho generála Ludvíka Svobodu 1868 rkm, Bratislava-Staré Mesto
Autori	Juraj Mikulaj, Andrea Ambrovičová Mikulajová - ARCHITEKTI mikulaj & mikulajova
Investor	ARTAMI, s. r. o.
Projekt	2021 - doteraz
Realizácia	2021 - doteraz
Pozemok	1400 m ²
Zastavaná plocha	1400 m ²
Úžitková plocha	1100 m ²

Porota mala náročnú úlohu

Prípravy na cenu ARCH sú intenzívnejšie pár mesiacov pred slávnostným udelením ceny. Veľmi dôležitou súčasťou je zostavenie medzinárodnej odbornej poroty, ktorej členmi sú uznávaní a renomovaní architekti a ktorí zároveň reprezentujú rôzne názorové prúdy. Predsedom poroty tento rok bol Szabolcs Molnár, člen architektonickej kancelárie Paradigma Ariadne. Členovia poroty boli architekti: Irena Dorotjaková, výkonná redaktorka magazínu ARCH, Igor Teplan, viceprezident Spolku architektov Slovenska a zároveň predstaviteľ ateliéru Teplan architekt a dvojica Benjamín Brádnanský a Vít Hadala, členovia architektonickej kancelárie N/A a víťazi Ceny ARCH 2022.

Najdôležitejšou fázou práce odbornej poroty sú obhliadky architektonických diel, v rámci ktorých porota jednotlivé diela hodnotí nielen z pohľadu projektu a výslednej realizácie. Nesmierne dôležitú rolu zohráva aj atmosféra a komplexné pôsobenie celého diela. Architektonické diela ožívajú až v interakcii so spoločnosťou, s ľuďmi, ktorí ich využívajú. Až vtedy sa z projektu na papieri a stavby stáva „živá“ architektúra. Práve to sa snaží porota v rámci Ceny ARCH vnímať a oceňovať. Prehliadky nominácií sa konali 1. a 2. júna 2023. Členovia poroty mali aj tento rok neľahkú úlohu, víťaza vyberala z deviatich nominovaných architektonických diel. Každé dielo malo svoju jedinečnosť a neobyčajnosť.

Po obhliadkach nasleduje zasadanie a rokovanie poroty, pri ktorom prebiehajú búrlivé diskusie, na základe ktorých porota určí užší výber nominovaných architektonických diel a laureáta.

„Obhliadli sme takmer všetky nominované diela, ku ktorým sme sa vedeli v tom čase dostať, až na jedno dielo, pri ktorom sa nám to logisticky, žiaľ, nepodarilo. Je to veľmi príjemný zážitok, človek vidí prácu kolegov a ich snahu inšpirovať aj kolegov pôsobiacich mimo hlavného mesta. Som rád, že som bol súčasťou tejto poroty, za čo chcem poďakovať redakcii. Obhliadky diel prebiehali dva dni a na záver sme sa stretli vo vzájomnej diskusii, v ktorej toho architekti stihnú veľa povedať,“ priblížil počas večera proces rozhodovania poroty architekt Igor Teplan.

Na stretnutí sa porota zhodla, že všetky diela sú na takej úrovni, že by si každé zaslúžilo ocenenie. Po úvodnej diskusii o spôsobe rozhodovania porotcovia pri jednotlivých architektonických dielach postupne diskutovali o svojich preferenciách a dohodli sa na stratégii postupu. Na návrh Szabolcsa Molnára počet diel zúžili najprv na polovicu a z nej nominovali tri diela, z ktorých vzišiel laureát.

„Rekonštrukciu a dostavbu SNG a Mestský úrad v Leopoldove viacerí považovali za jednoznačných favoritov. Čo sa týka galérie, na Slovensku sa za tridsať rokov

žiadna iná verejná budova tohto typu nezrealizovala. Na galériu sa čakalo takmer dvadsať rokov a SNG mala podmienky, aké žiadne iné z diel nemalo. Členovia poroty sa však zhodli, že je to úplne, iná liga, nemožno ju porovnávať a vymyká sa z radu všetkých diel. Z tohto dôvodu sa rozhodli ju nezaraďiť medzi užšie nominácie. Po konštruktívnej diskusii porota nakoniec výber zúžila a nominovala tri architektonické diela: Mestský úrad v Leopoldove, vilu Bôrik v Žiline a rodinný dom v Perneku,“ priblížila členka poroty, architektka a výkonná redaktorka časopisu ARCH Irena Dorotjaková.

Laureátom Ceny ARCH 2023 sa nakoniec stalo dielo Mestského úradu v Leopoldove od trojice autorov Irakliho Eristaviho, Pavla Šillu a Juraja Červeného.

Podľa poroty pri realizácii diela Mestského úradu v Leopoldove ide o príklad vybojovanej verejnej architektúry, v ktorej sa spojil transparentný proces hľadania najlepšieho riešenia od verejnej architektonickej súťaže cez verejné obstarávanie na zhotoviteľa až po úspešnú realizáciu víťazného návrhu výrazných kvalít.

„Ide o precedens pre ďalšie samosprávy, ako by mohli a mali postupovať a že sa také čosi dá zrealizovať s výborným výsledkom nielen v prospech lokálnej komunity, ale v konečnom dôsledku aj v prospech celej spoločnosti. Starostovia a primátori by nemali váhať a mali by takto postupovať

nielen pri administratívnej budove pre samosprávu. Priestor je pri školách, škôlkach, kultúrnych domoch, športoviskách, kinách, plavárňach a ďalších typoch budov, ktoré by s kvalitnou architektúrou mohli poskytnúť celospoločenský prínos,“ tlmochí Irena Dorotjaková názor poroty.

Udelili špeciálnu cenu

Novinkou v tomto ročníku bola aj špeciálna Cena redakcie časopisu ARCH.

„Hlavnú cenu vyberá medzinárodná a renomovaná porota odborníkov, no aj my v redakcii s nominovanými dielami niekoľko mesiacov doslova žijeme. Venujeme im mnoho svojich myšlienok, pracujeme s nimi a stávajú sa tak súčasťou nášho sveta. Aj preto sme chceli, aby Cenu redakcie časopisu ARCH získalo dielo, ktoré možno nevyhralo hlavnú cenu podľa výberu odborníkov, ale získalo si nás. Som vďačná, že sme túto cenu mohli udeliť,“ vysvetľuje kontext riaditeľka Anna Zavadilová.

Cenu redakcie Časopisu ARCH získal rodinný dom v Perneku od Jána Studeného za mimoriadny koncept domu v tesnom spojení s okolitou prírodou.

„Ďakujem za cenu, veľmi si to vážime. Teraz pár slov k našej architektúre. My sme ten náš dom vnímali a vnímame ako príležitosť pre ďalšiu architektúru, ktorá sa realizuje a žije. Čiže je to akoby v procese, trochu to aj vidieť, je to stále trochu nedorobené

a s užívateľmi sa delíme o proces, ako sa architektúra naplňa v čase. Ten dom sa stále trochu mení a prispôbuje alebo skôr dopĺňa k výsledku," povedal architekt Ján Studený, keď si preberal špeciálnu cenu.

Vyzdvihol aj grafiku magazínu ARCH, ktorej autorom je grafický dizajnér Matúš Buranovský, i minuloročnú spoluprácu s magazínom, keď mal Ján Studený kurátorský pod palcom jedno z vydaní. Zaprial časopisu ARCH, aby vydržal aj naďalej.

„Ja len môžem povedať, že som veľmi pyšný, že sme spolužiaci z vysokej školy. Viete si to všetci predstaviť, keď boli za sebou v abecede Studený a Teplan," vtipne komentoval ďakovnú reč Jána Studeného kolega Igor Teplan a rozosmial prítomných.

S hosťami, ktorých sprevádzal celým večerom, sa na záver rozlúčil slovami:

„Mne už zostáva len vám poďakovať. Ďakujem veľmi pekne za dôveru. Chcem popriať časopisu ARCH čo najviac čitateľov, predplatiteľov, prípadne reklamy a inzerentov, i to, aby bolo čo uverejňovať. A to už je na nás architektoch, aby sme sa snažili, aby mali redakcie čo uverejňovať," dodal na záver Igor Teplan a zaprial prítomným ešte krásny večer.

Vízie budúcnosti

Cena ARCH má tradíciu, ktorej chce Nakladateľství FORUM ostať verné. Hoci sa časy závratne menia, architektúra ostáva významnou kultúrnou hodnotou a prioritou vydavateľstva.

„Aj napriek tomu, že svet sa zrýchľuje a aktuálne čelíme mnohým výzvam i možnostiam, akými sú napríklad umelá inteligencia, som pevne presvedčená, že architektúra má a vždy bude mať neustupiteľné miesto v ľudskej spoločnosti. Možno sa zmení spôsob práce, budeme mať nové možnosti programov i materiálov, ale podstata architektúry, teda dobré nápady, kvalitné projekty a realizácie, sú a budú trvalými hodnotami, bez ktorých sa v architektúre nezaobídeme. A na nich chceme v rámci Ceny ARCH i časopisu ARCH aj naďalej stavať. Prepojenie tradičných hodnôt s predstavením nových smerov, to sú naše vízie do budúcnosti," prezrádza na záver Anna Zavadilová.

Na Slovensku vzniká mnoho kvalitných architektonických diel, na ktoré môžeme byť právom hrdí.

„Prialo by som si, aby Cena ARCH i časopis ARCH naďalej prinášali architektom aj všetkým našim čitateľom inšpiráciu, motiváciu na ďalšiu prácu, svieže nápady, ale rovnako aj pocit, že na to všetko nie sú sami, že sú súčasťou väčšieho celku," uzatvára Anna Zavadilová.

Nositelia ceny ARCH

Prvým laureátom Ceny ARCH bol v roku 1998 Dom Kráter v Bratislave od Romana Hájeke, spolupráca Andrej Alexy, Peter Eisenreich a Dušan Ferienc (Združenie architektov A. E. F. H.). Nositeľmi Ceny ARCH sú napríklad obytný súbor Rozadol v Bratislave od Petra Moravčíka a Juraja Šujana (2007), rodinný dom v Černošiciach od Jána Studeného a Martina Vojtu (2008), Veža – ateliér v Bratislave od BKPŠ (2009), Rezidencia Dunajská od Gut-Gut – Roman Halmi, Peter Jurkovič, Lukáš Kordík, Števo Polakovič (2010), Centrála Phoenix Zeppelin v Banskej Bystrici od Branislava Hovorku, Štefana Moravčíka a Martina Paulínyho (2011). Cenu ARCH v roku 2022 získal rodinný dom 10 plošín v Jarovciach od N/A, architektov Benjamina Brádňanského a Víta Haladu.

GEZE

GEZE Revo.PRIME

Vstupný priestor je charakteristickým znakom budovy.

Prvý dojem je dôležitý najmä v hoteloch a vo verejných budovách. Architekti naďalej zdôrazňujú harmonické spojenia nápadného designu s technickými aspektmi. Karuselové dvere Revo.PRIME od GEZE ponúkajú architektom možnosť bezproblémovo kombinovať vysoké požiadavky z hľadiska designu, technológií, energetickej účinnosti.

Spoločnosť GEZE uvádza na trh najnovšie riešenie PREMIUM triedy pre karuselové dvere.

Najlepšie – presvedčte sa sami!
www.geze.sk

GEZE Revo.PRIME ponúka:

- Veľmi nízka výška strechy len 75 mm – pre náročné dizajnové aplikácie.
- Úzke, len 60 mm profily pre väčšiu transparentnosť.
- Pokročilý systém pohonu zaisťujúci efektívnu, ale aj energeticky úspornú prevádzku a pohodlný vstup do budovy.
- Nižšia spotreba energie karuselových dverí až o 30 % – šetrí vaše náklady.

Jedinečný dizajn, vďaka ktorému získali karuselové dvere GEZE Revo.PRIME ocenenie Red Dot Award a German Design Award 2022.

**Connecting expertise –
building solutions.**

Obnov dom s oknami Internorm

Vymeňte okná a ušetríte!
Pomôžeme Vám s vybavením
príspevku z plánu obnovy.

**ZÍSKAJ
ŠTÁTNU
PRÉMIU!**

Všetko hovorí za

Internorm[®]
okná – dvere

ZMIZNÚ Z EURÓPY TRADIČNÉ ČERVENÉ STRECHY?

← Urbanista Peter Gero.
→ Tradičné červené strechy.

K pohľadu na historickú panorámu mnohých európskych miest neodmysliteľne patria červené šikmé strechy. Pálená strešná krytina svojou tradičnou farebnosťou a tvarom škridiel patrí do historického prostredia. Rozvoj miest so sebou však prináša zmeny, ktoré sa dotýkajú nielen vzhľadu našich miest, ale aj spôsobu života v nich. O budúcnosti šikmých striech či využiteľnosti tradičných materiálov v modernej architektúre sme sa rozprávali s urbanistom Petrom Gerom.

Prichádzajú podľa vás mestá v Európe o svoje typické červené panorámy?

Určite nie. Nemyslím, že by k tomu malo niekedy prísť. Ak sa pozrieme na Taliansko či severné Španielsko, práve odtiaľ pochádzajú strechy, ktoré sú najväčšou módou súčasnosti. Mierne šikmé strechy, ktoré sú esteticky zaujímavé práve vďaka pálenej krytine. Šikmé strechy sú výhodné z ekonomických a v neposlednom rade aj ekologických dôvodov. Majú tiež schopnosť prispôbiť sa klimatickým zmenám.

Nie sú v tomto smere hrozbou ploché strechy typické pre modernú architektúru?

Ploché strechy, ktoré vidíme v našich regiónoch, sú v ich masovej aplikácii nezmyslom 70. tých rokov. Ploché strechy nie sú výhodné ani z hľadiska úspor energií, ani ekológie. Sám to viem dobre zhodnotiť, pretože pod plochou strechou bývam. Časté problémy so zatekaním, náchylnosť na vyčíňanie počasia či príliš komplikované opravy. Architektonický prvok plochých striech bol pôvodne prijatý z ekonomického hľadiska a z hľadiska dizajnového tvaru modernej strohosti. Pri ekonomickom hodnotení je však dôležité zohľadniť aj zvýšené náklady na údržbu týchto konštrukcií. Ak zateká do šikmej strechy, postačí zložiť krytinu a poškodené miesto jednoducho opraviť. Pri plochých strechách je samotná identifikácia narušeného miesta náročná. Problém môže byť totiž na úplne inom mieste, ako sa javí.

Takže o osud pálenej krytiny sa nemusíme podľa vás báť?

Pálená krytina je časom osvedčená voľba. Nie iba pri rekonštrukciách v historických centrách miest, ale aj pri rodinných domoch. Pri rekonštrukciách problematických starších striech vám kvalitná pálená krytina dokáže

zaručiť odolnú strechu na dlhé roky a vydrží aj niekoľko generácií.

Aké sú podľa vás najväčšie prednosti strechy z pálenej škridly?

Všeobecne známa je vysoká odolnosť pálenej krytiny. Dobre odoláva silným búrkam či vetru. V prípade poškodenia je obrovskou výhodou možnosť lokálnej opravy, čo nie je možné napríklad pri plochých strechách. Pri víchriciach často ploché strechy odletia celé, čo sa zvyčajne pri pálenej krytine nestane. Aj samotná údržba strechy z pálenej krytiny je

„Osobne si myslím, že tradičné materiály majú v urbanizme/architektúre veľké opodstatnenie, najmä pri fasádach a strechách.“

nenáročná. Osobne si myslím, že tradičné materiály majú v urbanizme/architektúre veľké opodstatnenie. Strešná krajina je jedným z dôležitých prvkov „Genius Loci“ mesta.

Architektúru našich miest však postupne začína ovplyvňovať klimatická kríza. Ako vnímate využitie vegetačných striech v mestách?

Vegetačné strechy sú bežným javom posledných desaťročí v mnohých mestách po celom svete. Myslím si, že v sebe skrývajú určitý potenciál. Dôležité je však povedať, že nejde o vegetačné strechy s úžitkovou zeleňou. V prípade, že sa taká strecha technologicky zvládne, môže byť podporou niektorých ekosystémov v mestských oblastiach.

Zaujala vás na Slovensku nejaká konkrétna strecha?

Pekným príkladom vegetačnej strechy je hotel v Tatrách, ktorý vytvoril esteticky zaujímavý

prvok, ktorý je možné vidieť z reštaurácie. Na jednej strane máte výhľad na Štrbské pleso, na druhej sa pozeráte do doliny. Medzi týmito dvoma dominantami sa nenápadne rozprestiera zelená strecha. Podobné príklady, že vegetačné strechy dobre fungujú, možno nájsť aj v Bratislave, napríklad v Panorama City, Riverparku či v komplexe SkyPrak.

Keď hovoríme o zelených strechách, akú budúcnosť predpovedáte zeleným fasádam?

Zelené fasády sú zaujímavou estetickou voľbou. Osobne však pri fasádach budem vždy

preferovať prírodné materiály, akým je napríklad tehla. Ide o tradičný stavebný materiál, ktorý má okrem ekologickosti aj jednu obrovskú výhodu, a to širokú estetickú využiteľnosť a variabilitu. Architekt sa s tehloú dokáže pohrať a vytvorí pre developera, ako aj verejnosť, nezameniteľnú identitu, charakter

mesta. Biela fasáda bude vždy iba bielou fasádou. Pri tehlových fasádach môže architekt využiť hru svetla, rôzne formáty a textúry. Mestá, ktoré majú štvrte tzv. bielych fasád, červených fasád, vytvárajú špecifickú identitu.

Takže tehla ako stavebný materiál bude súčasťou stavieb budúcnosti?

Myslím, že tehla do projektov budúcnosti rozhodne patrí. V súčasnosti zažíva svoju renesanciu aj na Slovensku. Okrem všetkých výhod, ktoré ponúka, má jednu nevýhodu. Na prácu s tehloú potrebujete vzdelaných remeselníkov. S tehloú môže pracovať iba niekto, kto s materiálom skutočne žije, kto mu dobre rozumie a kto s ňou pracuje s láskou. Krásnym príkladom sú napríklad tehlové vily/domy na bratislavských Palisádach.

Článok vznikol v spolupráci so spoločnosťou Wienerberger.

C

E

A

R

2

0

N

A

C

H

2

3

ARCHITEKTI
mikulaj & mikulajova

Kultivovaný koncept — rodinný dom v Záhorských sadoch

TEXT: IRENA DOROTJAKOVÁ
FOTO: MATEJ HAKÁR

Rodinný dom v časti Záhorskej Bystrice Záhorské sady je príkladom silného konceptu. Podobu domu určila túžba klientov po prírodnom materiáli – tehle aj po vyššej úrovni intimity. Na začiatku plánov bol rozľahlý pozemok na okraji Bratislavy a výhľad na les. No v tejto urbanizujúcej sa časti Bratislavy sa počas procesu tvorby domu prejavil intenzívnejší rozvoj. Preto mala vplyv na jeho riešenie aj masívna výstavba na susedných pozemkoch.

Rodinný dom patrí k výzvam pre každého architekta a k vážnym témam architektúry. Architekt výrazne vstupuje do súkromia klienta a snaží sa dôsledne pochopiť klientove predstavy o bývaní a súkromnom živote, tieto predstavy uchopiť a transformovať do najlepšieho riešenia. Poskytuje klientovi svoje know-how aj vedomosti v dômyselnom originálnom koncepte. Mimoriadne koncepty domov radíme medzi nadčasovú architektúru už počas celých dejín architektúry. Rodinný dom v Záhorských sadoch ašpiruje na takúto cestu.

Architektonický koncept

Hľadanie najlepšieho riešenia v rodinnom dome v Záhorských sadoch ovplyvnila zložitá orientácia a nepravidelný tvar pozemku. V snahe o vyšší stupeň intimity navrhli architekti členitý pôdorys. Dom rozčlenili na tri výškovo aj polohou navzájom posunuté hmoty, ktoré poprepájali ľahkými sklenenými spojovacími „krčkami“. Docielili tak nielen kontrast materiálov tehla (plná hmota) verzus sklo (transparentný materiál), ale do dispozície domu vpustili veľa denného svetla a slnka. Využili pritom pohyb slnka po oblohe. Svetlo prichádza do jednotlivých miestností cez priečne presklené krčky aj vďaka polohe okien a perforovaných častí. Prepojovacie krčky sú plnohodnotnými miestnosťami s funkčným využitím. Celým domom vedie priečna os, ktorá prepája všetky priestory svetlého otvoreného konceptu s krásnymi výhľadmi do záhrady.

Program implikujú funkcie

Rodinný dom oslovuje na viacerých úrovniach. Najprv ide koncept, v ktorom dominuje dostatok denného svetla, čo podporuje priestranosť, umožňuje komfortný pohyb a odkrýva pôvabné ošové priehľady predovšetkým, predovšetkým na zákutia záhrady aj na interiéru. Potom sú tu masívne steny z lícového muriva, ktoré vystupujú raz ako plochy, inokedy ako štruktúry alebo ako ornamenty. Dômyselné sú detaily ako zrkadlenie, ktoré násobia a odrážajú niektoré miesta na fasádach. V interiéru zaujme vstavaný mobiliár s premyslenými finesami.

Tri plné murované hmoty kompozične gradujú strednou, najvyššou hmotou a predstavujú tri úrovne intimity, resp. zóny. Do menšieho prepojovacieho „krčka“ umiestnili architekti vstup a predsieň, do väčšieho zasa kuchyňu s jedálňou.

Majstrovský je už nástup do domu cez prvú prízemnú hmotu. Ide o parkovací prístrešok pre dve autá, ktorý vďaka jednej konvexnej stene a tehlovej perforácii oproti pôsobí vyložene skulpturálne. Skulpturálnosť dotvára na jednu stranu vykonzolovaná strecha tejto hmoty. Prekrýva chodník pozdĺž budovy smerom k vstupu do domu za rohom, ak prichádza obyvateľ domu od bránky. Ak prichádza autom, ktoré zaparkuje v prístrešku, prejde cez otvor po dvoch schodíkoch a je pri vchode do domu. Súčasťou tejto hmoty je miestnosť na záhradný servis.

Vstup do predsiene rodinného domu sa nachádza v menšom sklenom krčku, na ktorý sa priečne napája najvyššia stredná, čiastočne podpivničená hmota s intímnou zónou. Tá pokračuje na prízemí halou, kde v rámci interiéru figuruje veľkorysý trojramenný schodisko, a dvomi spálňami s vlastným zázemím, toaletami a kúpeľňami. Z rodičovskej spálne je umiestnené rohové okno a prístup na terasu a k bazénu.

Na poschodí sa nachádzajú tri detské izby s jednou veľkou kúpeľňou a toaletou. Zo schodiskovej haly sa vchádza aj do spoločenskej časti domu, do väčšieho krčka, v ktorom sa začína hlavný životný priestor šesťčlennej rodiny. V kuchyni s jedálňou je centrom diania jedálenský stôl a dva kuchynské ostrovčeky, ktoré sú stvárnené neštandardne, ale umožňujú pri varení lepšiu výhľad na obe strany pozemku: na severovýchod k bazénu aj na menšiu juhozápadnú terasu. V suteréne sa nachádzajú technické a skladové priestory.

Poslednú, stredne veľkú hmotu tvorí spoločenská zóna s obývačkou a knižnicou, oddelenou zasúvacími dverami. Priestor obývačky je vyvýšený, aby sa sem pásovým zasklením pod stropom dostávalo

juhozápadné slnko. Efektným aj funkčným interiérovým detailom je obojstranný kozub. Celý koncept domu má v plných hmotách premyslene umiestnené okná, ktoré pôsobia ako obrazy.

Flexibilita v prospech ekológie

Hovorí sa, že z hľadiska životného prostredia je najekologickejší ten dom, ktorý nikdy nepostaví. Súčasnosť vo väzbe na klimatickú krízu a priority civilizácie nás núti uvažovať o domoch v širších súvislostiach. Oveľa viac hrá rolu životný cyklus rodiny a perspektívna životnosť domu, prípadne úvaha o nakladaní s odpadom po eventuálnej asanácii domu.

Pri rodinnom dome v Záhorských Sadoch architekti uvažovali aj v takýchto kontextoch, teda o budúcnosti využívania domu hneď v niekoľkých variantoch. Dômyselne navrhnutý koncept domu ponúka viacero flexibilných riešení do budúcnosti. Dom môže byť využívaný jednou veľkou rodinou, tak ako bol primárne navrhnutý. Ak sa v budúcnosti zmenia životné podmienky rodiny, možno ho jednoducho a s minimálnymi úpravami rozdeliť na tri bytové jednotky, prípadne odčleniť stredne veľký dom ako prevádzku ateliéru, resp. kancelárie, prípadne skombinovať obe možnosti: odčleniť ateliér, vytvoriť dve bytové jednotky jednu pre jedného človeka, alebo pár a druhú pre bývanie rodiny (viac schémy 1–4).

Interiér, materiály a detaily

Treba sa zmieniť, že tento rodinný dom bol navrhnutý ako kompaktný celok „gesamkunstwerk“ vrátane interiérov. V interiéri sa objavujú aj konštrukcie ako napr. pohľadový betón na strope na poschodí. Zasklené priestory sú ľahké, otvorené konštrukcie s betónovými trámovými stropmi, ktoré plynule prechádzajú do exteriéru. Zvláštnym detailom je zrkadlenie rôznych častí domu v exteriéri nad sklenenými otvormi krčkov. Zrkadlenie zabezpečujú fasádne panely s povrchovou úpravou Super Mirror. Násobia a súčasne odrážajú raz otvor, inokedy plochu s lícovými tehľami alebo vzor.

V interiéri zaujme vstavaný nábytok. Na stene s odkladacími priestormi v predsieni upútajú farebne odlišené tmavé niky a priebežné vertikálne vybratia, ktoré slúžia ako úchytky skriniek. Farebnosťou nadväzuje tento nábytok na schodiško a kuchyňu a jej dizajn. Kuchyňa sa člení na vysokú časť a dva ostrovčeky. Elegantné je kompaktné drevené obstavanie schodiska s bezfalcovými dverami do suterénu, dverné krídla až po strop v celom interiéri a knižnica so zasúvacími dverami.

Pár slov o tehle

Tehla je prirodzený, na pohľad krásny a na dotyk príjemný materiál, ktorý môže slúžiť ako pohľadová štruktúra. Pre Slovensko je najmä stavebným materiálom. Neomietaná architektúra z lícovej tehly má u nás svoje miesto vyše storočia. Intenzívne sa začala používať už pri železničiarkej architektúre v 19. storočí, neskôr v architektúre národného slohu pri vzniku prvej Československej republiky. Udomácnila sa aj vo funkcionalizme v 30. rokoch 20. storočia. S tehľou pracovali architekti Alojz Balán a Jiří Grossman na Umeleckej besede Slovenska či na budove YMCA v Bratislave, ale aj Dušan Jurkovič na stavbách pre Slovenské elektrárne. Z posledných rekonštruovaných dnes najviac rezonuje Jurkovičova tepláreň. O Dušanovi Jurkovičovi je dokonca známe, že založil tehelnú.

Dnes sa naše rozmýšľanie uberá ekologickou cestou, zažívame renesanciu lícovej tehly, uplatňuje sa viac v interiéri aj v exteriéri ako obkladový materiál, ale aj ako súčasť murovanej sendvičovej konštrukcie. Čo sa týka výberu, zvýšila sa ponuka jej rozmerov aj farebnosti. Dôležitými aspektmi sú jej bezúdržbovosť a ekologickosť. V slovenskom prostredí sú pohľadové tehly známe, aj keď ich frekvenciu nie je príliš vysoká. Prostredie sa ľahko s nimi zžije a netreba si na ne príliš zvykať.

Architekti využili možnosti ukladania tehly na rodinnom dome v Záhorských Sadoch rozmanitým spôsobom. V exteriéri domu

využili pálenú tehlu na celý objem domu a v interiéri kombinovali pálenú tehlu s kontrastnými hladkými povrchmi, čím podporili jej jedinečnú štruktúru. Tehla sa nachádza na stene medzi jedálňou a obývačkou aj na stenách vo vstupnej hale. Tvorí súčasť celkového konceptu, prechádza súvisle z exteriéru do interiéru a sklené časti sú k hmote akoby len pripojené.

Tehla umožňuje experimentovať a architekti využili mnohoraké spôsoby ukladania, štruktúry a vzory. Raz je to štruktúra zložená z pravidelného ukladania dlhého a krátkeho rozmeru, inokedy zas tehla uložená na každú druhú tvarovku, čo vytvára perforovaný čipkový dekor s priehľadom. Tehly sa vyskytujú na fasáde, na podlahách terás, odrážajú sa v zrkadlách, obkladajú sa nimi okenné parapety, schody, figurujú na rôznych miestach v interiéri domu. Tehly sú ukladané do oblúka, slúžia ako polopriehľadný vzor v stavebných otvoroch. Perforované časti fasády sa použili preto, aby do niektorých priestorov nebolo vidieť zvonku, niekde sa využívajú na tienenie a inokedy ako kombinácia oboch dôvodov.

Použité stavebné technológie a technické vybavenie

Na obvodové steny rodinného domu v Záhorských sadoch sa použili tehly, tepelnoizolačná vrstva z minerálnej vlny a odvetraná vzduchová medzera. Fasáda je z belgickej lícovej tehly Marziale. Všetky železobetónové stropy majú integrovaný chladiaci systém. Strechy nad sklenenými časťami domu sú vegetačné. V kombinácii s tepelným čerpadlom, rekuperáciou vzduchu a využitím studne pre potreby záhrady vytvorili architekti udržateľnú architektúru, šetrnú k životnému prostrediu.

Na záver

Architektúra tvorí naše okolie, rámec nášho bytia. Každá architektúra vplýva na ľudí a kvalitná architektúra ľudí kultivuje. Kultivovaný koncept – rodinný dom v Záhorských sadoch je dnes súčasťou novej urbanistickej štruktúry, obytnej enklávy. Na začiatku plánov bol rozľahlý pozemok na okraji Bratislavy a výhľad na les. A rastúca rodina s túžbou po tehlovom dome. Na konci procesu je rodina so splneným snom a priestranný elegantný rodinný dom. Samozrejme, s tehličkami zvonku aj zvnútra.

Schéma 1

Koncept rodinného domu slúži na bývanie jednej veľkej rodine tak, ako bol primárne navrhnutý.

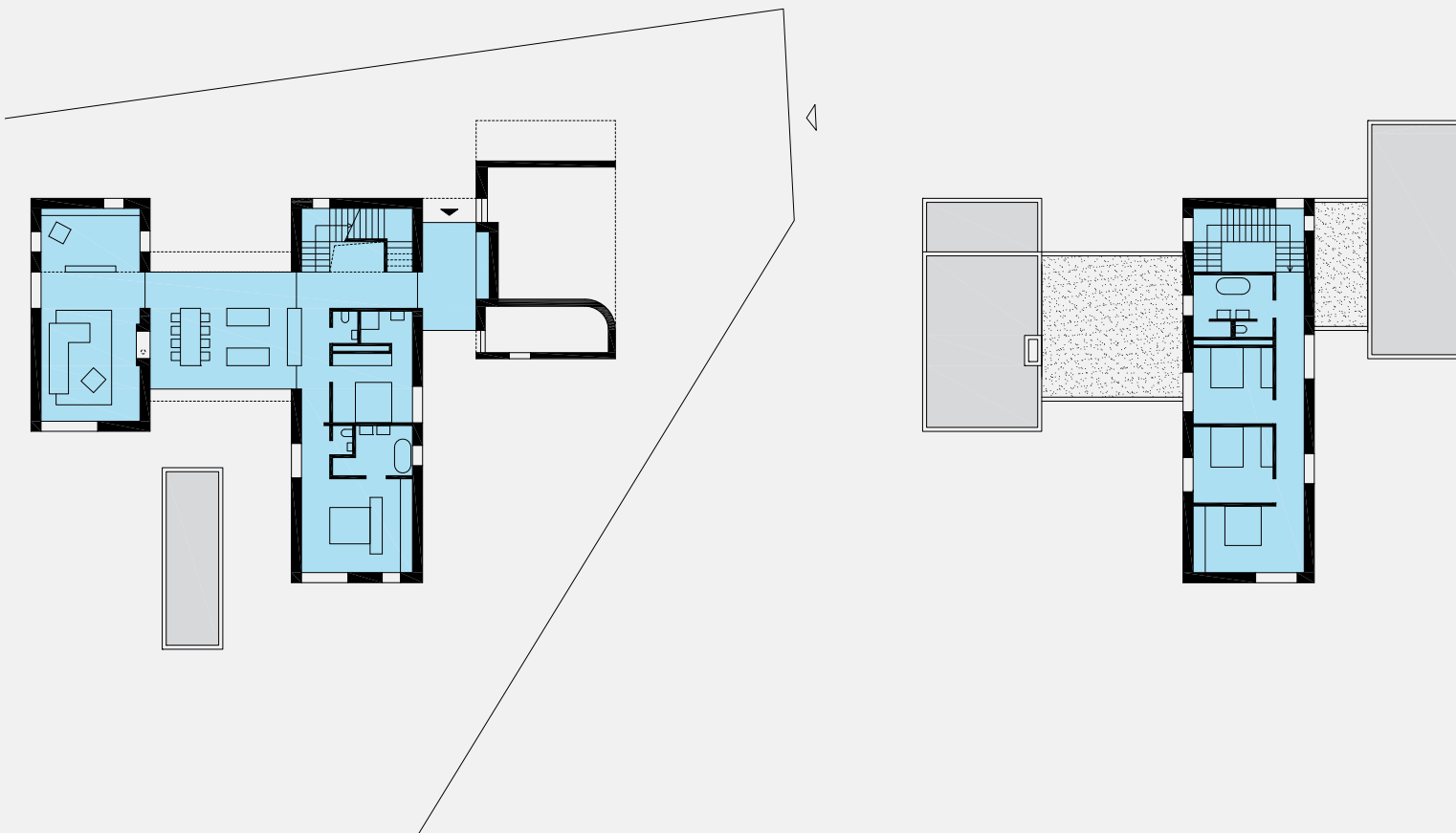

Schéma 2

V prípade zmeny podmienok v rodine koncept poskytuje možnosť odčleniť stredne veľký blok.

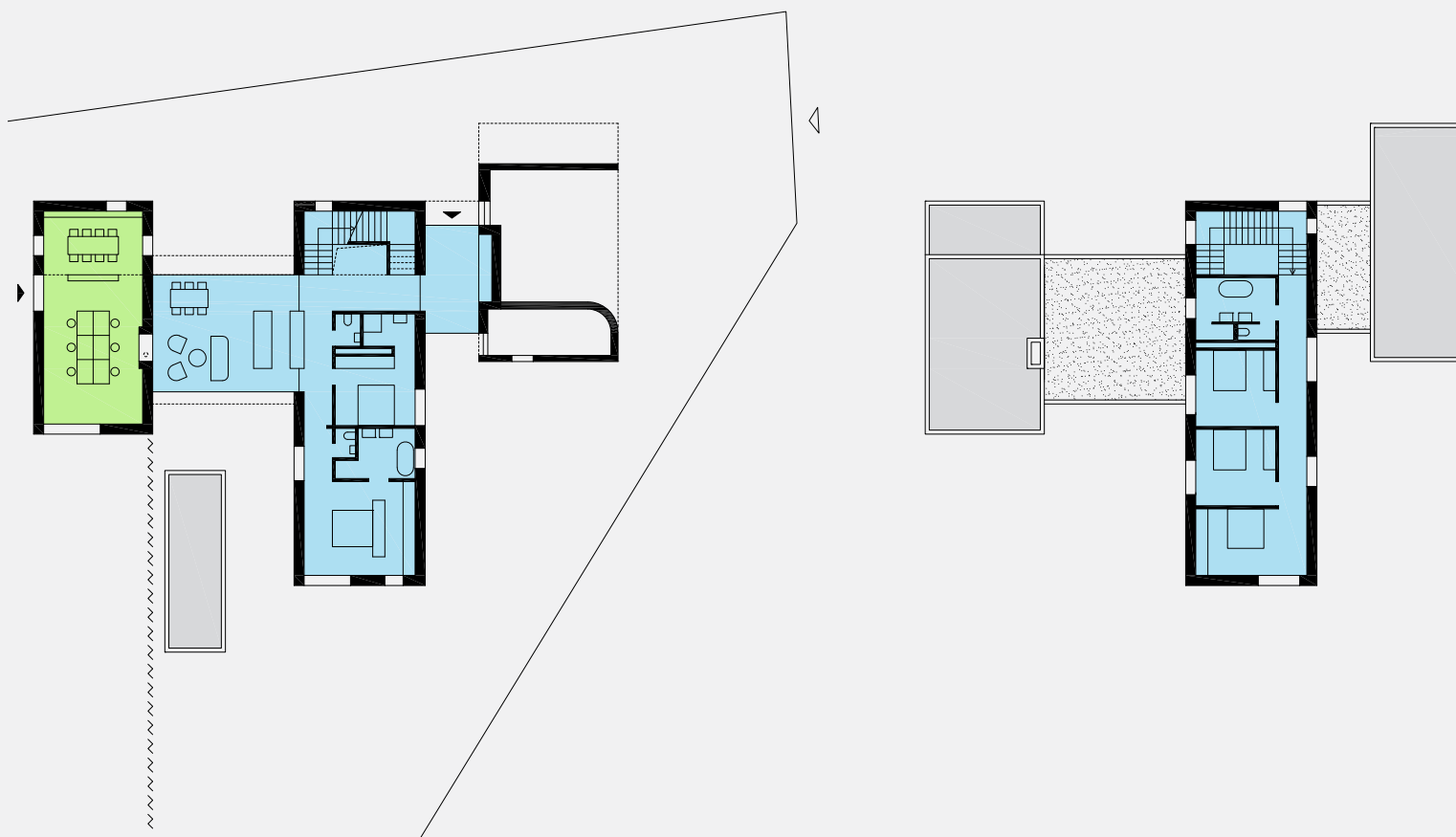

Schéma 3

Koncept poskytuje možnosť v prípade ďalšej zmeny v živote rodiny poskytnúť priestor pre ateliér/kanceláriu – stredne veľký blok a odčleniť poschodie pre mladý pár alebo jednotlivca na bývanie a spodný priestor zostane na bývanie pre rodinu.

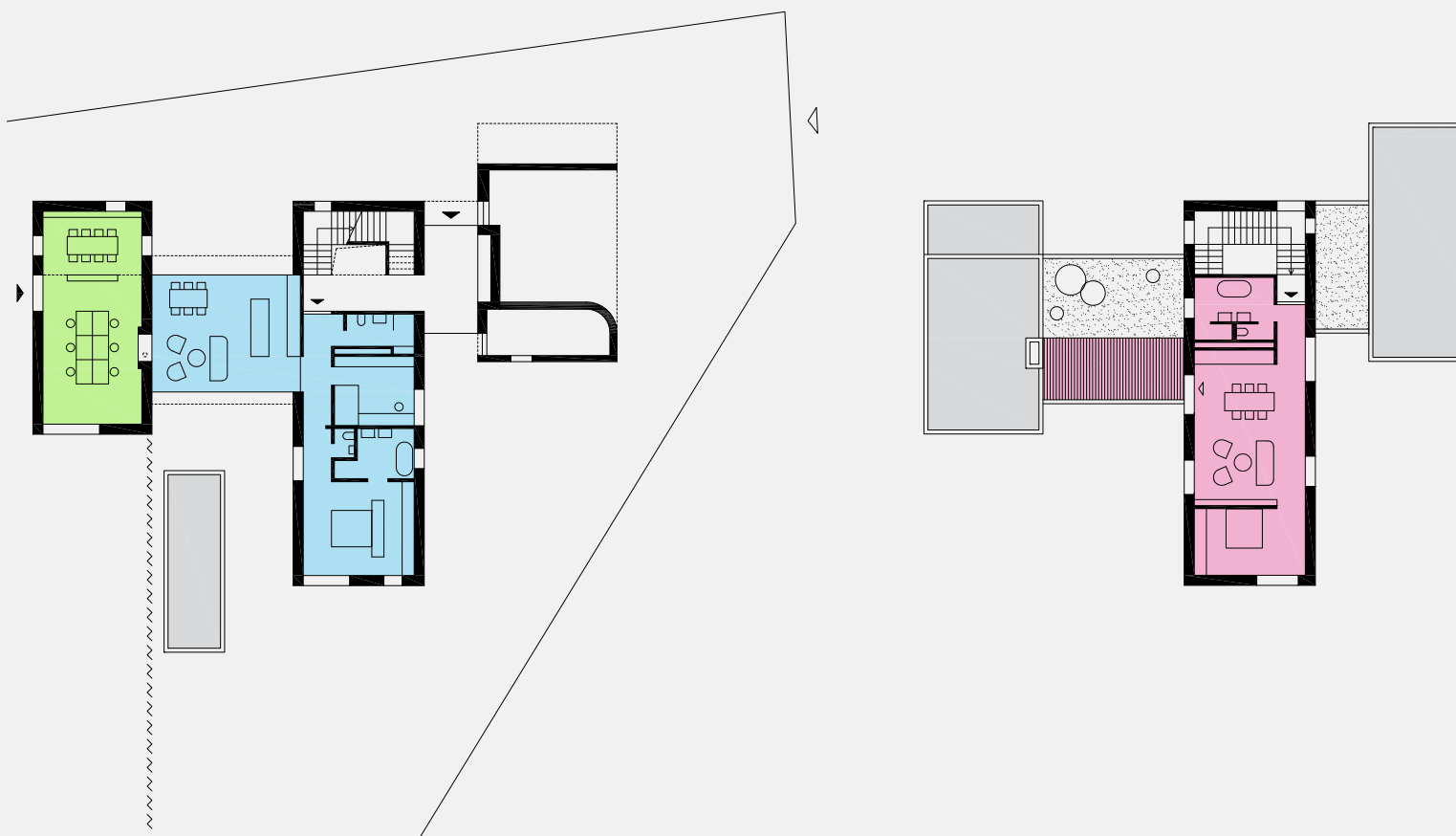
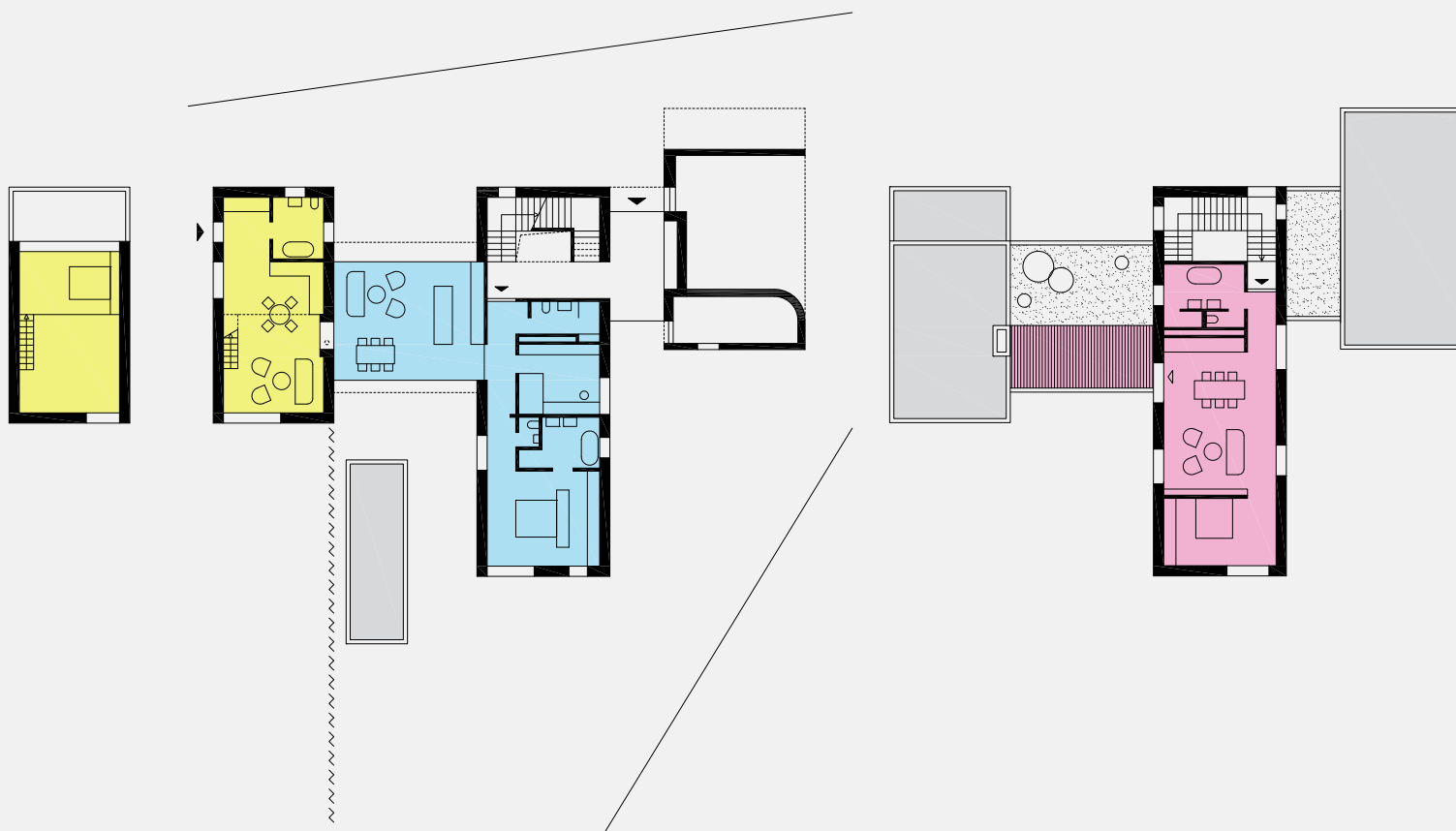

Schéma 4

Maximálnu vyťaženosť domu poskytuje tento variant. V prípade ďalšej zmeny v živote rodiny umožňuje úplne oddeliť bloky na separátne obytné dispozície a poskytnúť priestor pre tri bytové jednotky. Najväčší trojizbový byt ostane v centrálnej časti pôvodného domu na

prízemí, na poschodí vznikne dvojizbový byt s terasou a prvý, stredne veľký blok sa výškovo predelí a vznikne mezonet pre pár alebo jednotlivca.

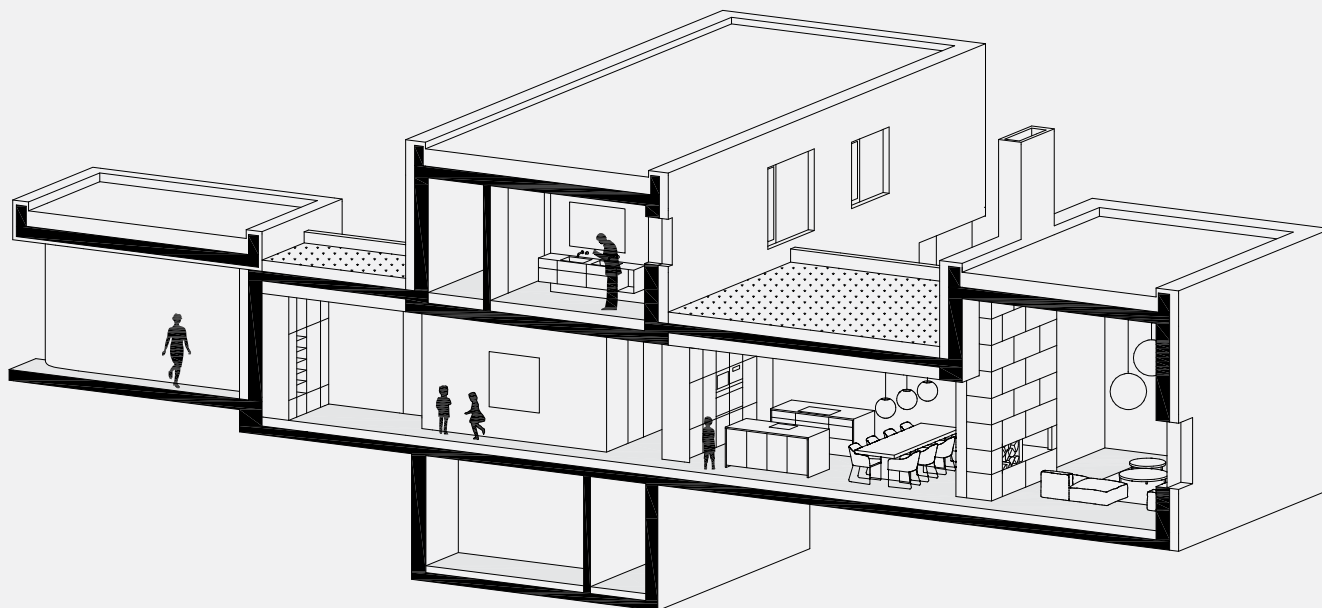

O autoroch

Súrodenci Mikulajovci vstúpili na slovenskú architektonickú scénu po zahraničných štúdiách a zahraničných skúsenostiach. Nenápadne a presvedčivo. Každú ich dokončenú architektúru charakterizuje konzistentný prístup, ktorého podstatou je vždy solídny koncept. Bez samoučelnosti, páťosu a extravagancie. Harmonicky navrhnuté domy a priestory poukazujú na to, že pre túto dvojicu architektov je najdôležitejšie dôsledné pochopenie miesta, rešpektovanie klienta, úcta k tradičným hodnotám a veciam, vyvážené civilné stvárnenie zadania najmodernejšími prostriedkami, kultivovaný detail a ekologický aspekt. Od zadania k zadaniu si prirodzene a priamo razia cestu k novým métam. Vyjadrujú názor v architektonických súťažiach, víťazia a oslovujú v architektonických prehliadkach. Obaja dnes už štyridsiatnici zakotvili v súčasnej slovenskej architektúre, hoci ich myslenie prekračuje rámec Slovenska.

Názov	Rodinný dom v Záhorských sadoch
Miesto	Záhorské sady, mestská časť Záhorská Bystrica, Bratislava
Autori	Juraj Mikulaj, Andrea Ambrovičová Mikulajová - ARCHITEKTI mikulaj & mikulajova
Spolupráca	Jana Machalová, Tomáš Chovanec
Projekt	2018
Realizácia	2023
Zastavaná plocha	358 m ²
Záhrada	Ateliér krajinej a záhradnej architektúry DIVO
Statika a konštrukčné riešenie	Ing. František Hladký

ZELENÉ SPEVNENÉ POVRCHY AS – TTE

Budovaním spevnených povrchov konvekčným spôsobom je narušená mikroklima, prirodzený vodný režim a zvyšuje sa pravdepodobnosť vzniku povodní počas zrážok. Jedným z najlepších protiopatrení pre tieto negatívne vplyvy je spevnený priepustný povrch. Systém AS – TTE ROŠTY je riešením priepustného spevneného povrchu, ktorý sa využíva kvôli ekologickým výhodám a estetickému vzhľadu.

Tieto rošty predstavujú inovatívnu a ekologickú formu spevnených povrchov. Ich použitím je možné zabezpečiť ako dopravnú funkciu, tak aj prirodzený vodný režim a ďalšie ekologické aspekty. Sú vhodné pre rozsiahle parkovacie plochy, malé odstavňé plochy pri domoch, príjazdové cesty, spevnené športoviská a pod.

www.modrozelenemesto.sk
www.asio.sk

MATYŠÁK

ANNO 1991

VYVÁŽENOSŤ
CHUTÍ
V KAŽDEJ
KVAPKE

Naše premiové vína kúpite
v predajniach Matyšák Shop alebo
na eshope www.vinomatysak.sk

Stav núdze v slovenskej architektúre?

TEXT: IRENA DOROTJAKOVÁ

Názov knihy	SOS A – Správa o slovenskej architektúre
Kolektív autorov	Monika Bočková, Lina Degtyaryová, Katarína Haberlandová, Laura Krišteková, Silvester Lavrík, Henrieta Moravčíková, Mária Novotná, Ivana Rumanová, Gabriela Smetanová, Peter Szalay, Martin Zaiček
Vydavateľstvo	Sloart, Bratislava, 2023
Počet strán	288
Jazyk	slovenský
Formát	170 × 240 mm
Väzba	mäkká
ISBN	978-80-566-5849-9

Publikácia *SOS A (Správa o slovenskej architektúre, ďalej len Správa)* prichádza so súborom statí o súčasnom stave slovenského architektonického prostredia, o vybraných javoch a problémoch, ktoré autori z kolektívu oddelenia architektúry Historického ústavu SAV a ďalší autori rozoberajú. Prostredníctvom konkrétnych tém je predmetom ich skúmania architektonická scéna na Slovensku, pričom cez vybrané diela podľa potreby predstavujú jej hlavné prúdy. Sústredili sa na témy ako postavenie architektonického dedičstva, vzťah architektúry a krajiny, resp. chráneného prírodného prostredia, ale aj na problematiku bývania a verejný záujem. Všetko so všetkým súvisí, preto publikáciu dopĺňajú dve mimobežné state, zahrnuté pod slovenskú architektúru.

Jedna sa síce venuje architektúre, no nie slovenskej. Opisuje vplyvy zničujúceho vojnového konfliktu na architektonické a pamiatkové dedičstvo. Druhá stať je síce o slovenskom prostredí, no nie o architektúre. Ide o autorovu spomienkovú esej a úvahy o detstve, rodnom kraji, pamätníkoch a politizácii. Správa sa hlási k nadväznosti na sériu publikácií *Ročenka slovenskej architektúry*. Od roku 2016 vyšli tri ročenky každý druhý rok po sebe 2014/2015, 2016/2017 a 2018/2019, hoci k „ročenkám“ radí Moravčíková aj skoršie publikácie s inými názvami. Grafický dizajn publikácie navrhol David Kalata, texty do slovenčiny preložila Beata Havelská, autormi fotografií sú Peter Jurkovič a Mária Novotná. Knihu recenzovali Maria Topolčanská a Jakub Kopec.

K editoriálu

Súčasná doba preferuje iné podmienky na reflexiu (nielen) architektúry, než to bolo v minulosti, uvádza Henrieta Moravčíková. Namiesto tradičných architektonických časopisov a printov sa architektonické dianie zverejňuje (publikuje, prezentuje, chváli, kritizuje, oznamuje) v otvorenom internetovom priestore. Predovšetkým webové portály a sociálne siete svojimi podnetmi, komentármi, statusmi, podcastmi ihneď reagujú na novinky a dianie. Autorka upozorňuje, že ide síce o okamžitú informovanosť aj o neznámych dielach a zrýchlený spôsob, ako sa dostať do verejného povedomia, no tieto spôsoby nie sú schopné „v plnej miere uchopiť dopyt po kritickej reflexii“ (2. strana obálky).

Internetové médiá generovali univerzálny článok, v ktorom sa žánre stierajú. Už spisovateľ, novinár a publicista Martin Kasarda, ktorý sa zameriava aj na interpretáciu súčasných problémov masmediálneho sveta, v *Praktickej príručke písania pre profesionálov* (PVŠ, 2012, s. 9) píše: „Internet a elektronické publikovanie čas uzávierok prakticky zrušili a namiesto schémy publikovania nastúpila prioritá okamžitého zverejnenia informácie. Táto posadnutosť časom spôsobila, že žánrová pestrosť ustúpila potrebe písať načas.“

Ako spojiť vedu s informáciou podanou ihneď? Moravčíková zdôrazňuje, že súbor statí podávajú formou správy, blízkej akademickému a širokému prostrediu, pretože ju chápu „ako rozšírený beletrizovaný report pozostávajúci zo série kritických analytických esejí“ (2. strana obálky). Tvrdí, že žánru „ročenky“ sa lepšie darí tam, kde je tradičný, čo je do určitej miery vysvetlenie, prečo kolektív SAV v ročenkách nepokračuje. Na Slovensku sa ročenky zrejme nestretli s očakávaným efektom. Správa sa zaoberá stavom slovenskej architektúry, mapuje a hodnotí architektonickú scénu, využíva aj príklady vybraných diel. Na konštruktívne, objektívne hodnotenie rôznych javov, histórie, ale aj architektúry väčšinou treba horizont desiatok rokov, ba aj dlhší. Časť statí sa zaoberá rokmi 2020 – 2022, tu ťažko hľadať časový odstup v prvom polroku roku 2023, preto tvrdenie: „Časový odstup nám súčasne umožnil nazeráť na dianie z väčšieho odstupu a v širších súvislostiach“ (s. 1) vyznieva pravdivo len v rámci webových portálov a sociálnych sietí. Aj autorka sama túto diskrepanciu vníma, pretože niektoré súvislosti v kontexte presahujú toto obdobie, napr. od roku 2014 alebo 2019.

Autorka zdôrazňuje, že členovia výskumného tímu sa sústredili na úplné hodnotenie (Moravčíková používa tak trochu archaický výraz „celostné“) architektonickej scény na Slovensku v spomínaných rokoch, pričom vo väzbe na architektúru sa zaoberali otázkami verejného záujmu, environmentálnymi otázkami, otázkami verejného priestoru, verejných budov, mestským prostredím a historickým kultúrnym dedičstvom. Osvetľuje, ako chceli sprostredkovať „fundovaný názorovo i žánrovo bohatý pohľad na architektonickú scénu“ (s. 1), preto prizvali do autorského kolektívu Martina Zaička, architekta a riaditeľa Spoločnosti Jaromíra Krejčara, ktorej cieľom je zachrániť a zrevitalizovať funkcionalistický liečebný dom Machnáč. Prizvali aj Máriu Novotnú, architektku a doktorandku na FAD STU, ktorá analyzovala procesy súvisiace s masívnou urbanizáciou

Demänovskej Doliny, spisovateľa Silvestra Lavríka, ktorý komentoval politizáciu verejného priestoru, a historičku architektúry Linu Degartyovú z Užhorodu, ktorá sprostredkovala autentické svedectvo o architektonickom dedičstve Ukrajiny zasiahnuté vojenskou agresiou Ruska, no zabudli sa zmieniť o kultúrnej antropologickej Ivane Rumanovej, ktorá je spolu s vedeckým pracovníkom Petrom Szalayom autorkou textu o Novom Lide. Zámerom publikácie je „identifikovať a vysvetliť verejnosti procesy a javy, ktoré ovplyvňujú architektúru Slovenska“, (s. 1) a upozorniť na význam architektúry pre všetkých.

Architektúra na Slovensku 2020 – 2022

Kolektívna stať vymedzuje päť problematík v častiach: *Bývanie pre všetkých, Individuálne formy bývania, Verejné a „verejné“, Úkazy a príznaky pamiatkovej ochrany, Potenciál krízy*, ktoré pretrvávajú dlhšie. Autori ich vzťahli na covidové roky 2020 – 2022. V úvode pripomínajú zistenia poľského architekta Romana Rutkowského o slovenskej architektonickej scéne, ktorý v ročenke z roku 2015 zhodnotil slovenskú architektúru ako „anonymne medzinárodnú, priveľmi pod vplyvom globalizovaných trendov a s chýbajúcim lokálnym odtieňom“. Videl tu aktivitu centralizovanú predovšetkým do niekoľkých miest a s úplnou absenciou navrhovania verejných budov a priestranstiev. Odvtedy uplynulo osem rokov, no tento stav pretrváva. Autori uvádzajú, že z množstva približne 850 architektonických diel z rokov 2014 – 2022, meraných záujmom architektonických periodík, webových portálov a súťaží, takmer polovicu tvorili stavby rodinných domov a interiéry a menej ako desatinu verejné budovy a priestranstvá. Približne štvrtina týchto diel sa financovala z verejných zdrojov, na margo čoho píše: „Verejných investícií možno ozaj pribúda, na ich návrhoch dokonca pravdepodobne pracujú aj architekti, ale výsledná kvalita týchto diel jednoducho nedosahuje vyššiu úroveň ako bežná stavebná produkcia“ (s. 11). Ďalej sa zmieňujú, že o týchto realizáciách sa v odborných kruhoch nediskutuje, nepútajú pozornosť úrovňou ani nezvyšujú hodnotu verejného priestoru na Slovensku.

Zistenia zhrnuli takto:

- štát z verejných zdrojov uprednostňuje financovanie výrobnej a dopravnej infraštruktúry;
- prevláda všeobecné presvedčenie o efektívite verejných investícií, ktorá sa odvíja výlučne od ich ceny a názoru, že investičná výstavba je otázkou financií, nie komplexnej tvorby prostredia;
- bagatelizuje sa význam architektonickej profesie, tá na Slovensku tvorí len 0,3 percenta stavebného trhu, má teda jeden z najnižších podielov v rámci krajín celej Európy.

Aktuálne krízy ešte viac zdôraznili, že naše životné prostredie potrebuje hodnotné riešenia a radikálnejšiu transformáciu, založenú na prekonaní závislosti od fosílnych palív, na vytvorení kvalitného verejného priestoru, na rozložení služieb v pešej dostupnosti, zamedzení koncentrácie na jeden typ dopravy, zlepšení kvality ovzdušia, nutnosti prehodnotiť priestorovú kvalitu pri navrhovaní a výstavbe, ale aj na environmentálnej udržateľnosti a využívaní inovatívnejších ekologických postupov vo výstavbe.

Bývanie pre všetkých

Bytové domy a bytové komplexy sú najčastejšou investíciou na Slovensku a v prevažnej väčšine ich výstavbu realizujú súkromné spoločnosti. Po roku 1989 autori identifikujú tri trendy bytovej zástavby: suburbanizáciu na perifériách miest a obcí, inak povedané, vznik satelitov či horizontálnych sídlisk bez vybavenosti. Druhým trendom je zahusťovanie existujúcej sídliskovej zástavby a tretím viac realizácií v stabilizovanej štruktúre miest, o ktorých tvrdia, že sa prejavuje až po roku 2019. Nespomínajú formy zahusťovania sídlisk ani jeho dôsledky (úbytok zelene, parkovacích miest, verejných budov...). Darma hovoriť o dvadsaťminútovom meste, nie je reálne, kým nevyriešime iné veci – dôsledky spojené so suburbanizáciou (vyľudňovanie centier, zvýšená motorizácia, cieľene a správne neriešená doprava, zmena obytných domov v centrách na prechodné ubytovanie v apartmánových bytoch, prebytok obchodných centier, disproporcía funkcií a i.). Autori sa sústreďujú na poslednú kategóriu a vybrané príklady ako oceňovaný mestský blok Nová Dunajská v Bratislave (2022, Peter Jurkovič), ale opisujú aj netypické obytné súbory Brezový háj, Kamence či Nová Terasa 3.

Na rozdiel od architektúry vyspelých krajín, ktoré zmenu klímy a vplyv stavebníctva na klímu berú vážne a už desaťročia vytvárajú podmienky (legislatívne aj finančné podporné mechanizmy) pre celé životné prostredie, na Slovensku o tejto problematike viac hovoríme, než v nej skutočne robíme. V najfrekventovanejšom segmente – architektúre bytových domov – sa tento trend stále neujal, aj keď ide o najproduktívnejšiu výstavbu. Vyspelé krajiny chcú reálne znížiť uhlíkovú stopu a dôležitosť svojho konania pre nasledujúce generácie nechápu len ako formálne kliše. No o slovenskom prostredí autori píše, že bytové domy sa stavajú s najnižšími vstupnými nákladmi a investori sa vôbec snažia o zníženie uhlíkovej stopy, nevyužívajú na výstavbu drevo ako stavebný materiál (a to je Slovensko jedným z najväčších producentov dreva v regióne), ani tepelné čerpadlá, solárne kolektory či adaptačné a mitigačné opatrenia na zmenu klímy. Stať sa však nezmieňuje, že ekologické parametre príkladov kvalitnej architektúry sa príliš nesledujú ani v architektonických prehliadkach a súťažiach, ani zvlášť cieľene ju nepodporujú profesijné združenia, ak nerátame obodované semináre na ekologické témy a rôzne putovné výstavy inej proveniencie, ako napr. o drevo-domoch. Navyše, autori tvrdia, že v bytovej výstavbe chýba experimentovanie, ktoré je „akiste spôsobené nízkym politickým záujmom o environmentálne témy a s ním súvisiacou slabou legislatívnou podporou alternatívnych riešení“ (s. 24). Že by toto bol najdôležitejší a pravý dôvod, o tom možno polemizovať.

Ďalej sa tu píše o chýbajúcom dostupnom nájomnom bývaní z verejných zdrojov a súčasne chýbajúcej kvalitnej architektonickej realizácii v tomto segmente. I keď niektoré mestá, ako napr. Bratislava, začali so znovu-vytváraním segmentu nájomného bývania. Situácia na Slovensku sa však v tomto segmente dlhodobo zanedbáva a v hlavnom meste je zvlášť skľučujúca. Na magistráte sa najskôr sústredili na kvalitné architektonické riešenia vypísaním a zorganizovaním architektonických súťaží, no zatiaľ sa nerealizoval ani bytový dom na Terchovskej, ani na Muchovom námestí či

v Janíkovom dvore v Petržalke, ani v Záhorskej Bystrici. Autori v stati upozorňujú i na to, že na Slovensku úplne chýba diskusia o forme bývania, ako je družstevné alebo komunitné. A pripomínajú prvorepublikové príklady družstiev ako Unitas, Nová doba či Avion, ktoré však neboli ojedinelé (možno aj preto, lebo štát podporil výstavbu bytov úľavami na daniach). Príklady komunitného bývania na Slovensku nie sú, ide o hybridnú formu bývania, ktorá sa v zahraničí občas objavuje. Zmieňujú však formu „Baugruppe“, no ani tá sa k nám stále nedostala. Tu by sa hodil dôvetok, že ani pôvodné „socialistické“ bytové družstvá, zmenené na správcovské spoločnosti nové domy nestavajú, ani žiadnu investičnú činnosť nevykonávajú a volení predstavitelia miest si väčšinou neosvojili, že rozvoj je aj ich záležitosťou. Rovnako chýba spolupráca verejnej správy a súkromného kapitálu, v ktorom drieme vysoký potenciál na zmenu.

Individuálne formy bývania

Forma bývania v individuálnych rodinných domoch vždy prítiahne pozornosť, je to všeobecne obľúbená téma. Príklady rodinných domov prezentujú vitalitu v tomto druhu architektúry. Najzreteľnejšie sa tu etablovali moderné trendy, odvážne aj extravagantné riešenia, známe sú i výraznejšie „autorské programy“, a to naprieč celým Slovenskom. Stať opisuje diela ocenené v posledných rokoch a upozorňuje na parametre, ktoré si zaslúžia pozornosť a za ktoré boli ocenené. V podstate ide o čiastočnú repetíciu viackrát zverejnených skutočností, lebo mnohé zo spomínaných diel sú nositeľmi architektonických cien. Podstatnou zmienkou je konštatovanie, že problematika rodinných domov sa za posledné dva roky zameriava viac na renovácie a adaptácie existujúcich domov v zabývaných štruktúrach veľmi civilne a bez zbytočnej exhibície. Nezmieňuje sa však, že v tomto segmente sa najlepšie ujala technológia drevostavieb a aké má výsledky.

Individuálna forma bývania je príťažlivá téma, o ktorú má každý Slovák záujem. Tí, ktorí si domy postavili, sa chcú porovnávať s ostatnými, či to urobili dobre, a tí, ktorí ich ešte nepostavili, po dome túžia a radi si pozrú inšpiratívne riešenia. Nie je to však izolovaná téma, chýba tu širší urbanistický kontext, do ktorého ju treba zasadiť. Stať nerozoberá suburbanizačné trendy, kde sa stráca mesto a jeho verejný priestor za rampami súkromných enkláv, že miznú vilové štvrte a namiesto nich vznikajú sídliská alebo nečitateľná „sídelná kaša“ v krajine. Stať sa síce zmieňuje o tzv. víkendovom bývaní, ale nie o javoch, ktoré sa s ním spájajú. Povolením výstavby rekreačných domov s možnosťou trvale bývať sa redukuje charakter priechodnej krajiny (oplocovanie) a zvyšujú sa nároky na infraštruktúru a vybavenosť (dostupnosť škôl a škôlok, odvážanie odpadu, sporná kvalita ciest a komunikácií). Vplyv, ktoré si zaslúžia pozornosť, by sa však našlo aj viac. Napríklad, že aj trojtisícové obce, ako napr. Príbylina, majú svoje investičné satelity...

Verejné a „verejné“

V stati sa píše, že „navrhovanie stavieb v oblasti zdravotníctva a školstva tvorí dlhodobo len štyri percentá práce architektov, čo je 2,5 × menej ako európsky priemer“ (s. 53). Autori uvádzajú, že najviac občianskych stavieb postavia developeri integrovaných do

veľkých polyfunkčných celkov a absentujúce funkcie riešia iba tými, ktoré možno vtesnať do rýchloobrátkových prenajímateľných priestorov. Robia to, len ak sú prinútení kvótami. Občiansku vybavenosť považujú developeri za záležitosť samosprávy. No základným problémom je, že po roku 1989 sa samosprávne celky (mestá, obce, kraje) netransformovali na úlohu investora – nemajú na to ani prostriedky, ani potrebný počet odborných pracovníkov, ani vybavenie. Na druhej strane, dostatočne a dôsledne sa nesnažia, dávajú ruky preč od rozvoja. Nevyužívajú nástroje, ktoré im poskytuje regulácia a komplexná tvorba územia územným plánom aj grantové schémy a podporné mechanizmy. Na niektorých príkladoch, ako je MÚ Leopoldov, ale nie je jediný, vidíme, že aj v súčasnej situácii sa dá úspešne rozvíjať to, čo potrebuje mesto či obec. Musí tu byť však súhra primátora či starostu a poslancov zastupiteľstva a najmä chuť čosi skutočne urobiť pre verejný záujem. Neostať pri oprave chodníkov a výtlkov ako top investičnej akcii každého volebného obdobia.

Stať uvádza viaceré pozitívne príklady, ktoré opäť poznáme ako nominantov či laureátov architektonických súťaží, také, kde sa vydaril projekt občianskej vybavenosti. Treba však konštatovať, že tieto aktivity sú stále v obrovskej menšine. Neexistuje účinný mechanizmus, ako cielene podporiť a principiálne usmerniť developerov, aby stavali aj základnú občiansku vybavenosť v území, ktoré zaplňajú kvantami bytov a domov, vedení vlastnými preferenciami zisku. Práve preto prijala napríklad Praha pravidlá pre developerov. Stručne povedané, ak developer nechce akceptovať reguláciu a podmienky stanovené v platnom územnom pláne, má presne vymedzené, ako a za čo mu dovoľia postaviť niečo iné, než je určené územným plánom, a ako prispeje do spoločnej pokladnice a k verejnému prospechu.

Úkazy a príznaky pamiatkovej ochrany

Autori uvádzajú stať slovami: „Dôležitým ukazovateľom stavu spoločnosti je jej schopnosť starať sa o kultúrne dedičstvo,“ pričom hodnotia kroky a príklady záchrany pamiatkového dedičstva na Slovensku. Konštatujú, že na Slovensku sa pomerne slušne darí obnovovať a revitalizovať sakrálné pamiatky a hrady, horšie je to so zámkami a s kaštieľmi, ktoré ostávajú v súkromných rukách a v mnohých prípadoch pustnú alebo sa obnovou stráca ich hodnota. Upozorňujú, že sa nevenuje dostatočná pozornosť záchrane architektonického dedičstva 20. storočia, a nestačí, aby sa tieto významné príklady stali pamätihodnosťami, pretože tento status neznamená impulz na zachovanie pamätihodnosti. Posledným takým príkladom je Dom ROH a techniky – Istropolis. Autori sa zmieňujú aj o nedostatočnej pamiatkovej ochrane priemyselného dedičstva, ktorá prispieva k tomu, že strácame celé areály, kde sú ešte zrejme tzv. výrobné toky, alebo sa vyberie jeden objekt, ktorý developer obnoví, hoci celý development územie zmení. Upozorňujú na nové horizonty v oblasti starostlivosti a zveľaďovania existujúceho stavebného fondu, predovšetkým z hľadiska zelenej ekonomiky a mechanizmu Plánu obnovy a odolnosti. Ten ponúka na renováciu objektov milióny eur, no treba zachovať ich historickú a pamiatkovú hodnotu a obnova musí zároveň priniesť minimálne 30-percentné zníženie potreby primárnej energie. A tu vyjadrujú pochybnosti,

„či práve Ministerstvo dopravy a výstavby SR dokáže garantovať kvalitu týchto obnov v zmysle zachovania pamiatkových hodnôt a či sa tak časť pamiatok neocitne v zateplovacej pasci“ (s. 87). Záver state apeluje na potrebu vzdelávania a verejného šírenia poznatkov o historickej architektúre, „pretože poučená a vzdelaná spoločnosť by nepochybne lepšie dokázala uplatňovať svoje ústavné právo na ochranu kultúrneho dedičstva a bola by ostražitejšia pri odpredávaní verejných budov súkromným vlastníkom“. Spochybňuje dostatočné vzdelanie architektov a uvádza, že aj „vzdelaní architekti by sa lepšie vedeli rozhodovať, ako pristúpiť k architektonickému dedičstvu bez toho, aby sa podieľali na jeho likvidácii, a to aj vtedy, keď nejde o národné kultúrne pamiatky“ (s. 87).

Potenciál krízy

Krátky text pozitívne bilancuje predposlednú krízu v stavebníctve, ktorá podnietila myšlienkový rozmach a aktivity architektov, napr. okolo mestských zásahov, vznikli rôzne inšpiratívne výstavy a publikácie, rozbehol sa architektonický portál Archinfo a vytvoril sa nový potenciál v podobe mladých architektonických ateliérov, ktoré „dnes určujú architektonickú diskusiu na Slovensku“ (s. 91). Stať sa zmieňuje o posledných troch krízových rokoch, ktorých efekt sa ešte neukázal v plnej miere, a očakáva ďalšiu krízu v stavebníctve. Autori predpokladajú menej práce pre architektov. Jedným dychom však vyjadrujú nádej, že architekti sa viac chopia koncepcnej práce a budú sa väčšmi zaujímať o veci verejné, čo by mohlo priniesť „nové prístupy a stratégie v oblasti architektonického navrhovania a výstavby“ (s. 92).

Katastrofa architektúry a tragédia urbanizmu v Demänovskej doline

Mária Novotná píše o pôvodne jednej z našich najkrajších dolín, ktorá sa stala Disneylandom NAPANT-u. Jeden z najzaujímavejších príspevkov publikácie pod názvom *Demänovská dolina v zajatí turistického priemyslu* reaguje na frenetickú výstavbu v cennej lokalite v Nízkych Tatrách, ktorá produkuje gýčové a nekvalitné stavby „v prostredí, kde vhodnosť aj tej najlepšej architektúry je otázna“ (s. 130). Stať podáva historický vývoj rekreačných aktivít v doline, zmieňuje sa o kľúčových osobnostiach v dejinách aj o gradujucom procese výstavby za posledných sto rokov. Od prvých zásahov, ktorými boli pastierske koliby, cez sprístupnenie Demänovskej jaskyne navrhnuté Dušanom Jurkovičom v roku 1931, rôzne rekreačné objekty a lanovky až po posledné desaťročie, ktoré sa odvíja od nového územného plánu v roku 2010 a ktoré znamená pre Demänovskú dolinu katastrofu víťazstva investícií nad krajinou a pre Slovensko jednu zo smutných spoločenských prehier. „Kvalita architektúry ubúda priamoúmerne strate pôvodnej prírodnej krajiny,“ píše Novotná (s. 112). Autorka nás sprevádza kľúčovými zásahmi do územia, hodnotí a komentuje, rozoberá typologické druhy objektov, rekreáciu, prvotné aj socialistické prístupy, určuje neuralgické body, ktorých pribúdalo po prevrate v roku 1989 a najmä v dôsledku privatizácie a bezohľadných krokov nových majiteľov. Architektúra v tomto území nenadviazala na regionálne tradície a „v každom z týchto období balansovala medzi prvotriednou architektonickou tvorbou a banálnou až gýčovitou stavebnou produkciou“ (s. 131).

Precedens poukazuje na zlyhanie slovenskej spoločnosti, ktorá takúto výstavbu roky mlčky tolerovala a, čo je horšie, istým spôsobom jej aj pomáhala. Osempodlažné objemné kolosy nemožno postaviť za jeden-dva roky, nieto v chránenom území. Podmienky na takúto realitu vytvárala sama štátna správa, samo-správa aj participujúci architekti. Podpora aktivistov odborníkmi z architektonickej obce až v roku 2020 prichádza s krížom po funuse. Navyše, aj obyvatelia neskoro začali využívať nástroje demokracie a boli prevalcovaní. Ukázala sa nedostatočná bdelosť pri posudzovaní vplyvu na životné prostredie. Nedávno medializované vydanie kladného rozhodnutia o kanalizačnej prípojke pre ďalší hotel implikuje perspektívu kladného rozhodnutia pre samotnú výstavbu hotela. Trápna obrana MŽP, že súhlasili s výstavbou LEN kanalizačnej prípojky (!), poukazuje na amaterizmus a aroganciu moci. Každý stavebne gramotný jednotlivec vie, že výstavbe kanalizácie, siete s najväčšou dimenziou, pre ktorú zvyčajne treba rozkopať cestu, predchádza prepočet a dimenzovanie na kapacitu, teda počet lôžok, ktorý je súčasťou projektovej dokumentácie na stavebné povolenie.

Čo k tomu dodať? V stati nezaznelo, že práve odtiaľto je známy jav, a nie je to jediná lokalita na Slovensku, keď sa na trvalé pobyty masovo prihlasovali majitelia nehnuteľností/apartmánov, počtom predbehli domácich vo voľbách a následkom toho dosadili do vedenia samosprávy vhodných ľudí, aby docielili, čo chceli – výstavbu v chránenom území. Preto sa nieto čomu čudovať, že ide o lokalitu, kde je architektúra, ako píše autorka, „*takmer homogénnou prezentáciou funkcie krátkodobého bývania*“, vlastne územie s najrozšírenejším apartmánovým bývaním, a kladie si (nám) otázku, či je to ešte stále rekreačná oblasť v národnom parku alebo už plne urbanizované územie (s. 115) alias mesto Demänovská Dolina. Burcujúcu petíciu proti výstavbe a doprave podpísalo vyše stotisíc ľudí. Číslo je ohromujúce, možno aj zastaví ďalšiu nevkusnú a megalomanskú stavebnú produkciu, je však otázne, ako ďalej naložiť s tým, čo tu už je. Pretože búranie obrovských kolosov zrejme nie je ekologické riešenie... Ale pre budúcnosť, aby sa čosi také neopakovalo, sú aj iné prípady, zrejme by pomohlo zavedenie progresívnej dane, tzv. dane z luxusu pre všetkých, ktorí využívajú dieru na trhu a vlastnia stovky bytov/apartmánov, v ktorých však trvale nebývajú. Tým síce zhodnocujú vlastné investície (nezabúdajme, že súkromné vlastníctvo je na Slovensku nedotknuteľné, najmä to, ktoré bolo získané pofidérne), ale verejnému záujmu a spoločnosti škodia.

K rozvoju petržalského brehu Dunaja – bratislavského Lida

Burcujúca stať Ivany Rumanovej a Petra Szalaya s názvom *Our clients are the most valuable thing we have. Pseudooživovanie miest cez development na príklade bratislavského Lida* rozpisáva problematiku zastavania cenného územia mesta v lokalite Lida na petržalskej strane Dunaja, medzi Starým a Prístavným mostom a sídliskom Petržalka. O území autori píšú, že ide o nejasné územie, pustatinu, vágny terén, teda *terrain vague* podľa definície Ignasiho de Solà-Moralesa, ide však o záso-báreň urbánnej vitality (s. 148). „*Konvenčné developerské projekty sa v tomto zmysle*

vrhajú, oživovať či regenerovať miesta, ktoré prekypujú životom. Projekt Nové Lido je toho ukázkovým príkladom,“ píšú autori (s. 149). Pokračujú, že podľa slov developera pôjde „*o oživenie, prepájanie, rozvíjanie potenciálu a premenu Bratislavy na, skutočné mesto*“ (s. 149 – 150), no podľa vizualizácií sa skôr zdá, že pôjde „*o ne-miesto, generické, sterilné, bez-pohlavné, produkujúce používateľov, namiesto obyvateľov... zničí biotopy endemických druhov, ale vybuduje park a pláž*“. Nebude tu priestor na záhradkársku kolóniu s históriou ani pre vodákov, pre poflakujúcich sa dospievajúcich ani pre tulákov, tých nestrpí a potichu vysunie niekam ďalej. Developeri však tvrdia, že práve toto miesto Bratislave chýba, aby „*sa stala skutočnou metropolou na Dunaji*“ (s. 151).

Autori ďalej poskytujú historický prehľad názorov a urbanistických koncepcií na rozvoj tejto strany Dunaja aj proces okolo schvalovania centrálnej mestskej zóny Petržalka. Podľa nich: „*V hre však ani náhodou nie je doťahovanie na environmentálnu politiku Viedne alebo jej stratégie sociálneho bývania. Bratislavu má skutočným mestom urobiť falocentrická súťaž medzi developermi o to, kto nad mestom vztýči vyšší mrakodrap*“ (s. 155).

Autori sa vyjadrujú aj o tom, či sa vôbec majú realizovať nové projekty, aj ako sa komplexne rieši výstavba v súvislosti s klimatickou krízou a redukciou emisií CO₂, čím narážajú na to, že samotná nová výstavba zvyšuje uhlíkovú stopu. Developeri však ostávajú pri zelených strechách a zádržných opatreniach dažďovej vody, no úplne sa prehliada environmentálna záťaž a dosah na životné prostredie (s. 155).

Je zaujímavé, že „*nikto z predstaviteľov mesta sa nepýta, či ďalší retail, kancelárie a nadštandardné byty vyvážia hodnotu chladného ostrova, ochrany vodných zdrojov či biodiverzity. Rovnako nikto nerieši skutočnú participáciu či názor obyvateľov na hodnotu, ale aj na problematiku tohto územia. Či ich viac neobťažuje bariéra diaľničného obchvatu Einsteinovej ulice ako zelené plochy, ktoré sú dnes z 55 percent verejne prístupnými priestormi*“ (s. 168).

Rumanová a Szalay završujú stať konštatovaním, že mesto využíva vyprázdnené slogany o potrebách Bratislavčanov, no „*v skutočnosti vychádza v ústrety veľkým hráčom a ich klientom*“ (s. 168).

O Krejcarovom Machnáči

Stať Martina Zaička s názvom *Posledná fáza desaťročnej snahy o záchranu klenoty architektúry modernizmu na Slovensku?* približuje peripetie okolo záchranu Liečebného domu Machnáč v Trenčianskych Tepliciach od Jaromíra Krejcara, perly československej funkcionalistickej architektúry na území Slovenska. Ide o najvýznamnejšie a posledné dielo básnika architektúry, ako Krejcara kedysi nazval Karel Teige. Význam a hrozivý stav tejto architektúry pomohli založiť nadáciu na jej záchranu, prostredníctvom ktorej sa dejú kroky na získanie a revitalizáciu tohto architektonického diela (s. 181). O využití však zrejme lepšie napovie zadanie architektonickej súťaže, jej výsledky aj vývoj procesu okolo sanatória, ktorý nastúpi po jeho úspešnom vyvlastnení. Protagonisti sa spoliehajú, že procesu pomôže fakt, že hlavným mestom kultúry sa v roku 2026

stane Trenčín, a tak by obnovený liečebný dom Machnáč „mohol byť súčasťou programu tejto významnej kultúrnej udalosti“ (s. 190).

Hutne o verejnom záujme

Stať Henriety Moravčíkovej *Je verejný ozaj verejný? Alebo ako postsocialistická transformácia ovplyvnila chápanie verejného záujmu, verejného priestoru a verejných budov* sa odvíja od búrania Istropolisu v roku 2022. Hneď v prvom odseku autorka poukazuje na to, že po roku 1989 sa neinvestovalo do verejných budov, ako sú domy kultúry, športoviská, plavárne, štadióny, školy, vzdelávacie zariadenia a iné. Mnohé sa, naopak, rozpredali súkromným vlastníkom, aj keď mnohé z nich pochádzajú zo 60. až 80. rokov minulého storočia a sú príkladmi kvalitnej architektúry.

Na rôznych miestach boli za socializmu postavené stovky kultúrnych domov, dnes sú ešte mnohé vo vlastníctve obcí, ktoré ich využívajú, ale pre nedostatočnú údržbu a nové požiadavky na stavby a ich energetickú účinnosť urgentne potrebujú obnoviť. Niekedy je to problém. Mnohé majú obrovské rozmery, skvelú architektúru, na mnohých sa použili originálne detaily, ktoré treba citlivo zachovať a obnoviť. Otázne je, či ich nečaká osud Istropolisu. Autorka píše o dlhodobom jave, ktorý sa vlečie desaťročia: „Štát, mestá ani obce neboli súčasne dodnes schopné investovať do výstavby nových zariadení verejnej služby. Pred očami nám tak bez náhrady miznú alebo sa aspoň mrzačia nielen architektonické hodnoty, ale aj podstatná časť priestorov na verejné využitie. (...) Slovenská spoločnosť si tak sama likviduje rámec na vlastnú kultiváciu a rozvoj“ (s. 204). Možnosťou sú však transformácie kultúrnych domov na komunitné centrá, na ktoré by sa podľa všetkého dal využiť aj potenciál z eurofondov. Niektoré obce sa už takýmito zámermi zaoberali a sú tu aj výsledky.

Moravčíková v stati *Investície sociálneho štátu* píše, že „socialistický štát investoval nemalé prostriedky do výstavby zariadení na šírenie oficiálnej kultúry a podporu masového športu“ (s. 205). A pokračuje: „V každom väčšom sídle a v menších obciach vyrástli budovy, určené na kultúru, vzdelávanie a šport.“ Dodáva, že „napriek tomu, že išlo o nástroj propagácie ideológie režimu, kultúrnym domom, kultúrnym centrámi či osvetovým strediskám nemožno uprieť zásluhu na šírení kultúry a budovaní občianskej spoločnosti v tom najširšom zmysle slova“ (s. 205). A ďalej, že v socialistickom bloku sa snaha o posilnenie režimu odohrávala aj prostredníctvom výstavby takýchto budov na ovládanie mäs, hoci spolčovanie sa prinášalo posilnenie lokálneho spoločenstva a kultiváciu spoločnosti. Ďalej nás sprevádza po pozoruhodných príkladoch vybranej architektúry a domoch kultúry. V závere však dodáva, že výstavba verejných a kultúrnych zariadení nebola výsadou socialistických štátov, ale bola súčasťou kultúrnej politiky západoeurópskych demokracií (s. 206), teda nemožno nimi opovrhovať, fungovali na oboch stranách železnej opony.

V stati *Dôsledky postsocialistickej transformácie* píše, že spoločenská zmena po roku 1989 naštartovala transformáciu vo všetkých oblastiach spoločnosti a ovplyvnila aj správu a plánovanie miest a obcí (s. 208). Nepíše však, že mnohé verejné majetky sa dostali

do rúk obcí delimitáciou majetku zo štátu na obce, t. j. privatizáciou, a v tom období obce väčšinou neboli pripravené na to, ako taký majetok spravovať, zveľaďovať, prípadne rozvíjať. Bohužiaľ, zväčša nie sú ani dnes. V každom prípade, v tých rokoch predali obce kvantum majetkov pod cenu finančne pripraveným súkromníkom (Kto mal veľké prostriedky v 90. rokoch 20. storočia, keď neboli poriadne konštituované banky a úvery?). „V súkromných rukách sa totiž ocitol celý rad dôležitých verejných priestorov a množstvo kvalitnej modernej architektúry, ktoré mohli tvoriť základ budúceho rozvoja jednotlivých miest“ (s. 209). Moravčíková na ďalšom mieste uvádza, že na Slovensku sme za vyše tri desaťročia od zmeny režimu dokázali zlikvidovať niekoľko desiatok verejných budov vrátane PKO a Istropolisu a verejných priestorov, ale vybudovali sme len jedinú – SND (2007). Aj to treba brať s rezervou, pretože budova už bola v hrubej stavbe a všeličo sa v nej dokončilo už pred rokom 1989. „Spomínané budovy a areály pôvodne vznikli ako investície z verejných zdrojov, slúžili na verejné podujatia a prevádzkovali ich verejné inštitúcie.“ (s. 211) píše autorka a dodáva, že ich predali bez zabezpečenia ekvivalentnej náhrady vo forme „funkčne a kapacitne vyhovujúcich priestorov“.

V stati *Čo je verejný záujem či verejný prospech?* autorka rozoberá, ako postsocialistická transformácia ovplyvnila chápanie pojmov verejnoprospešný a verejný. Prechádza legislatívnymi predpismi a prichádza k záveru, že nástroje na ochranu verejného záujmu existujú, ale nevytvárajú sa dostatočne (s. 2019).

V stati *Kde je zakopaný pes?* hovorí Moravčíková o dôvodoch nezájmu o verejnoprospešnosť a problematiku identifikácii verejného záujmu. Zdá sa, že verejný záujem nie je záujmom ani prioritou architektov, ak ho nestelesníme do konkrétnej zákazky. Navrhujeme a stavíme často značkovú architektúru súkromných spoločností „bez architektov“, na ktorej síce pracuje niekedy aj niekoľko tímov architektov v rôznych stupňoch projektu, ale v procese sa stráca, kto je kto za návrhom, ide skôr o akýsi konglomerát podľa želania investora, nie o silný koncept. Takisto navrhujeme a stavíme efemérnu architektúru bez funkcie, ktorá chce byť to i ono, najlepšie tým, čo prinesie najvyšší zisk investorovi. No kým sa tak stane, trčí roky prázdna ako Potemkinova kulisa, ktorej chýba obsah a v konečnom dôsledku aj život. Asistujeme pri asanáciách a nahrádzame výnimočné stavby priemernými, podľa pokynov investora. Participujeme aj tam, kde by sa hodilo protestovať, a veľakrát protestujeme individuálne, často až ex post. Možno je tu však tých psov zakopaných oveľa viac!

Na záver

Z každej vydanej knihy sa treba tešiť, tobôž z knihy o slovenskej architektúre. Zvykli sme si, že kolektív SAV pod vedením Moravčíkovej periodicky podáva výskum a vedu prístupným spôsobom. Analyzuje, spája, sumarizuje vybrané javy, konštatuje, karhá a upozorňuje na nešváry. Na niektoré komplexnejšie, na iné povrchnejšie a na ďalšie okrajovo. Výrazná mediálna propagácia v odborných kruhoch aj na verejnosti kladie dôraz na to, že architektúra sa dotýka všetkých, celej spoločnosti, čo je síce stará známa vec, nie však na najvyšších miestach a pri toku verejných zdrojov.

Diskutabilná je proklamovaná „celosťnosť“ záberu. Verejnému záujmu sa tu venujú dokonca hneď dve state, najmä hutná na záver slovenskej architektúry alebo ako záver? No žiadalo by sa aj hlbšie rozobrať ďalšie verejné občianske budovy. Najmä zdravotnícke, ale aj koncertné sály, múzeá, školy, knižnice, archívy, hotely a pod. Na Slovensku sme za 30 rokov samostatného štátu neboli schopní postaviť jedinú nemocnicu. Práve toto sa markantne prejavilo v krízových časoch pandémie v zmieňovaných rokoch 2020 – 2022 a vinie sa ďalej zlým smerom, podľa krokov štátnej správy. Boli sme schopní iba toho, aby sme jednu nedokončenú nemocnicu s mediálnou pompou a za šíalené peniaze daňových poplatníkov zo štátneho rozpočtu zbúrali! V publikácii chýba práve špeciálne spracovanie problematiky architektúry nemocníc, ale aj iných zdravotníckych zariadení, ako sú polikliniky, zdravotné strediská, doliečovací zariadenia a celého systému. Sanatórium na konečnej zastávke v bratislavskom lesoparku, ktoré ešte pred 18 rokmi pacientom srdcových chorôb slúžilo, pustne rovnako ako kúpalisko pri ňom, upadajú mnohé kúpeľné budovy a polikliniky. Hoci o problematike existujúcich kúpeľných a liečebných domov sa publikácia komplexnejšie nezmieňuje, ich stav je takisto dôsledkom privatizačných machinácií po roku 1989. Istým spôsobom na to poukazuje stať Martina Zaička o trenčianskoteplíckom Machnáči, o jeho funkčnom zameraní napovie zadanie architektonickej súťaže a ďalší vývoj situácie.

Chýbajú aj železničné a autobusové stanice. Tie, ktoré máme, sú zanedbané, iné nestaviame (Neuveriteľná hanba je hlavná železničná stanica hlavného mesta!), rovnako ako ani školy (materské, základné, stredné, vysoké), múzeá, koncertné sály, divadlá, archívy, knižnice, tržnice, domy smútku, verejné športoviská, športové stavby, ani nič iné, čo by už pri pohľade negenerovalo finančný zisk súkromníka, ale bolo v prospech všetkých ľudí a podnietilo by sociálny a iný verejnoprospešný kapitál.

Na Slovensku vládne trend, že ak treba vyriešiť nejaký vážny problém, štát je ochromený komplikovanou byrokraciou a neschopnosťou. Pri neriešených problémoch sa zomknú zúfalí alebo agilní, alebo odborne rozhorčení občania, zakladajú občianske združenia, nadácie s cieľom vyriešiť situáciu a zvrátiť bezvýchodiskový vývoj k lepšiemu. Do tejto kategórie možno zaradiť aj príklady, ako sú Demänovská dolina a sanatórium Machnáč. Na jednej strane je dobrá správa, že demokracia v tomto na Slovensku funguje, na druhej strane sa iba málokto takéto aktivity končia za hranicou popularizácie, diskusie, vydania knihy a happeningu, a ak vôbec, trvá to oveľa dlhšie než dlho. Ďalšou vecou je, že eurofondy nám nepomôžu, ak nebudú na zodpovedných miestach sedieť odborne vzdelaní a skúsení ľudia, ktorí budú poznať procesy v stavebníctve, podmienenosť a postupnosť krokov. A navyše budú naprieč dotáciami poriadne a zodpovedne kontrolovať a preverovať tých, ktorí niekoľkokrát získali vysoké sumy, podozrivo ich vynaložili, a nevytvoria na čosi také brzdiaci mechanizmus.

Zaradenie najmä posledných dvoch statí do publikácie *Správa o slovenskej architektúre* možno chápať účelovo, ambivalentne aj obohacujúco. Tvoria tu akýsi snaživý apendix, hoci hneď po ich prečítaní získa čitateľ intenzívny

pocit, že obe témy by si zaslúžili širší a vhodnejšie zacielený priestor. Samostatný a každá v inej knihe. Na ich mieste by sa však *Správa* hodil prepracovanejší záver, pretože v tejto podobe pripomína skôr zborník príspevkov, voľne publikovateľných v akejkoľvek štruktúre.

Obálka knihy v mäkkej väzbe je sympatická, výstižná a s reflexnou ružovou aj pútavá. Zvláštne je umiestnenie editoriaľu čiastočne na obálke. Treba vyzdvihnúť prehľadný graf s rozdelením typologických druhov na záver aj register, ktorý patrí k „povinným jazdám“ vedcov. Na margo grafického dizajnu sa možno zmieniť o niektorých miestach s nesúrodým kompozičným striedaním fotografií, blokov textov a bielych plôch. Pôsobia síce na prvý pohľad efektne, no text triešťa a vplývajú na súvislé čítanie. Nejednotné je aj uvádzanie autorov v tiráži, v obsahu a pri kapitolách. Drobné chybičky jazykovej korektúry aj zalamovania, ako vypadnuté písmená či spojovník uprostred slova, občas vyrušujú. Súčasnosť dáva prednosť obrazu pred textom, grafickému dizajnu pred vedomosťami, skratke a sloganom pred komplexnosťou a kompozíciou pred logickými súvislosťami. Oblúbená je fragmentácia a spájanie, ale aj dynamika v akejkoľvek podobe. Odzrkadlili sa aj v tejto publikácii, no napriek všetkému stojí za to si ju prečítať.

Zameraní na súťaže

TEXT: KLÁRA GAJDOŠOVÁ

Príležitostí pre architektov, krajinných architektov, umelcov či urbanistov, ktorí sa chcú podieľať na zlepšení funkčnosti aj estetiky verejných priestorov či budov, je v súčasnosti hneď niekoľko. Vyhlásených je viacero zaujímavých súťaží, ktoré znamenajú veľký potenciál na zmysluplnú spoluprácu a nápaditú tvorbu. Klimatická zmena sa dnes už citeľne ukazuje ako jedna z prioritných tém a neobchádza ani architektonické zadania. Dôraz sa kladie nielen na estetiku, funkčnosť a identitu miest či objektov v rámci súťažných návrhov, ale aj na zelenú a modrú infraštruktúru, ktoré hlasno a naliehavo reflektujú potreby udržateľnej budúcnosti. Za architektov a umelcov najlepšie hovoria ich diela, preto sa inšpirujte výberom niekoľkých aktuálne otvorených architektonických súťaží na Slovensku aj v Českej republike.

Urbanistický návrh Trnava – Štvrť

Sú si vedomí svojej zodpovednosti a už teraz chcú nastaviť čo najlepší rámec rozvoja mesta na desaťročia dopredu. Vedenie Trnavy má víziu postupne budovať novú kvalitu mesta, ktoré bude plnohodnotne pripravené naplňať potreby života v 21. storočí. V centre záujmu je plán vybudovať široko využívaný demokratický kvalitný verejný priestor. Samospráva vyhlásila verejnú projektovú dvojetapovú urbanisticko-krajinársku súťaž na podobu novej mestskej Štvrte (pracovný názov). Z pohľadu histórie rozvoja mesta ide o zmenu, ktorá nastaví nový štandard prípravy územného plánu. Predmetom súťaže je urbanistický návrh pre rozľahlé rozvojové nezastavané územie, ktoré je situované vo východnej časti mesta. Rozloha predmetného územia je približne 135 hektárov vrátane plánovanej centrálnej zelenej plochy, ktorá by mala mať približne 40 hektárov. Odhadovaná hodnota zákazky je vyčíslená na 600-tisíc eur bez DPH.

„Chceme, aby Štvrť bola mestom krátkych vzdialeností a zároveň integrálne prepojená s existujúcim mestom a krajinou v okolí. Pri formovaní zadania bola pre nás extrémne dôležitá otázka krajiny, zelenej a modrej infraštruktúry,“ zdôrazňujú zadávatelia súťaže.

„Pre mesto na rovine, ničím nechránené proti ustavičným vetrom, obkolesené priemyselným poľnohospodárstvom, s takmer nulovými existujúcimi prvkami prirodzenej krajiny, s nízkou hladinou podzemných vôd a negatívnym akustickým vplyvom vybudovaného obchvatu, je zásadné zlepšenie ekologickej stability vyslovene otázkou prežitia v budúcnosti,“ uvádzajú v zadaní.

Preto by v návrhoch nemal chýbať dostatok zelených plôch, parkov, záhrad či verejných priestranstiev určených na relaxáciu a oddych obyvateľov. Nová trnavská Štvrť by mala spĺňať princípy pätnásťminútového mesta. Mala by byť inkluzívna, robustná, lákavá, životaschopná a udržateľná. Preto by mali architekti pri tvorbe návrhu novej trnavskej Štvrte myslieť aj na dôležitosť udržateľnej dopravy. Ako neblahý príklad slúžia mnohé mestá, kde dnes doprava kolabuje. Naopak, pozitívnou víziou budúcnosti je bezpečná pešia doprava, plynulá a rýchla cyklo doprava, komfortný systém verejnej dopravy či flexibilný systém logistiky.

Riešené územie je dnes z veľkej časti v súkromnom vlastníctve množstva vlastníkov, mesto Trnava vlastní len malú časť. Vedenie mesta

však aktívne pristupuje k regulácii územia a verí v úzku spoluprácu s vlastníkmi. Riešené územie bolo stanovené ako kompaktná plocha, ktorá je dodnes bez stavebných zámerov. Dotknuté územie bolo stanovené ako príľahlé okolie riešeného územia, v ktorom realizovateľnosť víťazného návrhu podmieňujú rôzne faktory a vo všeobecnosti je zložitejšia než v riešenom území. Nachádzajú sa v ňom viaceré živé stavebné zámery. Niektoré z nich sú aktuálne v realizácii, iné sú vo vysokej fáze prípravy na realizáciu, ďalšie sú v procese konsolidácie majetkových vzťahov. Časť dotknutého územia tvoria stabilizované plochy s obyvateľmi zvyknutými na okolité prostredie, kde je nutné navrhovať zmeny zvlášť citlivo.

Súťažné návrhy môžu účastníci predkladať do 22. septembra 2023 (1. etapa) a do 1. marca 2024 (2. etapa). Výsledky by mali byť známe koncom marca budúceho roku. Súčasťou medzinárodnej odbornej poroty, ktorá bude súťažné návrhy hodnotiť, je Nina Svanda, Darius Rezek, Monika Konrad, Štepanka Endrle a Ondrej Horváth. Náhradní členovia poroty sú Filip Tittl, Igor Marko a Mária Dida. Víťaz prvej ceny získa 60-tisíc eur.

↓ Trnava – Štvrť. Foto: PDCS

Revitalizácia areálu pre Ústav pamäti národa

Ústav pamäti národa (ÚPN) patrí k najmladším inštitúciám na Slovensku. Vznikol pred dvadsiatimi rokmi a odvtedy sídli na rôznych miestach Bratislavy, zatiaľ však nemal možnosť fungovať ako reprezentatívna inštitúcia otvorená pre verejnosť.

Z doteraz nevyužívaných budov na štátnych pozemkoch na rozhraní mestských častí Ružinov, Staré Mesto a Nové Mesto má vzniknúť reprezentatívne sídlo ústavu aj s verejnými priestormi pre návštevníkov. Ústav pamäti národa preto vyhlásil verejnú projektovú jednoetapovú architektonickú súťaž, ktorej cieľom je získať architektonický návrh rekonštrukcie areálu pre Ústav pamäti národa.

Návrh by mal v maximálnej miere reagovať na stanovené požiadavky a identifikované problémy a nájsť optimálny spôsob riešenia s ohľadom na otvorený mestský priestor a organizáciu, ktoré slúžia ľuďom, funkčnú a príťažlivú prevádzku múzea, knižnice a archívu a kvalitu

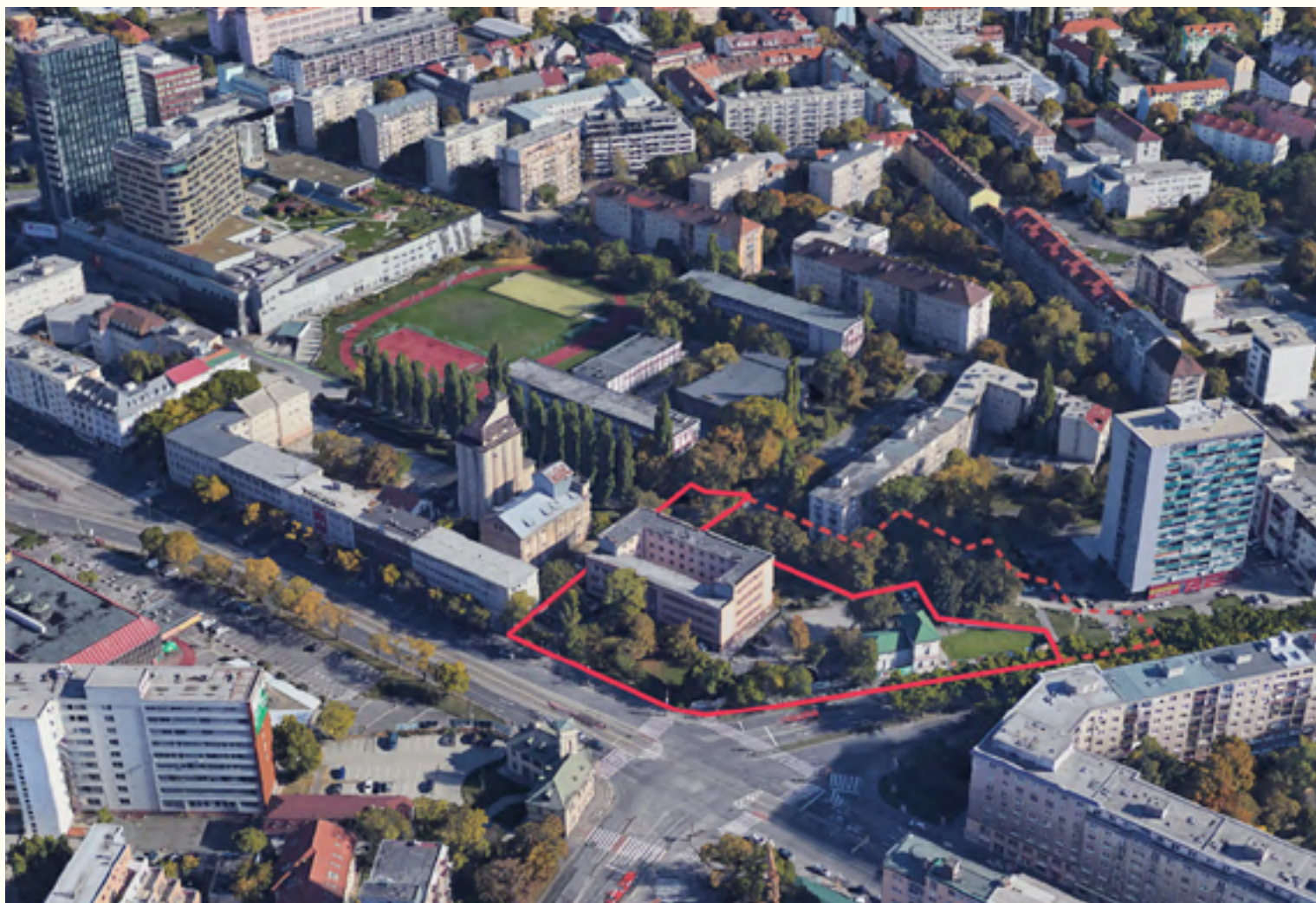
pracovných podmienok a priestorov pre zamestnancov. Dôraz sa kladie na identifikáciu vhodného pomeru medzi technickými a priestorovými požiadavkami, architektonickým výrazom, ako aj ekonomickou, environmentálnou a energetickou náročnosťou riešenia. Celkové riešené územie má rozlohu 7 684 m².

„V predloženom návrhu sa požaduje vhodnou mierou kultivovať areál, vítané je umiestniť mobiliár a vytvoriť priestory pre verejnosť. Rovnako v rámci úprav exteriérových priestorov riešiť v areáli oddychovú zónu pre zamestnancov a obyvateľov okolia. Vyhlasovateľ odporúča, aby návrh zohľadňoval opatrenia znižujúce produkciu skleníkových plynov a opatrenia adaptácie na nepriaznivé dôsledky zmeny klímy. Očakáva sa najmä snaha o využívanie riešení s nízkou uhlíkovou stopou. Vítané sú riešenia zamerané na šetrenie vodou, na zadržiavanie a vsakovanie dažďovej vody v území pomocou prvkov zelenej infraštruktúry aj prvkov technického charakteru

a znižovanie podielu nepriepustných povrchov na teréne,“ píše sa v zadaní.

V súťažných návrhoch by mali architekti zohľadniť odporúčanie zachovať zeleň v čo najväčšej miere, je potrebné myslieť aj na vhodné osvetlenie priestorov vrátane chodníkov alebo ciest určených na vjazd vozidiel. V areáli sa môžu umiestňovať exponáty múzea, napríklad busty, súťažné riešenie by teda malo prihliadať aj na túto skutočnosť. Predpokladané investičné náklady na realizáciu sa zatiaľ odhadujú na 6 miliónov eur.

Súťažné návrhy môžu účastníci predkladať do 11. augusta 2023, výsledky budú známe 8. septembra tohto roku. Porotu tvoria odborníci Ondřej Císlar, Ondrej Marko, Branislav Husárik, Petra Coufal Skalická a Adela Martinovičová. Náhradní členovia poroty sú Patrícia Botková a Ján Pálffy. Autor víťazného návrhu získa 15-tisíc eur.

- Súčasný stav exteriéru pavilónu Ludwigovho paláca.
FOTO: MIB, QCM, s. r. o.
- ↘ Súčasný stav interiéru administratívnej budovy. FOTO: MIB, QCM, s. r. o.
- ↓ Súčasný stav interiéru pavilónu Ludwigovho paláca.
FOTO: MIB, QCM, s. r. o.
- ↙ Letecký pohľad na ÚPV s vyznačením riešeného a dotknutého územia.
FOTO: Metropolitný inštitút Bratislavy (MIB)- Sekcia súťaže, QCM, s. r. o.

Premena údolia letného kina Jemnice

Mesto Jemnice v Českej republike vyhlásilo jednokolovú otvorenú projektovú architektonicko-krajinársku súťaž. Jej predmetom je návrh architektonicko-krajinárskeho riešenia premeny údolia letného kina a príľahlej skautskej klubovne v bezprostrednej blízkosti historického centra mesta Jemnice a zámockého parku. Prostredie údolia, zakliesnené v historickej časti mesta, medzi parkmi a s kulisou vysokých stromov ponúka nesmierny potenciál na vytvorenie inšpirujúceho a reprezentatívneho spoločensko-kultúrneho priestoru pre širokú verejnosť aj kvalitného zázemia pre miestny skautský oddiel.

„Skautská klubovňa a príľahlý vonkajší priestor bude uspokojovať potreby miestneho oddielu s možnosťou konania skautských akcií aj regionálneho významu. Verejný priestor v tesnom susedstve bude multifunkčný a flexibilný tak, aby umožňoval konanie menších spoločenských a kultúrnych akcií, uspora-

dúvanie rôznych koncertov, happeningov, malých trhov, letného premietania a podobne. Na to bude potrebné vybudovať diskkrétne zázemie menšieho rozsahu. Skautská klubovňa, spoločenský priestor a príľahlé svahy budú tvoriť jedno harmonické prostredie,“ približujú svoju víziu zadávateľa.

Návrh by mal rešpektovať historický aj urbanistický kontext lokality a plnohodnotne ho dotvárať. V hre je aj ucelený princíp zelenej a modrej infraštruktúry. Návrh napríklad môže preveriť možnosti využitia dažďovej vody, použitie priepustných povrchov či vytvorenie prírodného koryta na odtok vody z neďalekých parkových rybníkov. Všeobecne môže zahŕňať podnety na environmentálnu výchovu.

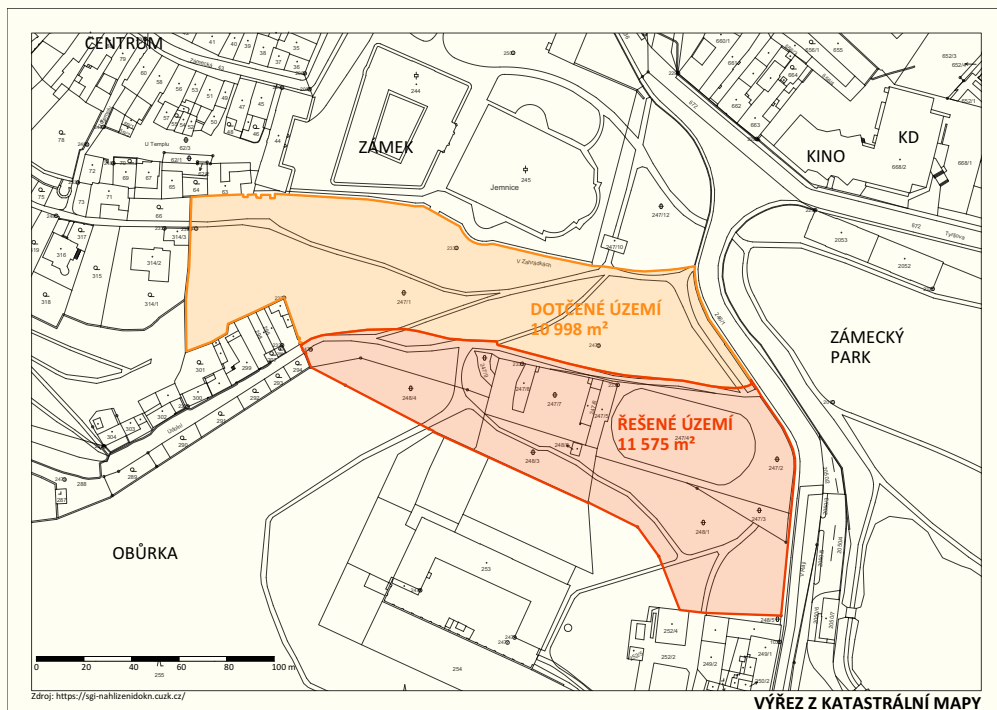
Zadávateľia kladú dôraz na životné prostredie. Navrhované riešenie by malo mať pozitívny dosah na biodiverzitu a zlepšenie ekosystémových služieb mesta, malo by byť udržateľné a nemalo

by vytvárať prehnané náklady na údržbu. Je potrebné rešpektovať predpokladaný rozpočet stavebných nákladov, ktorý je vyčíslený približne na 50 miliónov českých korún.

Riešené územie má rozlohu 11 575 m².

„Nad rámec riešeného územia je vymedzené takzvané dotknuté územie, ktoré nie je predmetom súťažného návrhu, ale odporúča sa aspoň rámcovo navrhnuť jeho možný rozvoj,“ odporúčajú zadávateľia. Plocha dotknutého územia je veľká 10 998 m².

Uchádzači môžu svoje návrhy poselať do 10. októbra tohto roku do 14. hodiny. Hodnotiacu porotu tvoria odborníci a členovia Marie Marková Nunvářová, Pavel Nevrkla, Jiří Kopr, Jakub Chvojka, David Vávra, Kamil Mrva a Tereza Máčková. Náhradní členovia poroty sú Petr Velička, Tomáš Jiránek a Daniela Týřová. Víťazný návrh bude ocenený sumou 300-tisíc českých korún.

- ← Výřez z katastrální mapy. FOTO: MĚSTO JEMNICE
- ↓ Letné kino – širšie vzťahy. FOTO: MĚSTO JEMNICE
- Areál kina a južný svah. FOTO: MĚSTO JEMNICE
- ↗ Kino od juhovýchodu. FOTO: MĚSTO JEMNICE

Umelecké dielo pre Park na Karlově v Prahe

Zatraktivnenie, kultivácia a oživenie miesta. To sú cieľové parametre vyzdvihnuté v jednokolovej otvorenej projektovo-výtvarno-architektonickej súťaži s názvom Umelecké dielo pre Park na Karlově, ktorú vyhlásila mestská časť Praha 2. Súťaž je podporená z programu Umění pro město, ktorý predstavuje novú formu finančnej podpory súčasného umenia vo verejnom priestore zo strany hlavného mesta Prahy. A to najmä s pomocou mestských organizácií a investorov.

Cieľomestskej časti je vytvoriť kvalitný pobytový priestor, ktorý bude mať výraznú estetickú hodnotu. Predmetom súťaže je nájsť a oceniť najlepšie umelecké dielo, respektíve najlepšie riešenie umeleckej intervencie v zrekonštruovanom Parku na Karlově. Spojenie umeleckého diela a parku by malo podnietiť pozornosť jeho užívateľov.

„Návrh nie je limitovaný tematicky, koncepcná náplň, téma miesta a lokality sa v súťaži hľadá. Nie je teda potrebné navrhovať tematizovanú plastiku, prípadne pamätník,“ upozorňujú vyhlásovatelia súťaže v zadaní.

Preferované budú stále umelecké intervencie a hmotné diela, ktoré zvýšia kvalitu a posilnia či dotvoria identitu miesta. Rovnako na tom budú aj diela, ktoré reprezentujú či zrkadlia hodnoty súčasnej spoločnosti, „hovorí“ jazykom súčasnosti. Tvorcovia návrhov by mali myslieť aj na budúcnosť, dielo by malo odkrývať možnosti lokality aj v ďalších rokoch.

„V kontexte vývoja súčasnej spoločnosti budú vítané umelecké diela, ktoré budú mať miestny špecifický charakter, namiesto diel tradične znázorňujúcich miesta historickej pamäti. Dielo by malo reflektovať priestorový potenciál miesta, historické a kultúrne súvislosti, ideový kontext a malo by harmonicky doplniť priestor či posilniť jeho identitu,“ vysvetľujú vyhlásovatelia súťaže.

Plocha umiestnenia diela je polygón, ktorý je v rozmeroch približne 45 x 75 m, 2 300 m². Návrh diela by mal zohľadniť aj okolité prostredie. Na ploche, ktorá je vymedzená pre súťažný návrh, sa v súčasnosti nachádzajú spevnené trávnaté plochy a niekoľko solitérnych stromov. Odhadované orientačné náklady na realizáciu umeleckého diela sú stanovené na 3 milióny českých korún bez DPH.

„Zadanie mi robí radosť tým, že sa do hry dostáva umenie a jeho obsahová stránka, ktorá má potenciál stať sa tľmočníkom medzi riešenou lokalitou a jej návštevníkmi a dať tak priestoru nový, autentický zmysel. Takáto príležitosť sa v Prahe príliš často neotvára, a ak áno, väčšinou sa tak nedeje s takto veľkoryso slobodným zadaním, umožňujúcim uplatniť akýkoľvek prístup, tému či uhol pohľadu,“ hovorí predseda poroty, architekt Petr Janda.

Umelecké návrhy môžu účastníci súťaže poslať elektronicky do 15. septembra tohto roku do 17.00 hodiny. Registráciu je však nutné vykonať vopred a nenechávať si to na poslednú chvíľu. Porotu tvoria odborníci Petr Janda, Denisa Václavová, Jozef Bolf, Vladimír Brož, Jan Recman, Jaroslav Němec a Jaroslav Šolc. Náhradní členovia poroty sú Kristýna Hájková, Sylvie Hájková a Dominik Adamec. Víťazný návrh bude ocenený sumou 150-tisíc českých korún.

→ Park na Karlově. FOTO: Oddělení územního rozvoje Městské části Praha 2

↓ Ortofotomapa – Park na Karlově. FOTO: Oddělení územního rozvoje Městské části Praha 2

Mestská knižnica a verejné priestranstvo, areál bývalého cukrovaru, Břeclav

Areál bývalého cukrovaru v Břeclavi v Českej republike sa nachádza severne od námestia T. G. Masaryka. Ide o územie medzi ulicou Národních hrdinů a Kuffnerovým nábřežím rieky Dyje. Areál je zároveň najvýznamnejšou rozvojom lokalitou mesta a má naozaj vysoký potenciál svojho využitia. V súčasnosti je areál vrátane objektu Veľkej tržnice prakticky bez využitia, je aj poslednou rozsiahlou plochou, ktorá môže významne obohatiť vybavenosť mesta verejnou infraštruktúrou. Aj preto vedenie samosprávy Břeclavi vyhlásilo jednokolovú užšiu projektovú architektonickú súťaž, ktorej zámerom je návrh novejestskej knižnice v mieste Veľkej tržnice a riešenie verejného priestoru príľahlej časti areálu bývalého cukrovaru.

„Zámerom mesta je revitalizovať postupne celý areál a plnohodnotne zapojiť územie do štruktúry mesta. Objekt bude riešený v maximálnej možnej miere ako energeticky úsporný,“ zdôrazňujú zadávatelia súťaže.

Výška predpokladaných nákladov pre celý objekt je stanovená na 300 miliónov českých korún bez DPH.

„Prioritou je nájsť nové využitie pre existujúce objekty, vhodne dostavať voľné plochy a riešiť verejné priestranstvá vrátane využitia nábřežia rieky Dyje. Predpokladá sa multifunkčné využitie územia, svoje miesto by tu mala nájsť aj nová mestská knižnica. Na voľných priestranstvách je možné uvažovať o umiestnení vonkajšej tržnice a, samozrejme, verejnej zelene, rovnako ako chodníkov pre peších a cyklotrás,“ vysvetľujú zadávatelia s tým, že cieľom mesta Břeclav je postupná obnova celého areálu, realizácia chýbajúcej a potrebnej občianskej vybavenosti aj výrazné skvalitnenie verejných priestranstiev a využitie potenciálu nábřežia.

Riešené územie v južnej časti areálu bývalého cukrovaru zaberá plochu 1,2 hektára. Časť, ktorá je prioritne predmetom súťaže, je voľné

priestranstvo vrátane nábřežia a objektu Veľkej tržnice. Súčasťou dotknutého územia sú na účely súťaže aj nadväzujúce uličné profily s rozlohou 0,35 hektára. Celkovo je predmetom súťaže územie s výmerou 1,55 hektára.

Účastníci môžu podávať žiadosti o účasť do 14. júla 2023 do 18. hodiny. Súťažné návrhy je potrebné poslať do 3. novembra tohto roku do 15. hodiny. Členmi poroty, ktorá bude o návrhoch rozhodovať, sú Jakub Matuška, Luboš Krátký, Pavel Jura a David Mikulášek. Náhradníci poroty sú Petr Vlasák, Ivan Kejík, Tomáš Adámek a David Neuhaeusl. Víťazný návrh bude odmenený sumou 500-tisíc českých korún.

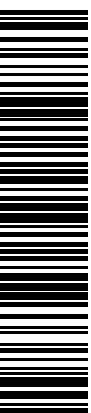
← Ortofotomapa – vymedzené územie.
FOTO: MĚSTO BŘECLAV

↓ Areál bývalého cukrovaru Břeclav.
FOTO: MĚSTO BŘECLAV

↗ Areál bývalého cukrovaru Břeclav.
FOTO: MĚSTO BŘECLAV

leto 2023, 28. ročník, 9 €, arch.sk

ARCH

o
architektúre
a inej
kultúre

28. ročník, vychádza 4x ročne
ISSN 1335-3268
EV 573/08
Uzavierka: 31. 7. 2023

Vydavateľ
Nakladatelství FORUM, s. r. o.
člen medzinárodnej mediálnej skupiny
FORUM MEDIA GROUP GmbH.
IČO 27180271
+421 2 20 62 00 10
arch@eurostav.sk

Adresa vydavateľstva
Nakladatelství FORUM, s. r. o.,
organizačná zložka
Seberínho 1, 821 03 Bratislava

Autori a autorky realizácií
Lubo Šoška, Peter Stec, Ján Studený, Alan Prekop,
JRKVC – Peter Jurkovič, Marcel Dzurilla, Kristína
Tomanová, GutGut – Lukáš Kordík, Števo Polakovič,
Samuel Zeman, Jana Benková, zerozero – Irakli
Eristavi, Pavol Šilla, Juraj Červený, Architekti BKPŠ –
Martin Kusý, Pavol Paňák, PLURAL – Martin Jančok,
Michal Janák, Zuzana Kovaľová, Ruslan Dimov,
Peter Stec, Ján Studený, Alan Prekop, KWK
PROMES, ARCHITEKTI mikulaj & mikulajova –
Juraj Mikulaj, Andrea Ambrovičová Mikulajová

Autori a autorky textov
Irena Dorotjaková, Klára Gajdošová,
Josef Platil, KWK PROMES

Redakcia
Ing. arch. Irena Dorotjaková (výkonná redaktorka)
Klára Gajdošová (editorka, redaktorka)
Andrea Vargovčíkova (jazyková korektúra)

Grafický návrh a DTP
Matúš Buranovský & Jiří Macků

Písma
AC Youth & Roobert

Papier
Multiart New Mat 100g
Claro Bulk 135g

Inzercia – obchodné oddelenie
Ing. Jana Kóňová,
+421915 692 988,
jana.konova@eurostav.sk

Bronislava Martiniaková,
+421918 686 455
bronislava.martiniakova@eurostav.sk

Tlač
Alfa print, s. r. o.

Distribúcia
Mediaprint-Kapa a L.K. Permanent, s. r. o.

Partneri Čísla

Z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

Partneri Ceny ARCH 2023

Cenu ARCH 2023 z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia

Cena ARCH 2023 sa konala pod záštitou
primátora hl. mesta Bratislavy Matúša Valla

M&T
manufacture 1997

www.klucky-mt.sk

MINIMAL 2.0
WC integrated

integrované zamykanie priamo v kľúčke

